

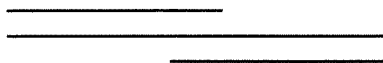
Tajemství a hříchy rytířů templářského řádu

Jaroslav Šedivý

Jaroslav Šedivý

Tajemství a hříchy rytířů templářského řádu

volvox globator

Jaroslav Šedivý

Tajemství a hříchy rytířů templářského řádu

© Jaroslav Šedivý, 1998, 2008

© VOLVOX GLOBATOR, 2008

ISBN 978-80-7207-672-7

I.

SLOVO ÚVODEM

Vojsko rytířů řádu templářského neboli Chudých rytířů Kristových a Šalamounova chrámu bylo ve své době výborně organizovaným, bohatým mezinárodním ozbrojeným expedičním sborem, spojeným řeholí a řádovými statuty. Byli to mniši a zároveň vojáci, ideální to spojení osobní podřízenosti a poslušnosti církvi s vojenskou disciplínou a válečnickým uměním, jakým se ve středověku mohl chlubit málokdo. Během dvou století svého vzestupu, slávy a pádu, to jest během 12. a 13. století, dosáhli na svou dobu záviděníhodného bohatství a nevídané vojenské moci. Na vrcholu své slávy mohli postavit až třisetitisícové vojsko, sice roztroušené v několika evropských zemích a hlavně na Středním východě, ale existující. Jejich velice moderní bankovní činnost jim přinesla obrovské finanční zisky, jejich hrady a statky patřily k nejlépe vedeným a spravovaným.

Templáři se zrodili z křížových válek křesťanské Evropy proti muslimskému světu v Malé Asii. Stali se tam nejprve milicí, pak pravidelným vojskem křesťanských států, vzniklých z křížových tažení při východním pobřeží Středozemního moře. Cílem křížových válek bylo osvobození svatého hrobu v Jeruzalémě z rukou „nevěřících“ a posláním templářů bylo ochraňovat tato svatá místa a bránit poutníky, putující ke svatému hrobu. Byla to ale také první koloniální tažení středověku a templáři sloužili k ochraně ko-

loniálního panství Evropanů na dobytých územích. Když po porážce v bitvě u Akkonu v roce 1291 byli křesťanští kolonisté vytlačeni zpět do Evropy a křesťanské státy v Malé Asii přestaly existovat, přenesli i templáři své sídlo do Paříže. Stala se z nich velice silná evropská mezinárodní a nadnárodní organizace. Nepodléhali panovníkům, nýbrž formálně jenom papeži.

Dodnes není jasné, zda měli v posledních desetiletích své existence nějaký jiný cíl než obranu, respektive znovudobytí svatých míst v Jeruzalémě. Těžko se lze smířit s myšlenkou, že tato obrovská síla, tato důmyslně koncipovaná organizace existovala jen vlastní setrvačností, a to tím spíše, přijmeme-li hypotézu o tom, že vedle řádové hierarchie tu byla ještě paralelní hierarchie, pocházející z členů vysoké šlechty v různých evropských zemích, kteří byli jakousi civilní zálohou vojenského řádu rytířů Templu. Ale to už se dostáváme na půdu dohadů a mysterií, jimiž je historie templářského řádu obestřena bohatě.

Pád a rozdrčení řádu templářů, které se svými rádci a právníky připravil francouzský král Filip IV. Sličný, zaznělo ve středověké společnosti jako úder hromu. Spor o templáře mezi francouzským králem a církví katolickou byl už mnohými současníky správně pochopen jako měření sil, zkouška síly dvou feudálních mocností, ale v očích veřejnosti to byla na dlouhá léta senzace číslo jedna. Několikaletý proces s templáři se stal nedílnou součástí budování centralizovaného feudálního státu ve Francii. Měl ovšem nádech senzačnosti a už tenkrát i tajemnosti. Byl se strany francouzského krále a jeho lidí koncipován jako proces s kacíři, na což posléze musel přistoupit, ač nerad, i papež.

Soud s templáři byl bezesporu nejrozsáhlejším soudním procesem ve středověku. Nedochovalo se příliš dokumentů. Ale máme naštěstí k dispozici alespoň některé, abychom mohli posoudit rozsah obvinění rytířů Templu i způsob jejich obrany, a zejména povahu jejich přiznání. Jsou to především výslechové protokoly papežské výslechové komise z let 1309 a 1310, které byly a jsou uloženy ve vatikánském archivu, odkud je dal v roce 1808 převézt do Francie Napoleon. Když pak byly v roce 1814 po pařížském míru vráceny do Říma, měli již Francouzové pořízeny jejich opisy. Ve 40. letech minulého století je ve dvou svazcích a v originální středověké latině vy-

dal francouzský historik Michelet. Jsou k dispozici i v pražské Národní knihovně v Klementinu, kde jsem je mohl studovat.

Na hluboký Napoleonův zájem o templáře jsem narazil při psaní své knížky „Metternich kontra Napoleon“. Zajímalo mě, proč vůbec Napoleon poručil svému generálu při obsazení Říma v roce 1808 vyzvednout z Vatikánu pouze dokumenty o templářích.

Napoleon se obíral myšlenkou vytvoření federace evropských států, až si jednou Evropu podrobí. Pochopil, že měla-li by taková federace být řízena z Paříže, to znamená jím, potřeboval by k tomu nějakou internacionální organizaci, působící ve všech těch státech evropské federace, ale mající jasnou hierarchickou strukturu. Byl voják, a proto ho nejdříve napadlo použít k realizaci své myšlenky armádu. Když mu kdosi pověděl o templářích, nadchnul se představou vystavět podle modelu templářského řádu mezinárodní nadstátní organizaci, vytvořit internacionální sílu, organizovanou na vojenském základě, ale prodchnutou zároveň jednou ideou, to jest ideou Napoleonova snu o federální Evropě.

Ač nejsem odborník na středověké dějiny, začal jsem blíže studovat, na základě publikovaných pramenů a literatury, kauzu templářů, a protože jsem sám udělal zkušenost politického vězně, snad lépe jsem porozuměl rozpoložení ducha i mysli těchto vězněných rytířů. Napsal jsem pak tuto knížku, v níž provázím čtenáře těmi úseky dějin tohoto řádu, které se mi zdály pro pochopení jeho vzniku, vzestupu i pádu důležité. Patrně bude snadné vytknout mi, že jsem něco vynechal, epizodu povýšil na významný fakt nebo například bankovní činnosti templářů věnoval neúměrný prostor, ale nepsal jsem ucelené vědecké dílo, spíše předkládám svůj subjektivní pohled na tento dramatický výsek středověkých dějin. Možná, že moje vyprávění někdo nazve toulkami napříč dvou století a dvou kontinentů, ale proč ne? Cílem je jenom říci čtenáři, kdo byli a jak skončili templáři.

Autor

*Templářská pečeť s typickým motivem
dvou jezdců na jednom koni*

II.

VE ZNAMENÍ KŘÍŽE A MEČE ZRODILI SE TEMPLÁŘI

Templáři byli produktem křížových výprav a křížové výpravy vtiskly svou pečeť dvěma staletím, jež následovala od konce 11. století. Byla to doba ryziho středověku, který je nám po všech stránkách vzdálený. Moderní člověk spíše chápe antiku, je mu bližší duch starých Řeků a Římanů, anebo opět lépe porozumí 19. století, ale středověk? Co vše, chceme-li vniknout do ducha i reálií středověké společnosti, musíme zapomenout. Jsme ještě před prahem výsledků vědeckého myšlení a zkoumání vesmíru. Materialistická filosofie starých Řeků je přikryta církevními dogmaty, lidé věří v boha i dábla. Hřích a odpuštění jsou vedle boje za prostou obživu nejčastější náplní lidských myšlenek, země není kulatá a hvězdy jsou jen svítidla, zavěšená na nebeské báni. Panuje mínění o božském původu rozdělení světa na bohaté a chudé, jak to vyjadřuje citát, připisovaný sv. Augustinovi: „Bohatý a chudák jsou dva protiklady, ale oba jsou nutní. Bohatý je stvořen pro chudého a chudý pro bohatého“. Vědou je znalost bible a výklad církevních dogmat a obrovským pokrokem už je učení svatého Tomáše Akvinského (13. století), požadujícího podřízení rozumu víře. Lyrickým ztvárněním víry v peklo a očistec je Dantova (1265–1329) „Božská komedie“. Základní ideologií středověké společnosti bylo náboženství a veškeré středověké učení

propagovalo a potvrzovalo rozdělení společnosti na „trojí lid“, přesně podle okřídleného tehdy rčení a pravidla „tu ora, tu protege, tuque labora“ (ty se modli, ty ochraňuj a ty pracuj). Je celkem jedno, jestli toto rozdělení vyvozovalo oficiální učení z božího předurčení či ustoupilo tvrzení, že lidé si byli původně rovni a jenom špatnost lidská vyvolala potřebu ustanovení pánů. Tak či onak náboženství utvrzovalo hierarchičnost lidské společnosti, podílelo se na ní a bylo jejím hlavním strážcem.

Je těžké krátce vylíčit obraz té doby, ale musíme se o to pokusit, máme-li pochopit, z čeho vzešla myšlenka křížových výprav a vzniklo podloží pro ustavení rytířů templářského řádu. Nevýhodou našich současníků bývá, že v době tak vzdálené mají tendenci posuzovat staletí jako dnes desetiletí, i když zase popravdě řečeno události se tehdy pohybovaly mnohem pomaleji než dnes a vývoj ducha i práce odpovídal tomu, že knihy se ještě opisovaly a rychlost spojení se měřila rychlostí koně násobenou vzdáleností.

V 11. století se již pevně usazovala v Evropě lenní (feudální) soustava, systém lén a ochrany, vyžadovaný zdola nahoru, ale i vnucovaný shora dolů. Přetrvávaly však stále „soukromé války“ mezi feudály, feudálů s královskou mocí, se silícími městy, ale i církve se světskou mocí a naopak. Evropa se konsolidovala do určité míry i národnostně a během dvou století existence templářů dospěla až ke vzniku prvních centralizovaných států. Během té doby museli panovníci svádět tvrdé boje s vlastní šlechtou, aby ji podřídili centrální moci, ale i s církví. Církev římskokatolická, která rozšířila svou církevní správu na západní a střední Evropu, si přisvojovala nejvyšší rozhodování o všem, především však o jmenování králů a císařů, jakož i nejvyšších hodnostářů církevních v jednotlivých zemích.

Boj o investituru, tj. o to, kdo bude jmenovat biskupy, arcibiskupy a opaty, se táhl s různými peripetemi po celá ta dvě století, která nás tu zajímají. Zdánlivě to byl boj nerovný, vždyť králové měli moc výkonnou, měli své vojáky, zatímco papež bojoval jen slovem, výnosem, tzv. bullou, intrikou či diplomacií. Ale papež bojoval především tou nejmodernější zbraní, jakou v době nevědomosti lidu měl v ruce – klatbou. Neboť uvalil-li klatbu na panovníka a jeho zemi, přestali tam kněží sloužit mše, pochovávat i podávat svátost oltářní, odpouštět hříchy a modlit se za spasení duše. Neklid a vření mezi lidem, ba otevřený odpor vůči panovníkovi, který tuto klatbu zavi-

nil, žádný z králů a šlechticů nebral na lehkou váhu. Člověk věřil v ďábla stejně jako v boha a většinou neměl pochyb o tom, že jenom církvi je dána ona zvláštní moc, která hříchy života světského smyje, vymůže odpuštění a zajistí blažený život posmrtný. Neučiní-li tak, člověka čeká strastiplná kalvárie plná muk...

Bylo by jistě zajímavé probírat se podivnou a barvitou historií papežství, které se právě v době rozkolu s východní církví v polovině 11. století začalo zvedat z marasmu a úpadku předcházejících dvou století. Najdeme na papežském stolci muže, či spíše starce rozvázné, kteří vládli diplomatickým uměním, ale většinou tam byly v těch dobách figury, dosazené mocnými italskými rodinami, které tak mnohokrát v dějinách zasáhly do církevní politiky. Lateránský palác v Římě, kde až do roku 1309 bylo sídlo papežů, byl nejen místem církevních sněmů a teologických rozprav, ale i vražd a intrik. Teprve mnich z kláštera v Cluny ve francouzském Burgundsku Hildebrand, známý později jako papež Řehoř VII. (1073–1085), dosáhl toho, že obsazování papežského stolce dostalo určitá pravidla. Papeže napříště volili kardinálové, z voleb byli vyloučeni světští panovníci a feudálové (i když si, samozřejmě, svůj vliv udrželi), kardinály jmenuje papež a církev zamítla právo světských panovníků investitur, tj. jmenovat biskupy a opaty do funkcí. A aby se církevní majetek nedrobil dědickým právem, církev potvrdila zákaz sňatků duchovenstva, známý celibát.

Ve druhé polovině 11. století byly poměry v Evropě rozhárané bez jakéhokoliv náznaku budoucí stability, dále se vůbec v politických dějinách mluvit o stabilitě. Sporů a soukromých válek bylo víc než dnů klidu, násilí se oplácelo násilím a zbědovaný lid byl vtahován do poddanství nejen mečem a knutou, ale i příslibem posmrtného blaha, slovem božím, kterým se hlásala poslušnost vrchnosti světské i církevní. Je zajímavé, jak dogmatická ideologie, jakou náboženství bezesporu bylo, dovedla vládnout slibem odpuštění i hrozbou trestu. Čím nevědomější lid, tím snáze tomu podléhal.

Když se objevila myšlenka křížových výprav, dostala církev křesťanská do ruky nástroj, jak dočasně odstranit malé války a velké spory mezi světskými knížaty, jak pozvednout náboženské nadšení davu a jak, když už neuměla dát lidem cíl konstruktivní, sjednotila je na čas při úkolu destruktivním. Boj proti nevěřícím, kteří znesvěcují svatý hrob v Palestině, byl

vyhlášen za svatou válku. Bylo to v době, kdy seldžučtí Turci, obrácení na islám, se zbraní v ruce zaplavili celý Blízký a Střední východ.

Turci, sídlící původně ve středoasijských stepích a na severovýchod od říše bagdadského chalífa, byli obrácení na islám, ale jako většina konvertitů propadli nové víře daleko fanatičtěji než vzdělaný svět Arabů a Peršanů jižně od jejich sídel, a jako většina fanatiků si svou víru zjednodušili na prosté zákazy a příkazy bez zbytečných otázek, pochyb a filosofování. Nejfanatičtější mezi těmito kmeny byli seldžučtí Turci a tito Seldžukové, když si mezi léty 1040–1055 podrobili Írán, vtrhli poté do Sýrie (Mezopotámie), ovládli říši chalífátu Fátimovců, a i když uznali chalífa za svého panovníka, učinili z něho svou loutku. Byli bojovní, byli fanatičtí a spojení obou těchto vlastností nepřináší dobré výsledky. Při svém tažení dobyli zakavkazské země. Podrobili si nejprve Arménii, vzdělanou a prosperující Arménii, která již od 4. století n.l. měla svůj spisovný jazyk, své písmo, jímž si arménští vzdělanci pořizovali překlady nejen řeckých filosofů, Aristotela, ale v 6. století již znali i Euklidovu geometrii, a pak obrátili svou bojovnost proti zbytkům byzantské moci v Malé Asii. Roku 1071 porazili byzantské vojsko ve strašlivé bitvě u Mantzikertu, smetli byzantské panství téměř v celé Malé Asii a brzy stanuli po dobytí nikájské pevnosti (Nikája) naproti Cařihradu. Přitom Byzanc již vedla těžké boje s divokými Pečeněhy a s hordami odvážných Normanů ze Sicílie, mezi nimiž vynikal jeden z jejich vůdců – Bohemund z Tarenta.

Neuplynulo ještě ani čtvrtstoletí od velkého rozkolu křesťanské církve na řeckokatolickou a římskokatolickou, latinskou, od doby velkých teologických sporů, jež ve zprofanované formě rozjitřovaly mysl i méně vzdělaných či nevzdělaných věřících. A tu v té beznadějně chvíli, tváří v tvář tureckému nebezpečí (stojí za to připomenout, že tito Turci vedli téměř vyhlazovací války), byzantský císař Michael VII. a po něm jeho nástupce Alexius Komnenus, se obrátili několikrát s prosbou o pomoc – k římskému papeži. Nikoli ke světským panovníkům, nýbrž k hlavnímu ideovému protivníku. Bylo to ještě za života papeže Řehoře VII. a po něm za Urbana II. Pro západní svět to ovšem znamenalo pomoc nejen Cařihradu, ale v podstatě boj proti říši Seldžuků, kteří v sedmdesátých letech 11. století dokončili obsazení celé Sýrie, Libanonu a Palestiny. Údajný hrob Ježíše Krista v Jeruzalémě byl

v rukách nevěřících, respektive konkurenčního islámu, ať to byli Seldžukové nebo potom v devadesátých letech 11. století opět Egypt, dynastie Fátimovců, který na Seldžucích dobyl zpět pobřežní pás Sýrie a Jeruzalém. Mimochodem, tyhle války v islámském světě oslabovaly soupeřící strany a zpočátku usnadnily křížákům jejich roli.

Papež Řehoř VII. byl jedním z těch papežů, kteří dovedli rozhodně jednat ve prospěch církve. Když dostal první poselství od byzantského císaře s žádostí o pomoc, okamžitě viděl možnosti, jaké by takový zásah pro latinskou církev přinesl, jenže byl příliš vyčerpán zápasem o investituru s německým císařem Jindřichem IV. Měl však neméně schopného nástupce v Urbanu II. (1085–1099). Když přišla další žádost o pomoc od Alexia Komnena z Cařihradu, tento papež pojal celou věc zcela politicky.

Z hlediska církevních záležitostí se tu naskýkala příležitost získat svrchovanou moc nad řeckokatolickou odnoží křesťanství, neboť v Lateránském paláci v Římě nepřestali hledět na státní náboženství v Byzanci jako na řecké rozkolníky.

Z hlediska záležitostí světských znamenal společný boj proti nevěřícím a za osvobození božího hrobu signál k přerušení té nekonečné řady malých soukromých válek, které neustále destabilizovaly poměry v Evropě, a k sjednocení úsilí pod vedením církve a za cíle papežské politiky. Papež mimo jiné zahlédl i možnost, jak usměrnit tu obrovskou bojovnost pokřesťanstvých severních národů germánských a normanských.

Z hlediska vlastní politiky v tom viděl příležitost, jak posílit opět vliv a důstojnost papežského stolce, otřesenou zkušeností minulých desetiletí, a jak dát nižšímu duchovenstvu jakýsi akční program, podložený morální ideou.

A protože byl mužem činu, neváhal. Svolal narychlo do Piacenzy v Itálii církevní sněm (v březnu 1095), kde byzantští vyslanci vyložili situaci a odpověděli na dotazy, v listopadu téhož roku nový velký sněm do Clermontu ve Francii, a tam bylo rozhodnuto. Veškerý církevní aparát byl zapojen do přípravy velkého tažení proti islámu, proti muslimům, proti říši seldžucké. Všechny spory, všechny války mezi křesťany nechť přestanou, dokud nebude svatý hrob osvobozen, křesťanstvo nechť se spojí a přichystá velké tažení pod znamením kříže, křížovou výpravu na obranu svaté země – v tomto

smyslu se rozjela církevní propaganda na plné obrátky. Cíl byl dán mnohem širší než jenom pomoc ohroženému Cařihradu.

Ať už byly politické a mocenské úvahy papeže Urbana II. jakékoliv, dokázal tím, že zahájil tak rozsáhlou akci, veškerou církevní organizaci aktivizovat takovým způsobem, že najednou po staletích zmatků, sporů, rozdrobenosti národnostní, zájmové, přesunu celých národů a zároveň dodržování základních rysů lénní soustavy, feudalismu, stojí tu centrální a centralizovaná organizace církevní, schopná rozsáhlé akce. Na prvních křížových výpravách si církev ověřovala schopnost spojit chudáka i pána v jednom masovém hnutí, to jest obelstít chudáka ve prospěch pána, a skutečně se jí to dařilo. Překvapující bylo, ovšem jen na první pohled, že nadšení, ale i chtivost táhnout na Střední východ, zachvátila doslova lid obecný. Víra náboženská prožívala své červánky, byla ještě hluboká a naivní, i strašná a krutá v přímočarosti odsouzení těch z mála, kteří se jí vymykali. Bylo to 11. století náboženského nadšení, tak jiné ve srovnání s 13. stoletím ná-

*Papež Urban II. na koncilu ve francouzském Clermont,
kde vyzval křesťany ke křížovému tažení.*

boženské skepse, vystřízlivění a pronásledování kacířů. Církev měla své organizátory i táborové řečníky. Desítky a stovky kněží byli zachvácení pravým zanícením pro novou svatou válku, tu byla činnost jiná, než každodenní fádni mše. Vynikl a do historie se zapsal jeden z nich, chudý poustevník, který sedl na osla a projížděl Evropou, všude hlásaje „kříž“, vyprávěje příběhy (patrně vymyšlené) o své pouti do Jeruzaléma, o krutostech Seldžuků na křesťanech, o zničení svatého hrobu. Ten mnich se zval Petr Amienský nebo také Poustevník, chodil bos, roztrhán po Francii a Německu a všude se nechával strhnout vlastní výmluvností. Kolik zla už v dějinách natropili tihle orátoři, ale co je to za fenomén, že se jim dařilo uhranout dav, od starověku až po dobu nejnovější?

Papež Urban II. udělal pro svou politiku výhodný krok výhodným směrem. Řekli jsme, že souhrn událostí k tomu vybízel. I podmínky byly příznivé. V tehdejší fázi vývoje středověké společnosti byla v různých jejích vrstvách skryta touha překročit rámec daných podmínek, jako by tu dozrávala skrytá vášeň dobrodruha, zlatokopa, jít zase někam jinam a zkusit, zda tam štěstí nepokvete. V 11. století je v Evropě, tedy v její západní části, půda v podstatě již rozdělena mezi světskou a církevní vrchnost. Ale tak jako církev zavádí celibát kněží, aby neohrozila svůj majetek dědickým právem, tak i přeměna doživotního benefícia z půdy, z majetku, v dědičné léno přivedla světská knížata a panovníky k tomu, že zavedli pevný řád v otázkách dědictví. Vzniklo právo prvorozeného syna (právo staršího – majorát), který dědí majetek celý, zatímco jeho bratři doslova ztrácejí půdu pod nohama. Najednou tu vzniká početná skupina rytířů bez půdy, bez léna, kteří jsou nabití touhou někde něco dobýt, urvat, či alespoň ukrást. A tu se před nimi otevírá báječný svět, neboť tento arabský Střední východ byl skutečně světem bohatším kulturně i statky vezdejšími.

Ale ani prostí lidé nebyli zcela bez zájmu o toto velké dobrodružství. Chudák vždycky uvěří, že někde na něho čeká ráj, a pokud ho nehnalo vědomí křesťanské povinnosti, vidina dalekého bohatství, ze kterého si možná urve kus i pro sebe, ho přesvědčila. Vždyť mnozí poutníci, kteří se vrátili zdraví z putování k božímu hrobu do Jeruzaléma, či kupci, kteří obchodovali se zeměmi přední Asie, vypravovali tak přesvědčivě o nádheře byzantských chrámů, o nádheře paláců palestinských boháčů...

Konečně i velká obchodní střediska té doby, jako byla italská přístavní města Janov a Benátky, měla zájem a podporovala křižácká tažení, neboť ta mohla zlikvidovat jejich byzantské a arabské obchodní konkurenty a otevřít opět obchod přes Egypt, kde jim v tom nerozumní Fátimovci bránili. Janovští a benátské kupci by tak ovládli obchod s arabským světem, který ostatně neustával, jakkoli se střídali vládcí a dobyvatelé. Sýrie a Palestina zaznamenaly v 10. a 11. století prudký hospodářský vzestup a věru bylo co odtud do Evropy dovážet. Pšenice, bavlna, vinná réva, olivy, fíky, jabloně, datle, bobové rostliny, zelenina, tomu všemu se pod tamním sluncem dařilo. I citrony, banány, cukrová třtina a indigo byly v Evropě žádané. Dovážel se odtamtud olivový olej, hedvábí, řemeslnické výrobky. Z Damašku, jenž ležel v úrodném Ghútském údolí, zvaném arabskými zeměpisci jedním z divů světa, se vyvážel olivový olej, hedvábí a bavlněné látky, brokát, měděné nádoby i papír, z Halebu ještě potaš a okr. Z Jeruzaléma, tehdy téměř čtyřicetitisícového města, sýr, bavlna, rozinky, zrcadla, lampy, jehly. Co jméno města, to pojem, to v evropském člověku vyvolávalo představu, ostatně oprávněnou, bohatství.

Syrské přístavy Tripolis, Bejrút, Sido, Tyros, Akkon, Kaisareia, Askalon, Ghaza obchodovaly s Egyptem, s Byzancí, severní Afrikou, Sicílií, Itálií a odtud šlo jejich zboží třeba až do Čech. Barvily se tu látky, vyráběly výrobky ze skla, mýdlo. Byly tam rozsáhlé loděnice, ale kvetl tam tehdy ještě rozšířený obchod s otroky.

Není divu, že papežská politika získání, to jest dobytí tohoto světa pohádkového bohatství nadchla a zapálila davy. Když Urban II. vyhlásil na církevním koncilu v Clermontu v jižní Francii na podzim roku 1095, že byla zahájena křížová výprava do „svaté země“, promluvil i k roznícenému davu, který se shromáždil za městskými hradbami. Byla to velice demagogická řeč, ale lépe než papežovými slovy bychom nedokázali charakterizovat pravý smysl křížových výprav – odvrátit nespokojenost chudých a napřít jejich aktivitu jiným směrem, směřit všechny, neboť všichni jsou „bojovníci Kristovi“, dát nespokojencům nový cíl, nový smysl jejich konání. Řekl: „Půda, na které žijete, se stala pro vás všechny příliš těsnou. Neoplývá bohatstvím a sotva skýtá chléb těm, kdo ji obdělávají. Z toho pak vyplývá, že se navzájem koušete a jeden proti druhému bojujete... Nyní však může skončit vaše

nenávisť, ustane nepřátelství a usnou rozbroje. Vydejte se na cestu k Svatému hrobu, vyprostěte onu zem z rukou bezbožného lidu a podrobte ji sobě... Kdo je zde nešťastný a chudý, ten se tam stane bohatým.“

Už tehdy, tam za hradbami Clermontu, dav křičel „bůh tomu chce“, začal se organizovat a na svůj šat našivali tito noví bojovníci červený kříž, podivný to znak křesťanské lásky, utrpení, a snad krve? Brzy se toto nově vznikající vojsko zvalo křížáky.

Církev oplývala sliby pro všechny, kdo se výpravy zúčastní: slibovala oddálení placení dluhů, ochranu rodin a majetku, odpuštění hříchů, ale také brala majetek do úschovy (kolik majetníků se z výpravy nevrátilo?) anebo si také majetek křížáka dala odkázat.

V Evropě se najednou zrodilo překvapující hnutí, neboť mnoho bylo těch, kdož se v prvních chvílích hlásili z upřímného přesvědčení. Překvapující proto, že se ještě nedávno rozdrobená a znesvářená Evropa dovedla nadchnout pro společnou myšlenku.

Nicméně právě to prvotní nejspontánnější hnutí lidu jít bojovat do svaté země bylo tím nejtragičtějším. Zprávy o velkém pochodu za svatým cílem se rychle šířily Evropou, různé zkomolené a přerucované. Kněží z kazatelů i lidé na tržištích debatovali o té velké povinnosti, kterou papež vyhlásil pro věřící. Celé kraje západní a střední Evropy byly zmučeny velkým morem z let 1094–1095, jenž tenkrát zpustošil i českou zemi a vyhnal tisíce lidí z domovů. Utíkali i lidé z feudálních panství, tam, kde vykořisťování bylo zvláště kruté. Ti všichni najednou spatřovali cíl, jejich život mohl dostat nový směr. A tak náboženská víra, ale i strach z epidemií i touha uniknout hladu a vykořisťování sehnal chudinu do houfů, které se prohlásily křížáckým vojskem. Tyto davy lidí, hlavně ze střední a severní Francie a z Německa, se bez jakékoliv organizace, špatně vyzbrojeny, daly na jaře 1096 na pochod vzhůru podél Rýna a pak podél toku Dunaje do svaté země. Byli tu rolníci s povozy, kolikrát s celými rodinami, a mezi nimi spousta těch, kteří se vždycky přidávají, podvodníků, uprchlých zlodějů, příživníků a vizionářů. Jako posedlí zlatokopové se valili tam, kde čekali bohatá ložiska a ani nevěděli, kde vlastně jejich cíl leží. Před každým větším městem se ptali, není-li to Jeruzalém. Když první dva oddíly dorazily do Uher, byly již vyčerpaný.

Odtud se tito ubozí lidé chtěli dát na jih směrem k Cařihradu, ale měli

hlad, peníze nebyly, zásoby došly, a tak loupili, kradli, žebrali. Ale i zabýjeli, neboť setkání s místními lidmi, kteří mluvili jiným jazykem, je vedlo k přesvědčení, že už narazili na nevěřící. Maďari tyto první bojovníky za svatou zem nemilosrdně zabýjeli. Další velký houf obecného lidu, který se shromáždil v Porýní, začal svou náboženskou pouť obrovským pogromem na Židy, ale sami pak byli opět v Uhrách pobiti. Jen unavený zástup pod vedením Petra Poustevníka, Němců a Franků, dorazil k obrovskému zděšení byzantského císaře Alexia Komnena k Cařihradu. První vstoupil do města Petr. Bylo 30. července 1096. Císař nařídil, aby jim byla dána potrava, ale oni ničili a zapalovali paláce v městě, strhávali olovo, z něhož byly udělány střechy kostelů a prodávali je Řekům, loupili a zabýjeli. Takovou pomoc si Alexius nepřál. Proto je rychle dal přepravit na lodích přes Bospor do Malé Asie, kde byli tito špatně vyzbrojení a nevycvičení nešťastníci hned v prvních bojích pobiti Seldžuky. Petr Amienský po vzoru všech velkých demagogů utekl a skryl se v Cařihradu. Celé to velké dobrodružství křížáckých válek začalo neslavně.

Ale to už se organizovala jiná výprava, tentokrát dobře vyzbrojených rytířů. V srpnu 1096 se vydalo na pochod několik skupin po několika trasách, které se zjara následujícího roku spojily pod Cařihradem v téměř čtyřicetitisícové vojsko. Byli to především normanští rytíři z Normandie, vedení vévodou Robertem Normandským, kteří táhli starou cestou přes Řím. Z Lotrinská vyrážela armáda pod velením vévody Godefroye z Bouillonu, z Flander vedl vojsko Robert, hrabě Flanderský, z jižní Francie vyrazil houf pod velením hraběte Raymonda ze St. Gilles nebo také Toulouského zvaného, v němž velel i papežský legát biskup z Puy, jmenovaný k vojsku papežem Urbanem II. Z jižní Itálie se přeplavili rytíři, většinou normanského původu, vedení Bohemundem Tarentským, z Brindisi a kolem Ochridu táhli k Cařihradu. Nebudeme se zdržovat popisem jejich cest.

Můžeme si dobře představit rozporupné pocity byzantského císaře Alexia Komnena, když se za hradbami Cařihradu shromažďovalo tak velké vojsko, zvláště když mezi křížáky byl i Bohemund Tarentský, zvaný Vítězný, jenž velel ve výpravě italských Normanů proti Byzanci v letech 1081–1084, porážel byzantské armády a obsadil Soluň i s okolím. Císař se pokusil obrátit je od Cařihradu násilím. Když těsně před vánoci 1096 dorazily oddíly vé-

vody Godefroye z Bouillonu, přepadli je ze zálohy a na císařův rozkaz Pečeněhové a Turkopolové, kteří už od 9. století tvořili žoldnéřskou část byzantského vojska. Byli vévodou rozehnáni, pobiti a zajati. V únoru 1097 přepadly byzantské oddíly v údolí řeky Vardar Normany, ale ti, vedeni Bohemundovým pobočníkem a bratrancem Tankrédem, je přemohli a zajatce svázané přivedli před Bohemunda. Ten jim pravil: „Proč, vy nešťastníci, masakrujete Kristovu armádu, která je též mojí armádou? Já přece nemám žádný spor s vaším císařem.“ Na což oni odpověděli: „Nemůžeme jednat jinak, dali jsme se najmout za žold císařův a vše, co nám nařídí, musíme vykonat.“ Bohemund jim daroval život.

Odkud však víme tyto a další podrobnosti z prvního křížového tažení? Jsme přece pořád na konci 11. století a tehdy nebylo zvykem příliš psát, naopak. Ve vatikánském archivu se zachovalo několik dopisů, které psali vůdcové tažení papeži Urbanu II., dochovalo se i pár dopisů osobních, řada zmínek, úvah, epizod je v deníku moudré a na svou dobu vzdělané dcery byzantského císaře Alexia Komnena Anny Komnenovny, nazvaném „Alexiada“. Ta vypsala hlavní události, jichž byla svědkem nebo o kterých slyšela po dobu vlády svého otce. Ale zcela originální a na svou dobu vlastně objevené jsou paměti účastníka tažení, zčásti diktované přímo během událostí, zčásti redigované nedlouho po nich. Jméno autora chybí, ale podle obsahu je napsal či nadiktoval jeden z rytířů normanské družiny Bohemunda, člověk, který sice nebyl v nejvyšším velení, ale zase měl přístup k řadě informací z okruhu Bohemundova, a který se zúčastnil přímo bojů a vyjednávání. Tyto paměti, nazvané „Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum“ (činy Franků a ostatních poutníků), jsou psány středověkou latinou a první zmínku o nich učinil již dva roky po skončení první křížové výpravy, tedy v roce 1101, německý mnich z kláštera v Bambergu a později opat kláštera v Auře v Bavorsku Ekkehardt. V líčení své pouti do svaté země, nazvaném „Hierosolymitana“, poznamenává, že v tom roce četl v Jeruzalémě „malou knížku“, v níž byla popsána řada událostí z první křížové výpravy. Sám do své kroniky některé epizody takřka doslova převzal.

„Gesta Francorum...“ jsou psána velice úsporně, bez dlouhých oslavných tirád, jak tehdy bylo zvykem, a čtenář je udiven barvitostí a syrovostí líčených zážitků. Je to vlastně jedno z průkopnických děl světové memoá-

rové literatury středověku. Několik kronik o první křížové výpravě, které se zachovaly kromě tohoto Anonyma, byly napsány až v prvních desítkách let 12. století, a i když jejich autoři (Tudebod, kněz z Toulouse, Raymond d'Aguilers, Raoul de Caen) byli rovněž účastníky tažení, přece jen psali s odstupem let a z Anonyma čerpali. Ostatně, opisovat, plagovat z jiných autorů nebylo v této době, kdy neexistovalo žádné literární vlastnictví, hříchem ani zločinem. Naopak, knihtisk ještě nebyl objeven, a tak úspěch každého literárního díla se měřil počtem opisů či plagiátů. Bohužel se nám nezachovalo příliš mnoho exemplářů těchto originálních pamětí. Zatímco u jiných textů jde počet kopií do stovek, „Gesta Francorum...“ máme ve třech exemplářích, jež jsou, zdá se, nejvěrnějšími kopiemi ztraceného originálu. Dva exempláře jsou uloženy ve vatikánské knihovně, jeden v Národní knihovně v Madridu.

Když tedy Bohemund, kníže z Tarenta, promlouval k chyceným žoldnům byzantského císaře, seděl tam někde poblíž i náš neznámý autor pamětí a tuto epizodu věrně zachytil. Vysvítá z ní i nechuť a nedůvěra v byzantského císaře, který hrál s křížáky dvojakou hru. Byzantská lest však narážela na normanskou tvrdost a neústupnost. Všichni chtěli vydělat.

Císař Alexius nakonec slíbil, že bude křížácká vojska zásobovat a poskytně jim i lodě, aby se přeplavila přes Bospor, ale vstup do Cařihradu jim zakázal. O schůzce velitelů křížáků u císaře píše jak Anna Komnenovna, tak i náš Anonym. Císař žádal od přítomných šlechticů přísahu věrnosti a zcela v duchu moderní politiky se pokoušel jednoho po druhém získat na svou stranu a všechny dohromady rozeštvát. Nejvíce se obával Bohemunda, neboť „kdysi musel před ním mnohokrát se svou armádou prchat“, jak poznamenává Anonym. Nakonec přísahu šlechticů získal a s Bohemundem uzavřel i tajnou úmluvu, podle níž mu za přísahu slíbil město Antiocheiu (které ovšem bylo v držení Turků) a „zemi patnáct dní chůze dlouhou a osm dní šířkou“.

Diplomacií tohoto Istivého Řeka se podařilo zavést křížáky přes Bospor nejprve k Nikáji, z níž Turci ohrožovali Cařihrad.

Nikáju obkličovaly oddíly křížáků během března a dubna 1097, poznávaly prostředí, nepřítel. Zásobování vážlo, musely se prosekávat cesty, podél nichž stavěli kříže ze dřeva a železa, aby ukazovaly cestu budoucím poutníkům.

kům. Chléb prý se prodával až za 20–30 denárů, přičemž denár, základní peněžní jednotka už od dob Karla Velikého, měl prý tehdy hodnotu 2,5 gramu stříbra. Rytíři na koních v těžké zbroji veleli vždy několika desítkám pěších. V den Nanebevstoupení páně, tj. 14. května 1097, začali útok na opevněné zdi města Nikáji.

Anonym líčí tyto boje velmi barvitě, neboť jsou to první velké boje křižáků. Všimá si lehkého oděvu seldžuckých jezdců, umění jejich lučištníků a vidí i takový detail, že každý muslimský jezdec má u sebe provaz, jímž svazuje zajatce, aby je jako otroky „odvlékl do Ghorasánu“ (tak se nazývaly země okupované Turky). A křižáci zase utínali turecké hlavy a „pomocí praků naši vrhali hlavy zabitých do města, aby mezi Turky vyvolali zmatek“.

Obléhání Nikáje trvalo od 6. května do 26. června 1097. Když Turci viděli, že od svých se pomoci nedočkají, obrátili se na císaře Alexia a slíbili, že mu město vydají, když je nechá s ženami a dětmi odejít. Císař přitáhl se svým vojskem, přijal kapitulaci města, které mu spadlo bez boje do klína. Křižáci táhli dál směrem ke svatému hrobu. Kterýsi historik přirovnal byzantského císaře k šakalu, který jde ve stopách lva a sbírá zbytky kořisti. Tady to byly více než zbytky, v blízké perspektivě to znamenalo, že pádem Nikáji hlavní ohrožení Cařihradu a celé říše bylo zažehnáno. Pro Byzanc se křižáci stali zbytečnými.

Tažení spojených křižáckých oddílů Malou Asii bylo čím dál obtížnější. Nájezdy Seldžuků byly častější a neočekávané. Účastníci si všímá toho, že Turci zastrášují nepřítele už předem tím, že „skřípou zuby, vydávají hlasité zvuky a křik a opakují neustále jakési ďábelské slovo ve své řeči“, což byl zřejmě tradiční válečný pokřik „allah akbar“, bůh je mocný, velký.

Křižáci táhli přes Rumský sultanát, jak se tehdy tato turecká država v Malé Asii jmenovala. Sami ji nazývali Romanie. U města Dorylea svedli opět bitvu, kdy ze všech stran se na ně vrhali Turci, Arabové, Saracéni, „zem byla pokryta touto exkomunikovanou rasou“. Bitva byla pro křižáky vítězná, i když za cenu velkých ztrát, celý den pak dobýjeli „nevěřící“, a hlavně rabovali. Kořist prý byla velká, ve zlatě i dobytku.

A táhli dále k Antiochei. Došli do Kilikie, v níž tehdy žili Arméni (Malá Arménie nebo také Arménské království), vyčerpání, hladovi, strádající žízni. Po odpočinku se část křižáků pod vedením Balduina, bratra Godfroye

z Bouillonu, vydala směrem na Edessu, toto město i s okolím obsadila a zřídila tam první křižácký stát – hrabství Edesské. Ostatní pokračovali v pochodu na Antiocheiu.

Musela to být pro tyto Evropany strašná cesta. „Hlad a žízeň nás tísnily ze všech stran a neměli jsme skoro nic k jídlu, jenom trny, které jsme vytrhávali a rozmačkávali v rukách“, – zřejmě to byly trny kaktusu a aloe, jež byly jedinou vegetací v tamní poušti. Většina koní pošla, rytíři se stali pěšáky. Z pouště pak vstoupili do hor a v těžkém terénu „prodávali své štíty a drátěné košile s přilbami za tři až pět denárů nebo za cokoliv. Ti, co nemohli prodat, je odhazovali...“. Měli toho všichni dost. Ale pak přišli k městu Maraš, kde ještě byli Arméni. Ti je přivítali a nakrmili.

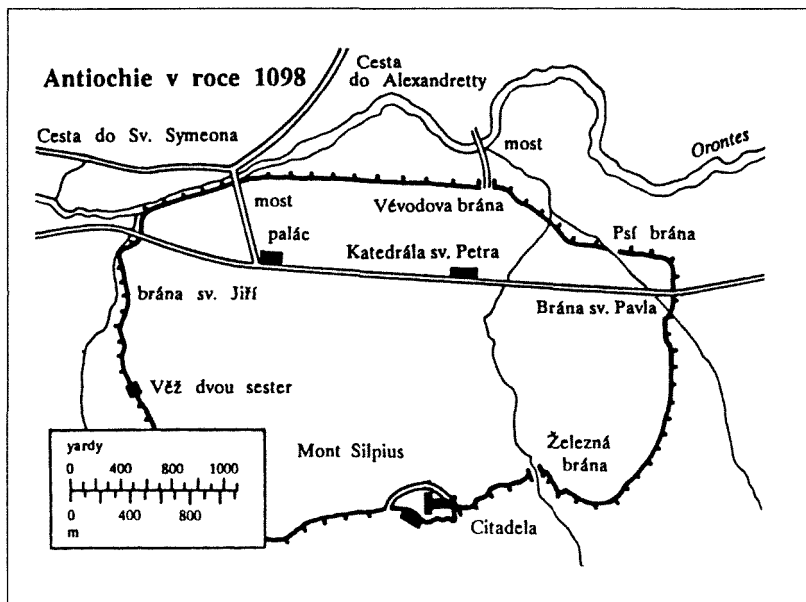
Koncem října 1097 se křižácká vojska objevila v údolí řeky Oront, na jejímž levém břehu byla zbudována Antiocheia. Bylo to tehdy ještě velké město, hlavní město Sýrie, dobře opevněné, po hradbách prý mohlo jet čtyřspřeží s vozem. (Anonym je barvitě a podrobně popisuje, ale my se tím nemůžeme zdržovat.) V roce 969 je dobyl na Arabech byzantský císař, v roce 1085 je obsadili seldžučtí Turci. Obléhání tohoto města trvalo přes sedm měsíců...

Pro znavené rytíře i jejich pěšáky bylo táboření kolem města zprvu úlevou. Kraj to byl bohatý, „našli jsme v tomto kraji všeho hojnost, dobře ošetřované víno, sýpky plné obilí, stromy pokryté ovocem a všechny možné zdroje potravy“, říká účastník, zatímco z jiného pramene se dovídáme, že vojáci Kristovi příliš těmito zdroji plýtvali, neboť špatně odhadli situaci. Bojů kolem Antiochei, různých zvrátů, epizod, hádek mezi vůdci křižáků bylo nespočet. Turci měli dobrou zpravodajskou službu, z města jakoby utíkali Arméni a Syřané, vmísili se mezi křižáky a co vyzvěděli, o tom referovali při návratu do města, kde jako rukojmí zůstaly jejich ženy. Bojovalo se tehdy muž proti muži, když Turci činili výpady, nebo střelením z luků a vrháním kopí. Křižáci stavěli ze dřeva, které dováželi, bořící stroje nebo věže, které se pomalu přisunovaly k hradbám a na jejichž vrcholu, jenž dosahoval až k rovině hradeb, byl připraven výsadek. Zajímavou protizbraň měli obránci města – vrhali na věže „plamen“, což byla podle svědka hořící tekutina v nádobě nebo vystříkovaná jakousi stříkačkou. Zřejmě šlo o naftu. Za těchto bojů místní Arméni a Syřané vesele obchodovali s oběma stranami. Obi-

lí a potraviny přiváželi do tábora a podle svědka prodávali náklad jednoho osla za 120 denárů. A dodává zajímavou větu: „A tehdy mnozí z našich, kteří neměli prostředky k tak drahému nákupu, zemřeli.“ Podivná kolegialita bojovníků Kristových.

Strádání vedlo k dezercím, a to nejenom prostého lidu, ale i rytířů. Dezertéři byli stíháni a předem papežem již exkomunikováni. Zřejmě tahle hrozba příliš nevadila.

Vždy se najde zrádce. V Antiochei to byl podle Anonyma „admirál, zvaný Pirrus“, což byl turecký emír, čili vojenský velitel jménem Fírúz, jenž velel třem věžím a třem branám města. Fírúz byl původem Armén, obrácený na islám. V průběhu obléhání si obléhatelé i obránci vyměňovali mnohá poselství, a tak se Bohemund dostal do styku s Fírúzem, asi ho dobře odhadl, protože ho nakonec přemluvil za slib přijetí do církve křesťanské, jak říká svědek, ale spíše za příslib bohatství a poct, ke spolupráci. Jedna z věží,

Plán města Antiochie

kteřou Fírúz spravoval, byla u brány sv. Jiří a jmenovala se věž Dvou sester. Tudy Fírúz vpustil křižáky. Ale dříve, než se tak stalo, pokusil se Bohemund využít této příslibené výhody.

Na shromáždění vůdců výpravy promluvil takto: „Vznešení rytíři, uvažte, v jaké chudobě a jaké bídě se nacházíme všichni, velcí i malí a ani trochu nevíme, z jaké strany se naše záležitost zlepší. A tak jestliže se vám to bude zdát dobré a čestné, když se jeden z nás dostane před ostatní, a jestliže jakýmkoliv způsobem či svou snahou dosáhne toho, že získá nebo útokem dobyde město, ať sám či s pomocí ostatních, svěrmu mu vlastnictví města jednomyslně.“ Samozřejmě, že všichni byli proti a Bohemund se stáhl. Přišly další rány na vojsko křižácké, a teprve potom dosáhl Bohemund souhlasu ostatních se svým návrhem.

V noci z 2. na 3. června 1098 vydal emír Fírúz Bohemundovi Antiocheiu. Bohemundovi bojovníci se hrnuli do města jako kobylinky, loupili, pálili, vraždili. Po žebříkách, přistavených ke zdím, šplhali další a další. Když se ostatní velitelé k ránu probudili a vyšli ze svých stanů, spatřili nad městem vlát Bohemundovu korouhev. Masakr obyvatel města byl krutý. Velitel posádky a Fírúzův nadřízený Jaghi-Saian uprchl jako mnozí jiní. Arménští a syrští vesničané ho poznali a přinesli jeho hlavu Bohemundovi.

A Fírúz? Dal se pokřtít a přijal jméno Bohemund. Zúčastnil se v řadách křižáků obléhání Jeruzaléma a zklamán, že nedošel odměny, vrátil se k islámu. Dál o něm kroniky nepíší.

Na pomoc Antiochei vytáhl z Mossulu emír Kōrbugha, jenž byl ve službách seldžuckého sultána v Persii. V jeho armádě prý byli Turci, Arabové, Saracéni, Kurdové, Peršané. Pokusili se oblehnout město. S postavou Kōrbughy je spojena pověst o jeho setkání s matkou, která uvěřila v křesťanského boha a varovala syna před bojem s křesťany. To je jedna z mála romantických pasáží v pamětech Anonyma, zřejmě dopsaná nějakým knězem, který mu pomáhal s jejich redakcí. Podobných pověstí o matkách dikátorů, zejména v orientálních dějinách, je více.

Obležení města se zdařilo a bylo tvrdé pro jeho nové obránce. Když vyzvali Kōrbughu, aby odešel „ze země křesťanů“, která je jejich zemí (tj. křižáků), odpověděl Kōrbugha: „My se nestaráme o vašeho boha, o vaše křesťanství, nechceme je a vytlačíme je, jakož i vás... Udivuje nás, že vaši

vůdcové mluví o této zemi jako o své, ale tu jsme my dříve vyrvali zženštilým národům.“ Všichni byli okupanty.

Koncem června 1098 vytrhli křížáci proti Turkům v zoufalém boji a zvítězili. Bůhví, co způsobilo zmatek ve vojsku Körbughově, rozšířila se pak pověst o objevení se vojska svatého Jiří, které seslal bůh. Kristovi rytíři... Sv. Jiří se pak stal patronem křížáckého vojska. Ostatně v řecké ikonografii byl sv. Jiří vždy zobrazen ve zbroji a spolu s Merkurem a Demétriem byl patronem i vojska byzantského.

Tak vzniklo knížectví Antiochijské, v jehož čele stanul Bohemund z Ta-
rentu.

Spory a hádky mezi vůdci byly latentní. Dříve než se oddíly křížáků sjednotily na další cestě k Jeruzalému, každý z vůdců podnikl ještě své malé výpravy různými směry, do země Saracénů. Kradli, loupili, zabíjeli, ale byli též zabíjeni. V listopadu se pomalu znovu shromažďovali u Antiochei, aby se vydali na další cestu.

Nás tu může zajímat epizoda z obléhání města Marry, při němž se významenal vikomt Goufier z Lastours, o němž Anonym vypráví, že měl ochotného a vycvičeného lva, s nímž dokázal v boji pravé divy.

Marra padla v prosinci a v lednu 1099 se vůdcové výpravy pohádali, neboť se nemohli shodnout na tom, kdo všechno potáhne dál k Jeruzalému, jenž byl vlastním cílem všeho. Kdo už něco měl, nechtěl dál.

Popis cesty křížáků k Jeruzalému, jak ho podává Anonym, by byl zajímavý i z hlediska přírodopisného a etnografického, ale to není účelem tohoto vyprávění. Prošli Tripolis, kde zmasakrovali Turky, Saracény a Araby, král tripolský jim vydal tři sta zajatých poutníků a zaplatil vysoké výkupné, a pak už táhli Palestinou, přes Beirut, Akkon (květen–červen 1099), až 7. června dorazili k Jeruzalému. Bylo jich sotva 20 tisíc. Obléhání praktikovali tak, že přistavili žebříky, vyšplhali se na vrchol hradeb a muž proti muži si meči sráželi hlavy. Bylo to neúčinné, kromě toho měli hlad.

Zachránili je janovští a benátské kupci. Přivezli do nedalekého přístavu Jaffa jídlo a dřevo na bořící stroje a válečné věže. 13. a 14. července 1099, byla to středa a čtvrtek, začali s prudkým útokem, zatímco kněží žehnali jejich zbraním. A v pátek se probojovali do města. Nastala strašlivá řež.

Tak líčí události účastník: „Vstoupivše do města, naši poutníci pronásle-

dovali a zabíjeli Saracény až do chrámu Šalamounova (zřejmě do mešity al-Aksa – pozn. aut.), kde se shromáždili a svedli s našimi nejlítější boj toho dne, takže chrám byl plný jejich krve. Nakonec se naši v chrámu zmocnili velkého počtu mužů a žen a buď je zabíjeli, nebo je nechávali na živu, podle toho, jak kdo se jim zdál. Na vršek chrámu Šalamounova se uchýlila početná skupina pohanů obou pohlaví, kterým Tankréd dal svou korouhev (to znamenalo, že je bere v ochranu – pozn. aut.)... Následujícího jitra naši vystoupili na střechu chrámu, zaútočili na Saracény, muže a ženy, a meči jim stínali hlavy. Mnozí se vrhali z výše chrámu dolů. Když to Tankréd viděl, byl naplněn rozhořčením...”

Masakr to musel být hrůzný. Krev prý dosahovala až ke kolenům koňů, což je zřejmě nadsázka, ale příznačná. Pak začali drancovat. Kdo první obsadil dům, stal se jeho vlastníkem, „mnozí chudáci se stali boháči“. „Pak celí šťastní a plačící štěstím, šli se naši poklonit k Hrobu našeho Spasitele Ježíše.“

V Jeruzalémě už to nebyli Turci, ale Egypťané, Saraceni, kteří padali pod šavlemi Evropanů.

22. července 1099 si měli vůdcové křižáků zvolit krále Jeruzalémského, neboť založili Jeruzalémské království. Předtím, podle svědectví účastníka, „byl dán rozkaz vyházet za město mrtvé Saracény vzhledem k velkému zápachu, neboť celé město bylo takřka úplně pokryto jejich mrtvolami“. Venku je spalovali.

Králem zvolili Godfroye z Bouillonu. Jeho jezdecká socha v nadživotní velikosti tvoří dnes dominantu náměstí Place Royale v Bruselu. A titíž mužové vybrali i nového patriarchu Jeruzaléma. Stal se jím vzdělaný mnich jménem Arnoul de Rohes, jehož morálka však nebyla vždy přísná.

Ještě v půli srpna 1099 dobyli město a přístav Askalón a první křížová výprava byla vítězně zakončena. Na východě vznikly čtyři křížácké státy: království Jeruzalémské, v jehož manské závislosti byly tři ostatní – hrabství Edesské, knížectví Antiochijské a hrabství Tripolské.

Téměř na celá dvě století se Evropané zmocnili východního pobřeží Středozeří. Drželi ve své moci nejúrodnější a nejvíce prosperující část Malé Asie a na ní zavedli typické feudální zřízení takřka v čisté formě. Můžeme

to tvrdit i podle tzv. jeruzalémských svodů zvykového práva, podle kterých byly spravovány křižácké státy a které se dochovaly.

Křižácké státy byly rozděleny na léna, která panovník uděloval svým rytířům za vojenskou službu. Byl to obvykle statek nebo několik statků, jejichž páni, baroni, dělili pozemky na úděly, které obdělávali znevolnění rolníci. Křižáci ponechali domácí obyvatelstvo, většinou Araby a Syřany, v nevolnickém postavení, do kterého násilně včlenili i ty, kteří dosud byli svobodní.

Byl to výnosný podnik, tohle první křížové tažení. Byzanc byla oslabena, a tam, kde dříve byly její državy či alespoň duchovní vliv, se nyní šířil latinský systém, vliv římskokatolické církve, a spolu s tímto ideovým průnikem do bývalé byzantské domény vtrhl i evropský obchod, představovaný hlavně janovskými, benátskými a marseilleskými kupci. Ti, kteří tu z křižáckého vojska zůstali a usadili se, měli své křižácké státy, zřizovali své sněmy a jeruzalémskému králi určili jen místo prvního mezi sobě rovnými. Rozhodujícím elementem tu však byli evropští obchodníci, kteří ani zdejší správě nepodléhali. Města na pobřeží byla spíše místy tranzitního obchodu než správními centry té které oblasti.

Do svaté země nyní táhly daleko větší houfy poutníků než dříve, buď z náboženské víry nebo doufajících, že i oni by se mohli podělit o bohatství, o němž se v Evropě šířily zkažky. Cesty tu byly nebezpečné a v zemi Seldžuků a Saracénů, kteří obklopovali křižácké státy z východu, z jihu i severu, obchod s otroky stále kvetl. Vojenské síly křižáckých států nestačily ani k ochraně poutníků, ani k dalším výbojům. Myšlenka zřízení stálé milice, stálého vojska nedala na sebe čekat. A protože se křižácké státy zrodily z vojenské akce římskokatolické církve, protože si nové kraje podrobovali evropští rytíři na výzvu a s božím požehnáním papeže a ve znamení kříže, i tato nová milice, nejprve v Jeruzalémském království a pak v dalších třech křižáckých státech, dostala podobu, jež tomu odpovídala – zrodil se duchovní vojenský rytířský řád: řád templářů.

*Socha prvního jeruzalémského krále, křižáka Godefroy z Bouillonu,
postavená v roce 1848 v Bruselu*

III.

POSLÁNÍ TEMPLÁŘŮ A JEJICH ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Svatý Antonín (1389–1459), hlasatel chudého mnišství, se rozhodl vzdát se relativních výhod tohoto světa, když prý jednou uslyšel Kristův výrok: „Chceš-li býti dokonalý, jdi, prodej svůj majetek, dej chudým, a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne!“ Jak kdesi napsal Ludvík Feuerbach, svatý Antonín „podal jediný správný výklad tohoto výroku. Šel a prodal své bohatství a rozdal chudým. Jen tak prokázal svou duchovní svobodu vůči pokladům tohoto světa“. Tuto sílu mělo ovšem křesťanství, jak dávno předtím poznamenal sv. Hieronymus, „jen dokud krev našeho Pána byla ještě teplá a víra měla ještě svěží žár“. I svatý Antonín, dominikán, přijal nakonec hodnost arcibiskupa florentského.

Církev křesťanská je ale velice praktická. Požadavek materiální chudoby a odříkání brzy odvrhla. Snad jen mniši plnili původní požadavek sebeodříkání. I mnišství však prodělalo vývoj. Prvotní mnich-poustevník, doslova praktikující tělesné oproštění a duchovní připoutání k jedinému cíli – dosáhnout spásy posmrtné, se změnil v příslušníka klášterní komunity s rozsáhlou a různorodou činností, naprosto neopovrhující mnohými statky a radostmi světskými.

Křížová výprava najednou zrodila potřebu „vojska Kristova“, „Kristo-

vých rytířů“, to jest spolehlivého, církvi oddaného stálého vojenského sboru, spojeného sice hlubokou náboženskou vírou, ale schopného ve jménu této víry vzít i meč do rukou. Tak vznikají templáři, v době křížových válek mění své poslání johanité, rodí se Calatrava, Alcantara, vzniká řád německých rytířů.

Forma mnišství byla pro tato vojska z hlediska církevních otců výhodná, neboť kdo do takového řádu vstupoval, podroboval se dobrovolné disciplíně, podložené náboženskou vírou a zasvěcoval svůj život cíli, pro který bylo útěchou zemřít. Smrt byla přece vyvrcholením života a vstupem do ráje blaha! Vždyť mnich Bernard, pozdější opat cisterciáckého kláštera, který založil v Clairvaux, přesně ten, kterého templáři požádali o zdůvodnění své existence, napsal: „Kdo touží po nebeských věcech, nemá zalíbení ve věcech pozemských. Kdo touží po věčnosti, tomu se pomíjivě hnusí.“

Nevíme, zda myšlenku založit v Palestině vojenský mnišský řád k ochraně poutníků ke svatému hrobu mělo oněch osm nebo devět francouzských rytířů z původní křížácké družiny Godfroye z Bouillonu, kteří se rozhodli v roce 1118 či 1119, že svůj život zasvětí strážení poutních cest do Jeruzaléma s mečem v ruce, nebo ten nápad vzešel z vyšších církevních kruhů. Jisté je, že tito „chudí rytíři Kristovi“ – byli to Hugo z Payens, jeho pobočník Godefroy ze St. Omer, Hugo I. hrabě ze Champagne, André z Monbard, Archambaud ze Saint-Aignan, Nivard z Mondidier, Godemar a Rossal – vytvořili milici, která žila z almužen, a když jeden z nich zemřel, jeho místo u stolu po čtyřicet dní zaujímal nějaký žebrák. To byl jeden z prvních zvyků, které si vytvořili, a vytvořili si jich celou řadu.

Nápad s touto církevní milicí se zřejmě tehdejšímu jeruzalémskému králi Balduinu II. zalíbil a pro zřízení kasáren (či kláštera?) a stájí jim dal onu pověstnou Omárovu měřítu Kubbat as-Sachrá (tj. Skalní dóm). Před staletími stával na tom místě chrám, templum, který na hoře Moriah vybudoval libanonský stavitel Hiram z Tyru pro židovského krále Šalamouna. V bibli se o tom píše, že „Šalamoun měsíce Ziv (jenž jest měsíc druhý), čtvrtého léta králování svého nad Izraelem, počal stavěti domu Hospodinova“. V letech 687–691 byla na základech tohoto chrámu vystavěna vzhledově mešita, o jejíž zřízení prý se zasloužil chalíf Omár. Byl to onen chalíf, jenž tvrdil, že je bratrancem a vyznavačem Mohameda, fanatik, který, když obsadil se svým

vojskem Egypt a šířil tak islám, přikázal topit po šest měsíců ve veřejných lázních v Alexandrii vzácnými rukopisy z tamní knihovny pod tragikomickou záminkou – buď ty knihy jsou v rozporu s koránem, a pak je třeba je zničit, nebo jsou v souladu s koránem, a pak jsou zbytečné. Název „Omárova mešita“ je nepřesný, ale vžil se. Muslimové ovšem tvrdí, že tuto historku si vymysleli křesťané.

Tam se usídlil „řád chudých rytířů Kristových a chrámu Šalamounova“, „rytíři templu“, jak se jim začalo říkat a během deseti let vybudovali svůj hlavní stan i s podzemními stájemi pro dva tisíce koní. Přibrali k tomu i sousední mešitu al-Aksá, která snad stála zčásti též na půdě bývalého Šalamounova chrámu. To už jich bylo na tři stovky a veleli třem tisícům pěších bratří. Původně se přidali k řeholi augustiníanské jako jejich konkurenční řád svatého Jana Křtitele, johanité, ale kromě obvyklých tří slibů řeholních (chudoba, cudnost, poslušnost a věrnost bohu) skládali ještě čtvrtý slib – povinnost ochraňovat poutníky do Jeruzaléma.

V Jeruzalémě ještě před jeho dobytím křižáky působil řád rytířů sv. Jana Křtitele, johanité nebo také špitálníci zvaní, který ovšem měl jediný cíl – pomáhat nemocným poutníkům a raněným rytířům. Teprve pod dojmem úspěchů a popularity templářů přeměnili se též johanité zčásti ve stálou ozbrojenou milici. V průběhu let se z obou řádů stali největší rivalové a soupeři. Jejich spory, a dlužno poznamenat, že většinou o kořist, vrcholily i bitkami a v polovině 13. století takřka občanskou válkou.

Vzijme se do situace oněch prvních osmi či devíti rytířů Templu. Nebyli už tak mladí. Přišli do Palestiny s křižáckým vojskem bojovat proti nevěřícím, možná i s představou usadit se tam, ale vše už bylo rozděleno, půda i úřady. Anebo byli neklidné krve a chtěli mít život pestřejší. V takové situaci dobrý nápad má cenu zlata a nápad vytvořit místní stálou milici byl znamenitý. Zalíbil se i jeruzalémskému patriarchovi, který dal svolení, aby se stali jakýmsi stálým církevním vojskem. Byli brzy nepostradatelní, neboť uměli bojovat. Své důstojenství oděli do hávu mnišského. Byla to podivná symbióza mnichů a vojáků zároveň. Patronem si zvolili sv. Jana, autora Apokalypsy, jehož vidění o andělech ve zbrani, kteří přicházejí očistit svět, se jim zdálo být dostatečným vzorem pro vlastní činnost. Nebyli právě skromní, což ostatně pak ukázali na mnohých příkladech.

Jako mniši se zavazovali k cudnosti. Zbožňovali snad jen jedinou ženu – panu Marii. Lze ocitovat z Feuerbacha, co říká o mniších: „Mohli tím více postrádat skutečné ženy, čím více jim byla předmětem skutečné lásky žena ideální, v představě. Čím větší význam přikládali popření smyslovosti, tím větší význam měla pro ně nebeská Panna: zaujímalu u nich dokonce místo Kristovo, místo boha.“ A jestliže templářům později přisuzovali kult idolů, pak zbožňování idolu vznikalo patrně v samých počátcích jejich existence zbožněním Panny. V pravidlech řádu si zapsali: „Naše Panna byla na počátku našeho náboženství a v ní a k její cti bude i konec našeho náboženství, jestliže Bůh tomu bude chtít.“ Zřejmě i v důsledku toho odsunuli postavu Ježíše Krista do pozadí.

Mužům kolem Hugu z Payens se bezesporu posádkový život v Jeruzalémě zalíbil. Měli poslání, a to je uspokojovalo. Zatoužili po oficiálním uznání a hledali cestu, jak toho dosáhnout. V té době byl populární svými spisy katolický myslitel jménem Bernard, jehož politický vliv v první třetině 12. století byl značný. Naši rytíři měli k němu blízký vztah, neboť Bernard byl příbuzným jednoho z prvních templářů, Andrého z Monbard, a jiný, hrabě Hugo ze Champagne, mu kdysi umožnil svým darem vybudovat opatství v Clairvaux. Bernard, později svatořečený, byl poradcem celé rodiny hrabat ze Champagne. Templáři se na něho obrátili se žádostí, aby napsal pojednání o potřebě mnichů–vojáků a aby s nimi spolupracoval na sepsání Řádu (statutu) jejich organizace. Učinil tak. S určitou naivitou z dnešního pohledu vyzdvihl jednoduchost a prostotu jejich mravů a postavil ji do protikladu rozmařilého života světských rytířů. V pojednání, které o nich sepsal, říká: „Vidíme je nečesané, zřídka myté, vous rozježené, zaprášené... Milují koně ohnivé, ne však vystrojené, strakaté, pokryté čabrakami...“ A na jiném místě je vyzývá: „Jděte šťastní, jděte poklidní, zažehněte s neohroženým srdcem nepřátele kříže Kristova... V každém nebezpečí si opakujte slova: živí či mrtví, patříme Pánu... Slavní, kdo zvítězí, šťastní, kdo se stanou mučedníky!“

Byl to z hlediska své doby výborný pamflet k náboru dalších členů řádu, ale byl to též dokument, jenž dopomohl templářům k tomu, že na církevním koncilu v Troyes ve Francii v r. 1128 byli jako řehole schválení a získali oficiální statut. Hugo z Payens, který byl na koncilu potvrzen jako představený

řádu, mohl pak s pomocí slov sv. Bernarda verbovat další příslušníky řádu ve Francii, Anglii, Španělsku a jinde v Evropě.

Ve Statutu řádu se odrážela rozpornost postavení těchto mnichů-vojáků. Jeden příklad: Zatímco mnichu byla ukládána zdrženlivost v jídle a pití, jim se „přílišná abstinence“ naopak zakazovala. Však také se později vžiló úsloví „pije jako templář“. Statut byl původně sepsán latinsky v 72 člancích, dochoval se později vypracovaný jeho francouzský výtah. Během let se Statut rozšířil na téměř sedm stovek paragrafů. Pravidla to byla tvrdá, neboť i jejich služba byla tvrdá. Proto každý rytíř, který chtěl do řádu vstoupit, byl po prvním přijímacím rozhovoru vyzván, aby ještě nějakou dobu rozvažoval o závazku, který na sebe chce vzít, a pak teprve se konalo vlastní přijetí. Z povinnosti ochraňovat poutníky se vyvinula časem a se vzrůstajícím počtem templářů povinnost bojovat proti „nevěřícím“ a udržet „svatou zemi“ v rukách křesťanských. První koloniální armáda středověku byla na světě. Templáři se stali miláčky papežů a dostávalo se jim od nich řady privilegií. Časem z nich vyrostla organizace doslova mezinárodní, uzavřená, s rozsáhlými právy a s odpovědností pouze papeži. A ten byl daleko...

Své sídlo měli v Jeruzalémě, ale zázemí na evropském kontinentě. Tak se bílý plášť s kapucí a s našitým červeným křížem, což byl znak daný templářům papežem Evženem III., míhal nejen v bitvách se Saracény v Palestině, ale i při slavnostech na královských dvorech tehdejší západní Evropy.

Mezi všemi privilegii zřejmě nejdůležitější byla ta, která už v roce 1139 udělil bulou „Omne datum optimum“ papež Innocens II. Templáři byli vyjmuti z povinnosti platit daně, desátky, a naopak je mohli na svých majetcích vybírat. Dokonce jim papež touto bulou udělil právo přisvojovat si válečnou kořist, což samozřejmě pochopili jako výzvu. Neskládali účty ani úřadům světským, ani církevním, nepodléhali jurisdikci světské, jejich jediným soudcem byl papež. Podle buly papeže Alexandra III., pozdějšími papeži obnovované, nesměl nikdo na templářích žádat slib manské, tj. feudální věrnosti a závislosti. To znamená, že jejich statky a hrady v Orientě i v Evropě nepodléhaly králi.

Svá tajemství řád střežil tak dobře, že měl i své kněze a zpovědníky. Řád byl natolik nezávislý, že volba velmistra řádu nepodléhala schválení papežem a velmistrova závislost na svaté stolici byla spíše jen formální. Řád se

Oblek templářů, nošený uvnitř jejich domů a klášterů

stal během prvního půlstoletí své existence tak vlivným, že ač hlavní váha jeho poslání byla v Palestině, všude v Evropě, kde měl své hrady a svůj majetek, stál jako šedá eminence v pozadí mnohých událostí a vykonával vliv i na úřady světské. A vliv mohl vykonávat, neboť během krátké doby byl velice bohatý, a bohatý byl i proto, že měl vliv.

Strohé stavby jeho hradů se zvláště, z orientálních pevností odvozenou architekturou, byly rozhozené po celé Evropě a obvykle na strategicky výhodných místech, ale i blízko center obchodu a obchodních cest. Ke konci své existence měl řád v Evropě na deset tisíc hradů a hospodářských usedlostí. Jejich dominantou bývala věž na osmiúhelníkovém půdorysu, tak typická pro jejich pevnosti na Blízkém východě a zřejmě přejatá od tamních architektů. Templářské hrady a domy skrývaly tajemství, které velmi brzy začalo dráždit současníky, neboť bohatství řádu a jeho moc vyvolaly závist i zvědavost. Tajemství řádu bylo neproniknutelné. Do řádu se sice vstupovalo dobrovolně, ale odcházelo se z něho těžko. A pokud se to někomu podařilo, raději mlčel o tom, co věděl, neboť msta řádu bývala krutá.

Původní pokora řádu během let zůstala snad už jen napsána na jejich dvoubarevné černobílé zástavě, jako hlavní heslo, deviza, řádu – „Non nobi, Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam“ – „Nikoliv nám, Pane, nikoliv pro naši, ale pro slávu jména tvého“. A pak snad byla znázorněna na pečeti velmistra řádu v kresbě koně, nesoucího dva jezdce, i když to lze vyložit nejenom jako symbol chudoby, ale i jako znak kamarádství, vzájemné pomoci. Jinak ovšem velmistr, jehož hodnost se rovnala knížecímu titulu, dostal spolu s velitelským praporem a holí největší stan, množství koní a sloužících. Ostatně, členy řádu se mohli stát jenom lidé urození, kteří museli prokázat šlechtický původ. Jenom ti pak mohli obléknout bílý plášť s červeným křížem. Ostatní, kteří nosili plášť černý nebo hnědý s červeným křížem, byli bratři sloužící či pěší bojovníci. Na každého rytíře připadalo zhruba deset těchto nižších bratří. Během půlstoletí od založení měl řád v Orientě i v Evropě kolem 5–6 tisíc rytířů a desetkrát tolik pěších. Byla to již pěkná armáda, a stále vzrůstala.

První polovina 12. století je stále ještě plna nadšení a zápalu pro křížové výpravy, pro boj se Saracény, o nichž se šíří po Evropě zvěsti. (Název Sara-

cení vznikl z arabského „sarki“, tj. východní, lidé z Východu, ve středověku souhrnné pojmenování muslimů.) Verbíři pro vstup do řad templářů mají úspěch, neboť je v tom i jistý romantismus doby, který láká k dobrodružství v jiném světě, v Palestině.

Velký francouzský historik 19. století Michelet takto trochu romanticky charakterizoval první generace templářů: „Voják má slávu, mnich klid. Templář se zříkal toho i onoho. Spojoval to, co obojí tento život má v sobě nejtvrdsího, nebezpečí a odříkání. Hlavní záležitostí středověku byla dlouhá svatá válka, křížová výprava... Křížová výprava se (v templářském řádu) stávala čímśi stálým a nepřetržitým...“

Zvláštní statut, uzavřenost této organizace, její vzrůstající moc i bohatství přitahovalo. Během půlstoletí se stala mocností, rozloženou na dvou kontinentech. Právě toto rozložení v řadě států a zemí přivedlo ty, kteří koncipovali její činnost, i k zavedení důmyslné vnitřní organizace řádu tak, aby byla zachována jeho celistvost a kompaktnost.

Jádro organizace tvořili rytíři, tedy muži šlechtického původu. Druhou skupinou byli bratři sloužící, původu občanského, a ti se dělili na pěší vojsko či zbrojnoše (armigeri) a na řemeslníky (famuli). Jejich šat byl na rozdíl od bílého pláště rytířů černý nebo hnědý. Třetí skupinou byli řádoví kaplani, ti podléhali jen papeži. Nosili též hnědý šat, jen biskupové měli bílý.

Později zavedli templáři jakési čestné členství, neboť měli členy, kteří stáli mimo řád, podporovali jej finančně, případně, když bylo potřeba, i se zbraní v ruce. Odtud zřejmě vznikly i pozdější úvahy o tom, že v řádu byly možné dvě garnitury vůdců; ta jedna, která řád navenek reprezentovala, a ta druhá, mocná, v pozadí, která řádu využívala jako politického nástroje. Důkazy o tom však neexistují.

O vnitřním životě templářů na jejich hradech a statcích toho moc nevíme, tajemství jejich existence bylo dobře střeženo a jeho porušení tvrdě trestáno. Ještě tak nejpodrobněji jsme zpraveni o jejich bankovní činnosti, a to z účetních knih pařížského Templu z posledních let existence řádu. Tajemnost řádu vyvolávala samozřejmě množství pověstí, většinou negativních. Rovněž o vnitřní organizaci řádu můžeme soudit jen podle dochovaného Statutu, přesněji Statutu platného pro templářské provincie ve Francii, který v roce 1886 publikoval pro Francouzskou historickou společnost

H. Curzon. Statut byl původně vypracován pro templářské posádky v Orientě, ale v principu platil zřejmě i pro jejich domy, rozestě v evropských zemích.

Pro usnadnění administrativy si řád rozdělil území, kde měl své zájmy a své členy, na provincie, jejichž počet se pohyboval kolem deseti až dvanácti, z toho vždy nejméně tři v Orientě – Jeruzalém, Tripolis, Antiocheia. Každá provincie byla rozdělena na komendy, jakási velitelství, odkud byly spravovány hrady, statky a jiné zemědělské usedlosti.

V čele řádu a prvním jeho hodnostářem byl velmistr, jehož pravomoc byla velká, nicméně však ohraničená. Jeho zástupcem za jeho nepřítomnosti a jakýmsi politickým poradcem velmistra byl senešál. Pro věci vojenské byl jeho zástupcem maršál, v praxi však tuto funkci vykonával jen maršál v Jeruzalémském království. Tito vysocí hodnostáři byli pobočníky velmistra a sami měli své asistenty, kteří měli především poslání vojenské: velitele jezdeckta, kteří byli pobočníky maršála, dále tam byl podmaršál, jakýsi intendant, který byl odpovědný za koně a velel ochraně hlavní zástavy řádu. Byla to zástava dvoubarevná, černobílá. Turkopolier byl velitelem pomocných sborů, které později templáři sestavovali z místního obyvatelstva na Středním východě, a dále mezi nejvyšší hodnostáře patřil velitel přístavu Akkon. Preceptor byl vrchním hospodářským správcem.

Po těchto nejvyšších hodnostářích následovali velitelé provincií a velitel města Jeruzaléma. Velitelé provincií měli pod sebou velitele templářských domů, komend, kteří zase řídili správu hradů, a další důstojníky, pověřené obranou templářského majetku na území, spadajícího pod komendu. Jestliže tam měli nemocnici, byla řízena almužníkem. V každém klášteře byla vojenská posádka – rytíři, seržanti a podkoní, ti poslední nemuseli být vždy členy řádu. Zpočátku přijímali templáři i členy, kteří byli ženatí nebo i takové, kteří se smluvně zavazovali ke službě v řádu na určitou dobu. Toto hierarchické dělení bylo čistě vojenské. Souběžně s touto vojenskou hierarchií existovala i hierarchie kněžská, neboť řád měl své vlastní kněze. V čele templářského kněžstva stál „klášterní kaplan“, což znamenalo kaplan kláštera v Jeruzalémě, skutečný patriarcha řádu, odpovědný jenom papeži. Každé velitelství mělo své kaplany a řádoví kněží se mohli stát i biskupy a arcibiskupy.

Vedle těchto hodnostářů, jejichž funkce byly určeny Statutem, existovaly ještě hodnosti, o nichž nevíme přesně, co znamenaly: mistr, ministr, prokurátor, inspektor. Velmistr řádu měl titul „kníže a velmistr z boží milosti“. Mohl disponovat majetkem řádu, rozdělovat jej podle své libosti, dávat cenné dary, jmenovat nižší důstojníky, vybírat si koně a zbraně, dokonce mohl mít svou osobní pokladnu a šperkownici.

Ale byl povinen se radit s kapitulou, pokud chtěl postoupit či darovat území patřící řádu, změnit nějaký dekret Rady, zaútočit na nějakou pevnost, uzavřít příměří, vyhlásit válku, přijmout nového bratra do řádu, jmenovat velitele provincii.

Zajímavý byl způsob jeho volby. Zemřel-li velmistr, maršál se postaral o jeho pohřeb. Pak oznámil velmistrovu smrt všem velitelům provincií a přikázal jim, aby se dostavili do Jeruzaléma nejprve k volbě prozatímního velitele. V den, určený pro volbu velmistra, vybral prozatímní velitel po poradě s několika hodnostáři dva nebo tři bratry, z nichž pak Rada zvolila velitele voleb. To musel být člověk, zasvěcený do všech problémů řádu a znající vlastnosti a zásluhy všech velitelů. Rada mu přidělila pobočníka, se kterým zůstal osamocen den a noc v rozmluvě o nadcházející volbě. V poledne následujícího dne pak oba přivolávají další dva bratry. Tito čtyři se pak dohodnou na dalších dvou, které přibírají, to se dále opakuje, až je jich dvanáct. Těchto dvanáct představuje dvanáct apoštolů. Ti vybírají jednoho kaplana, který v tomto shromáždění zaujímá postavení Krista. Takto utvořená volební rada se představí kapitule a pak všichni odejdou do ústraní jednat o kandidátovi. V úvahu se berou především zásluhy v bojích v Palestině. Velmistr je pak zvolen prostou většinou. Volba je sdělena kapitule a velitel voleb prohlásí nového velmistra.

Volební komise Třinácti je povinně složena z osmi rytířů, čtyř sloužících a jednoho kaplana z různých provincií a různých národností.

Bylo předepsáno Statutem, že pravidelně se scházejí bratři na zasedání kapitul. Na těchto kapitulách byli přítomni pouze vysocí hodnostáři řádu. Předsedal velmistr, na jehož úvaze záleželo, kdo z hodnostářů na zasedání bude připuštěn. Jediný senešál nesměl být z těchto zasedání vyloučen. Kompetence kapitulních shromáždění byla rozsáhlá, zároveň byly i nejvyšším soudním dvorem v řádu a nejvyšším kontrolním orgánem.

V nižších složkách, řekněme na úrovni domů, se scházela Rada každý týden, shromažďovali se při ní bratří a veřejně, kolektivně se zpovídali. Pokladník tu též podával zprávu o stavu hospodaření.

Velmistr byl mocný. Papež neměl právo se vměšovat do správy řádu, ani do vedení jeho financí, ani do jmenování hodnostářů. Vznik-li spor mezi řádem a místními úřady či šlechtou, v němž se strany nemohly dohodnout, předkládal se – papeži.

Řád sice zakazoval bratřím mít soukromý majetek, ale velmistr mohl udělovat výjimky, čehož využívali členové řádu hlavně v Evropě. Nebylo to jistě zadarmo. Nicméně jeho moc byla omezena kapitulou či konventem v Jeruzalémě.

V celém tomto systému omezení nejvyšší moci spatřují někteří autoři předobraz pozdějších demokratických institucí a nazývají řád templářů malou republikou. Na svou dobu byla jistě celá tato organizace poměrně moderní, ale tento „demokratismus“ se týkal jen vyvolených šlechtickým původem, a navenek vůči poddaným na svém majetku vystupoval řád jako tvrdý feudální vlastník.

Organizace řádu templářů fungovala výborně. Zřejmě se až do účetnictví v té nejposlednější komendě vytvářela postupně a s narůstajícím vlivem a bohatstvím řádu. Ale ten základní obraz organizace má bezesporu své kořeny v Orientě. Na středověkou společnost evropskou vykazuje prvky, které této společnosti nejsou vlastní, například hodnost velmistra, omezená kolektivním orgánem, nebo rozdělení na rytíře a bratry sloužící, přičemž ti to zbrojnoši nejsou v naprosto bezprávném postavení, jako třeba prostí bojovníci v družině feudálního pána. Touto strukturou se řád templářů odlišuje od mnišských řádů, ale tato struktura vznikala zřejmě z potřeb vlastního poslání templářů v Palestině, z každodenního boje k ochraně poutníků, k uhájení vydobytých území.

Každodenní dotyk s nepřítelem znamenal pro templáře i kontakt s cizí kulturou a cizím náboženstvím, s jinými mravy, zvyky i jiným přístupem k životu a smrti. Islám té doby měl v sobě patrně mnohem víc duchovní síly než církev katolická. A není vůbec vyloučené, že v setkání s novým světem byli jím tito evropští rytíři i ovlivněni. Nebylo by divu, kultura arabská rozvinula všechny zdroje, které nasála v době velkého tažení Arabů za šíře-

ní víry Mohamedovy až do Indie, k hranicím Číny a na druhé straně při pohlcení byzantského světa s tradicí řecké vzdělanosti.

V islámu, jenž se držel koránu, nadiktovaného počátkem 7. století Mohamedem, dila ne příliš z hlediska literárního a filosofického zdařilého, bylo mnoho náboženských sporů o jeho výklad a brzy se oddělily sekty. Jednou z nich byli Izmaelité, jejichž sekta byla založena někdy kolem roku 760 poté, když imám Al Sadik vyloučil z následnictví prvorozeného syna Izmaila, neboť se oproti zákazu koránu napil vína. Kupodivu to Izmailovi zjednálo popularitu a stal se v očích některých muslimů „imámem skrytým“, který by měl zajistit rovnost všech nejen před bohem, jak tvrdí korán, ale i na zemi. Objevili se i noví vykladači koránu, kteří oproti dogmatickému výkladu, že korán byl Mohamedem diktován „jako jedno slovo“ (sunnité), interpretovali korán čistě alegoricky, a tak se zrodil šíismus, šíité a s ním velké schisma v islámu. Náboženské spory v muslimském táboře se prohloubily uprostřed 11. století, kdy šíitští Izmaelité založili tajnou nábožensko-politickou společnost, spíše sektu, jež přijala název „assacine“. Výklad toho slova je různý, někdo je odvozuje od hašiše, který byl mezi nimi znám a užíván, aby se dostali snáze do náboženského blouznění, právě tak jako pili kávu, aby mohli celé noci meditovat! Správnější bude odvození od arabského slova „assas“, tj. strážce, neboť oni sami se považovali za Strážce svaté země, Svaté země čistě alegorické. Pravé jméno snad bylo Hašišiyunové a byli to, jak už řečeno, šíité. Rozšířili se přes celou Persii až do Sýrie. V době křížové výpravy vytvořili v lůně islámu jezdecký rytířský řád, který si získal stejnou pověst v arabském světě, jako templáři mezi křesťanstvem.

V čele tohoto řádu byl šejk El Džebel, nepřesně překládaný jako Stařec z Hory. První Stařec z Hory dal zbudovat v Íránu pevnost, v níž se zavřel na třicet pět let a odtud řídil rytířský řád Assacinů. (Francouzské slovo assassin = vrah vzniklo zřejmě z názvu těchto bojovníků, kteří vynikali zvláštní krutostí v bojích a zejména byli pověřováni vražděním nepřátel Izmaelitů.) Kolem roku 1250 byla tato sekta zrušena, když vlastní švagr zavraždil třetího Stařce z Hory a ortodoxní muslimové rozehnali Assaciny, vytýkající jim přílišné styky se Židy a křesťany.

Templáři s nimi skutečně od samého počátku přicházeli do styku, nejprve v bojích, při sjednávání příměří, a pak dokonce v přátelských stycích.

Podobnost organizace obou těchto řádů je nápadná. Šejku El Džebelovi či Starci z Hory odpovídá velmistr, templářskému komturevi či veliteli domu – dais, rytířům – refikové, zbrojnošům a podkoním – fidavi a prostým bratrům sloužícím – lassikové. Ještě jedna podobnost – stejně jako rytíři Templu i Assacinové nosili bílý plášť, jenom červený znak na něm představoval opasek. Dlužno ovšem podtrhnout, že bílý plášť byl v horkém Orientě běžně užívaný.

V Palestině měli templáři v Jeruzalémském království autonomní postavení, postupem let značný majetek a řadu dobře zbudovaných pevností, táhnoucích se od Antiocheie až po přístav Askalón. V západní Evropě, zejména ve Francii, Anglii, Španělsku, Portugalsku a na obou březích Rýna se stali velkými pozemkovými vlastníky. Dokonce král aragonský Alfons I. jim v závěti svěřil celé své království a jeho nástupce musel mnoho zaplatit, aby je vykoupil zpět. Řád těchto „chudých rytířů Šalamounova chrámu“, jak si také říkali, se stal rovněž jednou z největších, ne-li největší finanční mocností středověku. Disponovali dokonce vlastním loďstvem, určeným k přepravě poutníků a obchodníků, kteří na lodích řádu hledali jistotu a bezpečnost v době, kdy námořní plavba ve Středozemním moří vůbec nebyla bezpečná.

Bohatství templářů bylo tak velké, že vznikly pověsti o tom, že templáři našli způsob, jak měnit olovo ve zlato. Je pravda, že se na některých templářských hradech, zejména v Orientě, pěstovala alchymie, neboť alchymie, z arabského „al chímia“, byla tehdy v arabském světě velmi rozšířená a „kámen mudrců“ zřejmě nadchl i některé vzdělané templáře. Mystika, tak příznačná pro tehdejší vzdělaný Orient, našla své uplatnění i mezi templáři, což jim později velmi uškodilo.

Ve Statutu řádu, inspirovaném Bernardem z Clairvaux, je psáno, že žádný templář nemůže mít osobní majetek. Když byl velmistr Arnaud de la Tour rouge (1180–1184) zajat muslimy a měl zaplatit výkupné, prohlásil hrdě: „Templář může nabídnout jako výkupné jen svůj opasek a svůj meč.“ Templář byl chudý, ale řád byl bohatý. Odkud se vzalo jeho jmění? Pocházelo ze čtyř zdrojů.

Především to byly dary, které během dvou století řád nashromáždil. Začali tím, že žili z almužen, ale jak se řád rozrůstal a zprvu nabýval na popularitě, dary se množily a zvětšovaly. A byly to dary od králů, šlechty, ale i od

obyčejných lidí. Řádu věnovali svůj majetek i rytíři, kteří do něho vstupovali. Kromě toho měl řád tajné členy z nejvyšší společnosti, kteří nebojovali, ale platili.

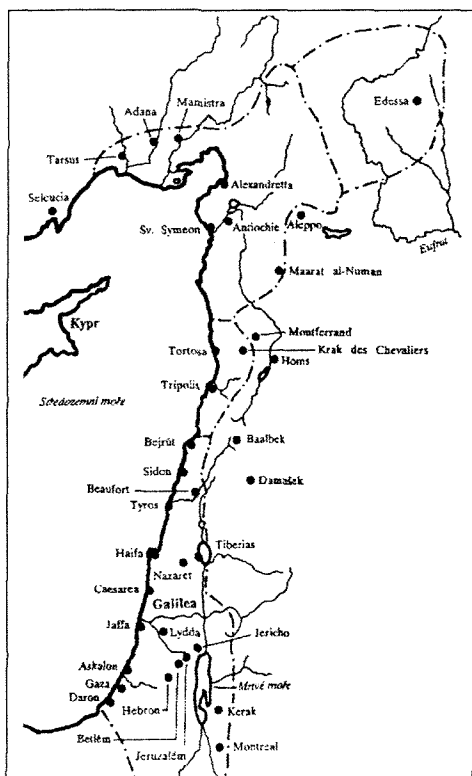
Dále měli templáři poměrně slušný výtěžek z válečné kořisti. Je známo, že kvůli ní sváděli kolikrát jinak neúčelné bitky s muslimy.

Za třetí, nezanedbatelné částky získávali darem od poutníků ke svatému hrobu, kteří jim často vděčili i za záchranu života. Poutnictví ke svatým místům už tehdy bylo pro Jeruzalém výnosným obchodem a obrovským finančním zdrojem, a templáři se na tom podíleli mimo jiné i jako bankéři a směnárníci.

A to byl čtvrtý a nejsilnější zdroj jejich příjmů, daleko vydatnější než jejich hospodářská činnost na statcích. Pro své bankovní operace vytvořili finanční organizaci, jež vzbuzuje i dnes obdiv. Zavedli směnky, šeky, rozvinuli všechny způsoby úvěrů, přijímali vklady, prováděli platby pro zákazníka v cizině prostřednictvím svých poboček. Byla to činnost už na hony vzdálená jejich původnímu poslání, ale nicméně vznikla z křížových výprav a poutních procesí do Palestiny.

Poutník či vůdce bojové výpravy musel mít u sebe vždy částku peněz. První problém nastal s jejich směnou za platidlo užívané v Palestině. Templáři se toho úkolu podjali, peníze vyměnili a původní měnu poslali zpět na evropský kontinent svým bratřím. Poutníci byli však ohrožováni lupiči a bandity, Středozemní moře bylo plné pirátských lodí, a tak raději složili peníze v některém z templářských domů v Evropě, dostali šek, na který jim templáři v Palestině vyplatili příslušnou částku v místní měně. Samozřejmě že za určitou provizi, kterou realizovali formou výhodného stanovení kurzů měny. A tento obchod se rozjel do té míry, že se pomalu stal hlavní náplní činnosti rytířů Templu. Jejich domy se stávaly i nejlepšími bankami, do nichž si movití občané a šlechtici ukládali nejen peníze, ale i šperky a jiné cennosti. Kláštery byly ve středověku místem, kam si lidé ukládali cennosti, neboť v té době platilo, že církevní zařízení i ve válkách jsou nedotknutelná. Nicméně pevné zdi templářských hradů, nezávislost jejich organizace na světské vrchnosti i solidnost, s jakou v oblasti finanční operovali, jim získala takovou důvěru, že si v jejich domech ukládali trezor i králové a mnohdy ponechávali templářům vedení svých finančních záležitostí.

K bankovním operacím a vedení finančních záležitostí přispívala i organizace jejich administrativy. Měli své domy a své komendy rozhozené po celé Evropě a na Blízkém východě, přičemž ale řád byl organizován hierarchicky tak, že tvořil pevný celek. Jeho síla tkvěla i v naprosté solidárnosti jeho členů. Soukromník se mohl spolehnout, že řád vyplní jeho příkazy perfektně a včas a kdekoliv. Řád templářů se stal hlavním konkurentem tehdy vyhlášených italských bankéřů, a když se koncem 13. století položil nejvýznamnější benátský bankovní dům Bonsignori, byli templáři bez konkurence.

*Hranice křesťanských států
v polovině 12. století*

Ve své obchodní činnosti postupovali naprosto korektně a z hlediska politického zcela oportunně. Například králové Francie a Anglie byli trvale znepřáteleni a vedli spolu takřka neustále válku. Přesto v době, kdy měl francouzský Filip August finančním poradcem člena templářského řádu, v Anglii se v téže době angažovali templáři ve finančních věcech pro krále Jana, které ve svých důsledcích nebyly příznivé pro Francii.

Templáři často sloužili jako finanční odborníci, takže za českého krále Václava II. byl ke dvoru zván při státních obchodech a různých finančních záležitostech k poradě templář Berthold z Gepzensteinu, jenž podle F. M. Pelcla přišel do Čech

v roce 1290. Templáři byli v Čechách už od roku 1232, kdy je sem uvedl Václav I., ale nějak významně zde nepůsobili.

Znovu se tu objevuje rozpornost v postavení těchto mnichů-vojáků a navíc ještě nyní bankéřů. Jako mniši měli hájit nejen základní církevní dogmata, ale i církevní a papežskou politiku v záležitostech evropských i na Blízkém východě. Ale jako finančníci, obchodníci byli zcela pragmatičtí a znali umění kompromisu.

Jak patrně, bohatství templářů nemělo tedy žádné mystické zdroje, ale bylo založeno na zcela pragmatické činnosti řádu, využívajícího všech výhod své organizace.

Templáři s postupem let byli stále hlouběji vklíněni do života křesťanských států, vzniklých na Blízkém východě jako výsledek křížových výprav z Evropy. Jejich dotek se světem islámu byl každodenní a nemohl zůstat bez odezvy. Ti, kteří přicházeli do Palestiny přechodně, ať bojovníci v křížových výpravách či poutníci ke svatým místům, si přinášeli své zkreslené představy o „nevěřících“, a i když je ovanul dech vyšší arabské kultury, na jejich původním postoji k nepřátelskému islámu to nic většinou nezměnilo. Ale rytíři Templu tu žili celá léta podobně jako ostatní kolonisté a byli svědky nejvyššího kulturního i vojenského vzepětí islámu. Proti upoceným evropským těžkooděncům, bez koně zcela nemožným, se pohybovala účelně vyzbrojená saracénská jízda lehce, saracénské meče z výborné oceli pronikaly plechem brnění křížáckých rytířů. Ta ocel byla výborná, protože Arabové ovládali již slévárenství, neboť učinili velké pokroky i v chemii. Tradice arabského vědění sahala staletí do minulosti. Měli Al Chwárizmího, vynikajícího matematika a astronoma, který vymyslel algebru (zemřel asi r. 847) a Avicennu (zemřel r. 1037), který posunul lékařské vědění daleko kupředu. Četl se tu Aristoteles (v překladu Averroese, zemřel r. 1198) a arabská poezie svou lehkostí předčila těžkopádný evropský epos. Sultánův dvůr zářil bohatstvím, pěstovaly se vědy k naprosto praktickým účelům. Tento vysoký stupeň civilizace islámu je vysvětlením, proč křížové výpravy nakonec skončily bezúspěšně na poli vojenském, ale přinesly úspěch ve všestranné výměně kulturních a vědeckých znalostí, neboť až dosud se oba světy setkávaly jen přes Španělsko.

Síla templářů byla v tom, že si velmi rychle uvědomili hloubku této si-

tuace. Samozřejmě, že v bojích byli vždy v prvních řadách a díky své disciplíně a železné hierarchii v bitkách, které se často měnily v nepřehlednou zmlát, udrželi své řady a v prvních desetiletích vítězili. Jejich hrady, to byla bezpečná síť, o kterou se mohla opřít křižácká vojska, přijíždějící v nepravidelných intervalech na pomoc tamním katolickým státům. Byly perfektně vybudované při hlavních cestách a nesly poetická jména – Bobový hrad, Jakobův hrad, Slaný hrad aj. Jejich zříceniny stojí dodnes. Templáři bojovali i za cenu velkých ztrát v čele se svými velmistry. Třináct velmistrů padlo v bojích, z toho jeden, Armand z Périgordu, v roce 1244 v boji proti Mongolům. Francouzský král Ludvík VII., jenž velel druhé křížové výpravě (1147–1149), napsal: „Nevidíme a neumíme si představit, jak bychom mohli v těchto krajinách přetrvat jen okamžik bez pomoci a asistence templářů.“

Avšak po bitkách je třeba na dobytých územích organizovat život. Ti, co zůstali v království Jeruzalémském, se časem cítili jako tamní občané. Jeden z kronikářů té doby, kněz Faucher ze Chartres, napsal: „Ty, kteří byli chudí ve svých zemích, Bůh zde učinil bohatými... Proč by se vracel na Západ ten, kdo našel Východ tak příznivý?“

Jenomže právě v tom okamžiku hledá nový zdejší osadník mír a určitou rovnováhu mezi dvěma světy, katolickým a islámským. Chce se alespoň někdy dohodnout s těmi, kteří proti němu jako proti vetřelci vedou boj. A k takovým obdobím dochází. Faucher pokračuje: „My, kteří jsme byli občany Západu, stali jsme se občany Východu; mnozí z nás už neznají ani místo svého narození. Ten či onen se oženil s ženou, která není jeho krajankou, se Syřankou, Arménkou nebo i se Saracénkou, jíž se dostalo milosti křtu.“

A tak tu zapouštěli kořeny i templáři, kteří dříve než jiní pochopili, že této zemi je zapotřebí spíše ozbrojeného míru než neustálých vyčerpávajících bojů. K tomu také zaměřili svou taktiku. Postavili dokonce pomocný vojenský sbor, do něhož jako žoldnéře najali Turkopoly a dokonce i Saracény a navazovali kontakty s mnohými arabskými vůdci (Izmaelitě byli jejich přáteli nebo partnery několik desítek let).

Jsou známa dvě svědectví ze dvou stran, která o tom vypovídají. Jistý Evropan žaluje vzrušeně: „Mám z dobrého pramene, že mnozí sultáni jsou dobrovolně a s velkou okázalostí přijímáni v Řádu a že jim templáři dokonce dovolili oslavovat jejich bludy a vzývat Mohameda.“ A z arabských pra-

menů: „Když jsem navštívil Jeruzalém, vstoupil jsem do mešity Al Aksa, kterou okupují moji přátelé templáři. Vedle ní je menší mešita, kterou Frankové přeměnili na kostel. Templáři mi přidělili tuto malou mešitu, abych se tam mohl modlit; jednoho dne jsem tam vstoupil a slavil Alláha. Byl jsem pohroužen do modliteb, když jeden Frank se na mne vrhl, chytl mne a obrátil obličejem k východu se slovy: ‚Takhle se modli.‘ Skupina templářů k němu přispěchala a vyvedla ho. Pak se mi omluvili a řekli: ‚To je cizinec, který právě přišel ze země Franků, nikdy neviděl někoho, kdo by se modlil a nebyl otočen k východu.‘“

Diplomacie templářů byla důsledná, nevynechali žádné příležitosti, aby mohli vyjednávat s protivníkem, neboť osud Jeruzaléma závisel stejnou měrou na politice a diplomacii jako na síle zbraní. To jim mnozí z těch, kteří sem přicházeli na chvíli bojovat a pak zase odjížděli do Evropy, vytýkali. Neboť templáři, znajíce dokonale terén i povahu odpůrců, často nedoporučovali boj tam, kde ho příchozí vyhledávali. Když se domnívali, že je zapotřebí použít zbraně, neváhali a použili je, ale jakmile mohli dosáhnout cíle dohodou, či prostým výměnným obchodem, volili raději tuto cestu.

Nenašli vždy pro svou pragmatickou politiku u svých současníků pochopení, naopak, z Orientu do Evropy o nich přicházely nepříznivé zvěsti. A tak zatímco v Evropě během prvního století své existence rozprostřeli svůj vliv, svou moc a své hrady a domy v Portugalsku, Španělsku, Francii, Anglii, Itálii a Uhrách (a zasáhli bezvýznamně i do Českého království), na jejich východní politiku se stále víc snášely výtky. Křížové výpravy, které následovaly po té první, byly čím dál tím více neúspěšné a mnozí hledali viníky...

IV.

KŘÍŽEM A MEČEM K NEÚSPĚCHU

Strýc Filipa Sličného hrabě z Artois pronesl několik let před odchodem křesťanů z Palestiny výrok: „Kdyby byli templáři chtěli, už dávno by bylo Svaté země dobyto.“ Bylo to v jejich silách? Těžko. Blízký a Střední východ bylo nemožné dobýt natrvalo. Bylo možné nastolit nějaký způsob soužití křesťanů a muslimů, ale nebylo reálné se domnívat, že tuto oblast lze natrvalo okupovat. Odlišnost obou civilizací, nevraživost obou náboženství, byla natolik hluboká, že i dohoda mezi nimi byla obtížná. Vojenské řešení připouštělo pouze dvě varianty: buď totální vítězství, nebo okamžitou či postupnou porážku. Evropanům se nemohlo podařit zvítězit s konečnou platností. První to pochopili bezesporu templáři.

A tak jejich dvousetletá existence v této oblasti byla nepřetržitou řadou lavírování mezi křížáky, kteří přicházeli v několika vlnách z Evropy a nic nechápali, místními katolickými feudály v nově založených křesťanských státech v Orientu, jejichž první vlastností byla hrabivost a z ní vyplývající tvrdě kolonizátorský vztah k místnímu muslimskému, ale i k původnímu byzantsko-křesťanskému obyvatelstvu, a vlastními zájmy, které stále více vyplývaly spíše z jejich hospodářského než vojenského postavení. A to je nakonec vedlo do sporů téměř se všemi. Stala se z nich moc a síla téměř autonomní, jejíž aktivita i vliv na evropskou politiku vůči Orientu byla inspirována

z vnitřních zdrojů a potřeb řádu, méně už jakýmsi obecným zájmem křesťanstva v Palestině, ostatně s každým papežem a s každou křížovou výpravou jinak formulovaným. Templáři se pro svou politiku smiřování, ústupků a dohod s muslimy vystavovali tlaku ze všech stran. Protože však museli plnit své povinnosti křesťanského vojska, odcházeli často do předem ztracených bitev, o nichž mnohdy tušili, že jsou ztracené, a přece se bili v prvních řadách.

Muslimský svět se nesmiřil s cizím tělesem ve vlastním organismu. Už po čtyřech desítkách let od zřízení křesťanských států na Blízkém a Středním východě padl v roce 1144 první z nich, Edesské hrabství, pod útokem vojsk mossulského emíra Zengího, který dorazil z východu z íránské nížiny. Existence křesťanských států byla ohrožena, neboť dalším na řadě bylo knížectví Antiocheiské.

Tento přirozený akt sebeobraný muslimského světa, ještě nesjednoceného v boji proti křesťanům, rozlístostnil některé světské panovníky v Evropě a byl podnětem k druhé křížové výpravě (1147–1149), mnohem honosnější, ale daleko méně úspěšnější, než byla ta prvá. V jejím čele pochodovali německý císař Konrád III. Hohenstauf a francouzský král Ludvík VII. a nebyt templářů, byla by skončila úplnou katastrofou. Jejich zásluhou bylo, že se Ludvík VII. vrátil domů vůbec živý. Vojsko této výpravy bylo rozdraceno při obléhání Damašku v létě 1148, zbytečném a neobratně vedeném. Z té doby, tj. z roku 1148, máme první dochovanou písemnou zmínku o finanční transakci provedené prostřednictvím templářů. Ludvíku VII. došly v Palestině peníze, vypůjčil si od templářů a napsal svému ministru do Paříže, aby tam příslušnou částku složil představenému řádu Templu.

Edesské hrabství bylo ztraceno a prostor pro křesťanské státy na Středním východě se zúžil. Tlak nepřátelského okolí vzrůstal a slabá centrální moc v Jeruzalémě vedla k tomu, že mezi křesťanskými vůdci vznikaly spory, které vedly až k bratrovražedným bojům; na denním pořádku byly bitky i tajné spolky jedněch křesťanů s muslimy proti druhým křesťanům, malé zrady i malá vítězství, i velké prohry. Oba bojové řády, templáři i johanité, si vedly zcela autonomně. Z té doby bylo později templářům připomínáno jejich přátelství s izmaelity, se kterými po léta vyjednávali výměnu města a přístavu Tyr za Damašek, i neposlušnost vůči jeruzalémskému králi, či

otevřený boj, který v roce 1153 vedli pod přístavem Askalón proti Turkům a zároveň i druhému vojenskému řádu o to, aby si zajistili výlučné právo na kořist.

V roce 1174 nastal v historii křižáckých států zlom. Královská moc v Jeruzalémě upadla postupně do hluboké krize, když se po smrti svého otce Amalricha stal králem třináctiletý Balduin IV. První tři léta vládli za něho regenti, ale ve svých šestnácti letech se ujal vlády sám, a nikoliv bez úspěchu. Ale byl příliš unaven svou nemocí, malomocenstvím.

Tento král, jemuž lepra bránila v jakémkoliv prudším gestu, neměl přímého dědice. Byl tu jen malý syn z prvního manželství jeho sestry Sibylly. Hrozba smrti mladého nemocného krále vyhrotila vnitřní spory mezi nejvlivnějšími barony a též mezi oběma vojenskými řády. Když pak roku 1185 Balduin IV. zemřel, stal se králem jeho neduživý sedmiletý synovec a regentem hrabě Raymond z Tripolisu. Za rok chlapec zemřel, dokonce snad přirozenou smrtí, i když se našli pochybovači, a po celé sérii intrik korunoval jeruzalémský patriarcha Sibyllu a jejího druhého manžela, nerozhodného a slabého Víta z Lusignanů. Prosadil je proti vůli johanitů a části baronů nový velmistr řádu templářů Gérard z Ridfordu (1184–1189), který se stal poradcem nové královské rodiny Lusignanů.

Prostřednictvím tohoto svého velmistra rozšířili a upevnili templáři svou moc a svůj vliv na celé křesťanské království jeruzalémské. Bylo to však ve chvíli, kdy pro křesťany v Palestině nastávaly zlé doby. Po pádu Edesského hrabství byli ohrožováni ze severu, nyní přibýlo nebezpečí z jihu a jihovýchodu. Stalo se to tak, že v Egyptě padla v roce 1171 staletá vládnoucí dynastie Fátimovců, která svůj původ odvozovala až od Mohameda (jeden Fátimovec byl prý Mohamedův strýc) a egyptským sultánem se stal schopný vojevůdce Saláhuddín, v historii spíše známý jako Saladin. Tento Saladin byl původem Kurd a Kurdové byli odjakživa dobří bojovníci a velice horliví zastánci dogmatismu v islámu, sunnité, kteří brali korán doslova, a nikoli jako šité pouze jako symbolický výklad zásad a příkazů islámského náboženství. Pod vedením Saladinovým se spojil Egypt, muslimská část Sýrie a Hidžáz v jeden sultanát, který se stal jedním z nejsilnějších muslimských států ve východním Středomoří, a to jak politicky, tak i hospodářsky. Jeruzalémské království se octlo v sevření muslimského světa.

Templář ve zbroji

Saladin byl chytrý a schopný vůdce, který postřehl slabost centrální křesťanské moci v Jeruzalémě, rozvrácené vnitřními spory. Dobyl Mekky a hořel touhou vrátit muslimům proslulou jeruzalémskou Omarovu mešitu, mešitu Kubbat as-Sachrá i protější mešitu al-Aksá, kde – jak víme – bylo sídlo templářů. Vyhlásil proti křesťanům „svatou válku“, džihád, protikřížové tažení všech muslimů. Stejný fanatismus, jaký se před několika desítkami let zmocnil křesťanů v Evropě, ovládl nyní masy islámského obyvatelstva.

Saladin byl křížákem z druhé strany. Zcela upřímně vyhlášoval: „Volám pod svou korouhev všechny, kteří uctívají islám a nenávidí křesťany, ale také všechny ty, kteří chtějí bohatství, půdu či paláce.“ Po řadě šarvátek však uzavřel s křížáky v letech 1185–1186 příměří. V Palestině bylo tenkrát ukrutné sucho, lidé měli starost o obživu.

Do velké války vstoupil koncem roku 1186. První velkou bitvu s křesťany svedl v Galileji, u Cressonských pramenů. Byla to bitva krvavá, johanité v ní ztratili svého velmistra Rogera z Moulins. Z templářů se podařilo uprchnout velmistrovi Gérardu z Ridford s dvěma rytíři. Saladin se chystal definitivně vyrvat zemi z rukou křížáků. Až do léta 1187 sbíraly obě strany vojsko. V červenci 1187 propukla válka opět s obrovskou silou. V té válce pak velkou bitvu vyhrál Saladin u Hattínu v červenci 1187 blízko Genezaretského jezera, a to byla pro Jeruzalémské království pravá pohroma. Mezi četnými zajatci byl tentokrát i král Vít z Lusignan a velmistr templářů Ridford. Mezi zajatci byl i Renaud z Chatillon, kvůli kterému prý celá válka začala. Renaud se svými lidmi totiž, jako několikrát už v minulých letech, přepadl a oloupil v době příměří se Saladinem karavanu kupců, mříčících z Káhiry do Damašku, a toho využil Saladin jako záminky k vyhlášení války. Po bitvě u Hattínu byl Saladin k zajatcům velkorysý. Většinu jich propustil, jenom Renauldovi sám vlastnoručně usekl hlavu. Příslušníkům obou vojenských řádů, templářům a johanitům, které považoval za mnichy a tudíž zapřísáhlé nepřátele islámu, nedal však příliš možností: mohli buď „zvednout prst a odříkat zákon“, to jest odvolat a vzdát se svého boha, anebo podstoupit smrt. Vzhledem k tomu, že všichni přišli o hlavu, nezřekl se patrně nikdo z nich kříže. Jediný vyšel živ – Gérard z Ridford, velmistr templářů. Prý odpřísáhl Saladinovi, že řád nebude proti němu bojovat. I tento fakt byl vytažen na světlo při projednávání viny templářů po sto dvaceti letech.

Saladin propustil také jeruzalémského krále Lusignana, dokonce bez výkupného. Bylo to jistě podezřelé a mimo jiné to prohloubilo nedůvěru mezi templáři a johanity. Všichni se ptali, za jakou to bylo cenu.

Během několika týdnů obsadilo Saladinovo vojsko města na pobřeží – Akkon, Sidon, Bejrut, Gazu, Askalon a 2. října 1187 vstoupil Saladin do Jeruzaléma. To už se objevily řeči o přímé zradě.

A pak došlo k události, která ve veřejném mínění zanechala velmi špatný dojem o templářích. Po dobytí a obsazení Jeruzaléma Saladin neopakoval krvavý hon na jeho obyvatelstvo, jako to před devadesáti lety učinili křižáci. Ponechal lidem ve městě život, nakládal s nimi pouze jako se zajatci. A dokonce jim dal možnost vykoupit se ze zajetí. Geny byly dost vysoké – 10 zlatých denárů za muže, 5 zlatých za ženu a 2 zlaté za dítě. Vykoupit se tedy mohli jen bohatí. Většinu nemajetných čekalo otroctví. Byla ještě jedna možnost – templáři zachránili svůj trezor a měli dostatek peněžních prostředků, aby vykoupili křesťanské obyvatelstvo z otroctví. Odmítli pod záminkou, že jejich velmistr Gérard z Ridford, který jediný podle statutu řádu mohl rozhodnout o takové transakci, je rovněž v zajetí. Takže přes šestnáct tisíc lidí, včetně žen a dětí, putovalo do otroctví. A řád, který byl ustaven kdysi k jejich ochraně, nehnul ani prstem.

Saladin měl úspěch, dobyl opět pro islám řadu starých muslimských držav. Křižáčtí Frankové udrželi tři města – Tyros, Antiochii a Tripolis, a pět hradů, mezi nimi i největší Krak des Chevaliers.

Způsob Saladinovy vlády, jeho schopnost sjednotit muslimy v boji proti křižáckým držávám v Malé Asii i jeho diplomatická obratnost vyvolala v západní Evropě rozdílná stanoviska na další vedení boje proti muslimům. Vystala otázka další taktiky – bojovat dál, či hledat kompromis? Nebudeme se pouštět do detailů a rozebírat situaci, jaká se vytvořila na evropském kontinentě koncem 12. století. V souvislosti s naším tématem stačí říci, že církev katolická a většina feudálů zastávala názor, že je třeba vést boj dál, zatímco města a obchodníci stáli na straně těch, co chtěli kompromis.

Stručně řečeno, francouzský král Filip II. August a německý císař Fridrich I. Barbarossa (Rudovous) prosazovali znovudobytí „svaté země“ silou zbraní, zatímco anglický král Jindřich II. Plantagenet a zejména jeho syn a nástupce Richard Lví srdce uvažovali o tom, jak se dohodnout se Saladi-

nem o vytvoření jakéhosi kondominia nad svatou zemí. Anglický projekt nalezl podporu i u hraběte z Toulouse Raymonda V., který si vedl velmi nezávisle na francouzském králi. Raymond V. měl pro svůj postoj dobré důvody. Francouzský král se neustále snažil podmanit si jeho zemi. Jako záminku si bral očistné hnutí v církvi, které se šířilo po celé jižní Francii a bylo namířeno proti mravnímu úpadku církve katolické. Hrabě toulousský s tímto hnutím nepokrytě sympatizoval. Jeho silnou zbraní a prostředkem nátlaku na francouzského krále byly zatím jeho styky s Orientem. Celé jižní pobřeží od Marseille až po Narbonne, které mu patřilo, bylo v čilých obchodních stycích s muslimy, zejména přes přístav Tripolis, a tento obchod byl srdcem ekonomiky celého Středomoří.

Snahy po dosažení dohody s muslimy byly vedeny podle všech pravidel středověké diplomacie a byly podbarveny i romantikou v duchu středověké rytířské poezie. Ke slovu přišla i sňatková diplomacie. Tak například sestra hraběte z Toulouse Inda byla kdysi zajata a prodána seldžuckému sultánovi Nureddinovi, stala se jeho ženou a po jeho smrti si ji vzal za ženu, z lásky prý, sám Saladin. Nyní se stala figurou, která měla umožnit dohodu se sultánem.

Politika dohody se Saladinem, jak ji praktikovali Angličané nebo hrabě z Toulouse, byla přesně po chuti templářům. Řád vlastnil již i silnou flotilu lodí, které brázdily Středozemní moře a více než převážení poutníků do svaté země se věnovaly obchodním nákladům. Templáři, na rozdíl od johanitů, se stali v té době hlavní oporou anglické politiky na Blízkém a Středním východě. V Libanonu a Sýrii spatřovali spíše partnery než protivníky, a když se přece jen uskutečnila třetí křížová výprava (1189–1192), věnovali své sympatie především politice a záměrům anglického Richarda Lví srdce.

O téhle třetí výpravě se v dějepis vyprávělo mnohdy s jakousi příchutí romantiky, neboť prý i Richard, i francouzský král Filip II. August byli vyznavači rytířské poezie a s nimi táhli do svaté země i četní trubadúři. Templáři se stali nadšenými příznivci plánu Richarda, jenž dojednával se Saladinem svatbu své sestry, která se měla provdat za Saladinova bratra al-Adila, což se neuskutečnilo prý v důsledku nepřekonatelnosti náboženských rozdílů.

Třetí křížovou výpravu zahájil s obrovským vojskem německý císař Frid-

rich I. Barbarossa (Rudovous), který táhl se svým vojskem samostatně. Bylo mu tehdy už sedmdesát let. Avšak při přechodu jedné z říček u Seleukie v Malé Asii utonul, neboť těžká zbroj nebyla uzpůsobena pro pohyb ve vodě. Snad spadl s koně, možná, že se chtěl jen napít. Bylo to v roce 1190. Jeho vojsko se pak ve většině vrátilo domů.

Jedním z mála výsledků této třetí křížové výpravy bylo to, že se anglický Richard zmocnil ostrova Kypru a spolu s francouzským králem Filipem dobyli město a pevnost Akkon. Jeruzalém zůstal v rukách muslimů, křižáci nadále spravovali jen Antiochejské knížectví, které vytvořilo jeden stát s Tripolským hrabstvím, městy Akkon, Tyros a některými dalšími. Templáři získali od Richarda Lví srdce za přízeň a pomoc jemu prokazovanou správou ostrova Kypru. Museli mu ale tento „dar“ dobře zaplatit. A novým velmistrem řádu templářů byl v roce 1191 zvolen poprvé člověk, přicházející ze západní Evropy, Richardův chránělec a přítel, trubadúr Robert de Sablé.

Templáři neviděli ve své „východní“ politice příliš mnoho možností. Podporou pragmatického anglického stanoviska si znepřátelili francouzského krále, který se pak orientoval spíše na johanity. Stali se zastánci vyjednávání, navazování kontaktů a uzavírání dohod s muslimy, neboť především jejich obchodní zájmy jim tuto politiku diktovaly. Jako vojáci již dávno pochopili problematičnost vojenských podniků v Orientě. Tam nešlo vítězit natrvalo. Je pravda, že na každé křížové výpravě jako řád vydělávali, i když v bitvách ztráceli četné své rytíře. Jejich ekonomická moc vzrůstala, ale nedokázali ji využít pro své politické ambice, a to především pro nepochopení evropských panovníků. Tím spíš podpořili alespoň jednoho z nich, anglického Richarda, který měl daleko větší smysl pro realitu ve „svaté zemi“ než kdokoli jiný.

Vedlo je k tomu jejich postavení, jaké si získali na přelomu 12. a 13. století. Začínali být již uznávanými bankéři a byli bezesporu nejúspěšnějšími rejdaři ve Středomoří. Přesvědčili městskou radu v Marseille, že si mohou v tomto přístavu zřídit hlavní opěrný bod pro své lodi a získali tam rovněž právo je pronajímat. Tyto lodi s poetickými názvy jako „Dobrá věštba“ či „Bílá stráž“ mohly převážet až 1500 pasažérů nebo tomu odpovídající náklad. V těch dobách, kdy pirátství ve Středomoří kvetlo (kolik jenom zběhlých křižáků se přidalo k pirátům!), byly velice dobře vojensky chráněné.

Templáři si tudíž přáli dohodnout se s muslimy v Orientě na nějakém modu vivendi.

Bylo by zajímavé vědět, nakolik považovali templáři existenci křesťanských států v Palestině za trvalou. Nemáme sice přímých dokumentů, ze kterých bychom mohli odpověď vyčíst, ale zdá se, že s eventualitou pádu křesťanských států počítali. Svědčí o tom mimo jiné i to, že od počátku 13. století velmi intenzívně budovali své impérium na evropském kontinentě, kde zmnožovali svůj majetek vůbec už ne s cílem podpořit aktivitu křesťanských panovníků v Orientě. A po celé toto století vytvářeli a rozšiřovali jako druhé centrum své organizace „templ“ v Paříži. V roce 1137 tam dostali od krále Ludvíka VI. na zvláštní žádost Bernarda z Clairvaux malou enklávu poblíž kostela Saint Gervais, kde dva rytíři ze zakladatelů řádu, André z Montbard a Goudemar, dali vystavět rotundu, jejíž půdorys velice zmenšeně odpovídal půdorysu „svatého hrobu“ v Palestině. Ale už koncem první poloviny 13. století se majetek templářů rozprostíral na celé jedné třetině území tehdejší Paříže, dnes zhruba od Sorbonny až po náměstí Republiky.

Měli své komendy zhruba v sedmnácti státech. Prosperovali v Anglii, právě v té Anglii, kde se po smrti Richarda Lví srdce v roce 1199 vystupňoval boj mezi šlechtou, barony a královskou mocí, trvající přes celé 13. století, dařilo se jim ve Španělsku, ale třeba i v Uhrách. Stali se uznávanými odborníky v oblasti finančnictví, králové jim svěřovali správu státní pokladny a mnohdy zastávali důležitou funkci strážce měr a vah. Byla to tehdy funkce z hlediska ekonomického závažná a užitečná, nehledě i na její mysteriózní stránku. Podle bible bůh pravil, že stvořil vše v míře, počtu a váze.

Jejich původní poslání v Palestině bylo pro ně čím dál tím obtížnější, zvláště když se tam poměry nevyvíjely pro křesťanské státy příznivě a nová, v počtu již čtvrtá křížová výprava (1202–1204) byla vším možným jenom ne bojem o „svatý hrob“. Nebylo by divu, kdyby se templáři zcela vědomě připravovali na eventuální přesun své činnosti výhradně do Evropy.

Ta čtvrtá křížová výprava vznikla z přílišné horlivosti nového papeže, velmi ambiciózního Inocence III. Stal se papežem poměrně mlád, ve svých sedmatřiceti letech a sloužil na papežském stolci plných osmnáct let (1198–1216). Po Řehořovi VII. byl druhým papežem, který důsledně prosazoval papežskou teokracii. Prohlašoval: „My, papežové, jsme povoláni, aby-

chom vládli všem národům a říším.“ Oznámil světu, že papež je zástupcem boha na zemi a tvrdil, že je vládcem nad všemi panovníky. Jeho výrok, že římský papež je „místodržící na zemi, nikoli pouhého člověka, nýbrž samého Boha“, byl zahrnut do katolického práva kanonického (*Corpus iuris canonici*), platného do roku 1918. Vyžadoval povinné dávky od duchovních ze všech katolických zemí a prostřednictvím italských bankéřů i svých milých podřízených templářů prováděl rozsáhlé obchody. Zavedl permanentní vybírání peněz na přípravu křížových výprav, a to i v době, kdy se žádná nechytila. Vybrané peníze se pak v jednotlivých zemích soustřeďovaly u templářů, kteří je posílali do Říma nebo s nimi nakládali podle papežových instrukcí. Inocenc III. byl bezesporu jeden z nejschopnějších papežů, obratný politik, který dosáhl záhy obrovského bohatství. Papežský dvůr se v té době stal jedním z center evropské politiky a svou nádherou předčil všechny ostatní.

Tento papež si uvědomoval slabá místa v církevních dogmatech. Nepřipouštěl o nich diskuse. Koncem 12. a celé 13. století bylo však dobou začínajícího a postupně sílícího kriticismu nejen vůči církevním dogmatům, ale i vůči církvi jako organizaci, vůči její politice, činnosti, vůči způsobu života duchovních, v němž mnozí jasnozřivější duchovní spatřovali právě porušování církevních dogmat. Zrodila se očistná či obrodná hnutí, která volala po návratu k církvi prvotní, chudé, prosté a bohabojné. Tato hnutí, šířící se nejprve v krajích jižní Francie, po jihofrancouzském středomořském pobřeží i v horách kolem Piemontu, vyvolávala v římském Lateránu neklid.

V roce 1183 zřídil papežský úřad zvláštní vyšetřovatelskou instituci pro potírání kacířství – inkvizici. Za Inocence III. doznala tato církevní instituce organizačně velkého rozmachu, zejména když pak byl založen řád dominikánů. Inkviziční proces, jenž přetrvával v různých státech až do buržoazních revolucí 17.–19. století, používala církev zejména v protireformačních taženích stále častěji. Měl rysy příznačné pro dogmatickou moc: proces zahajoval soudní církevní orgán ze svého popudu, obvykle na udání, soudce byl zároveň vyšetřovatelem i žalobcem, řízení bylo tajné, obrana nepřípustná, obviněný bez jakýchkoliv práv. Velkou váhu měly formální důkazy, rozvinuté v celý systém. Rozhodujícím bylo doznání obviněného, vynucované zpravidla krutým mučením. Z hlediska středověkého práva církevního byla pod-

statná jedna maličkost – odvolal-li obviněný svou původní výpověď, třeba vynucenou na mučidlech, podepsal si tím ortel smrti. Ostatně rozsudků smrti byla při inkvizičních soudech většina. Gírkev však lícoměrně odsuzovala k smrti bez prolití krve, k smrti tzv. očistné, k smrti upálením. Když se pak od konce 13. století rozmohly tzv. čarodějnické soudy, hořely hranice po celém křesťanském světě.

Půda pro inkviziční proces s templáři byla připravena celým 13. stoletím.

Papež Inocenc III., který si obratnou politikou učinil svými vazaly krále anglického, portugalského, švédského, dánského i aragonského, podnikl čtvrtou výpravu francouzských, italských a německých křížáků na Střední východ.

O této čtvrté výpravě jenom stručně a pro úplnost povězte, že měla dobýt Egypta a odtud pak Jeruzaléma. Do Egypta se měli rytíři přepravit z Benátek na benátských lodích. Projevili určitou naivitu, pro kterou se benátským kupcům podařilo udělat z této výpravy obchodní záležitost. Chytrý dóže Benátské městské republiky, osmdesátiletý Enrico Dandolo, kterého pro divadelní scénu zvětčil Shakespeare v „Kupci benátském“, dokázal lstí použít křížáků pro benátskou politiku a poslal je nejprve dobýt města Zadar na jadranském pobřeží. Tento přístav, který byl tehdy v držení křesťanského uherského krále, konkuroval Benátkám a křížáci jej dobyli. Odtud se, opět na přání Benátčanů, obrátili proti Cařihradu, oblehli jej (1203) a v roce 1204 dobyli. Cařihrad, středisko řecko-katolické církve, padl k velké radosti papežově, a tím byzantské císařství dostalo ránu, z které se již nevzpamatovalo. Benátky zabraly značnou část pobřeží, patřícího Byzanci. Tím také skončila čtvrtá křížová výprava, většina křížáků se tu usadila a z rozhodnutí Říma tu bylo zřízeno latinské císařství s Balduinem flanderským jako císařem. Latinská a řecká církev byly formálně prohlášeny za sjednocené a latinskí císařové vládli v Cařihradě až do roku 1261.

Dobytí Cařihradu připomíná Tintorettova freska v dóžecím paláci v Benátkách ze 16. století a zápisy soudobých kronikářů. Novgorodský letopisec píše : „Zrána pak, když začalo vycházet slunce, vešli (křížáci) do chrámu sv. Sofie, odtrhli veřeje a rozsekali kazatelnu okovanou stříbrem, a rozsekali 12 sloupů stříbrných a 4 ikonostasy a vysekali řadu svatých obrazů... oškra-

bali drahokamy a nádherné perly... ostatní pak vydrancované kostely by člověk ani nespočítal... mnichy, jeptišky a popy obrali docela a některé dokonce zbili.“ Křižáci, kteří zabrali byzantský Balkán, pokusili se říši rozšířit, ale narazili na tvrdý odpor Bulharů a Albánců, a když pak z východu napadli Latinské císařství Byzantinci, usedlí v severozápadní části Malé Asie, tato umělá a nábožensky heterogenní říše roku 1261 padla. Velmi tomu napomohla i politika hlavního konkurenta Benátek – Janova. Janovští kupci také pomohli dosadit v Byzanci nový císařský rod Paleologů. Byzanc se však už nikdy po ranách, zasazených křižáky, nevzpamatovala.

Inocenc III. si při své pronikavé inteligenci vytyčil v zásadě bohubilý a velký cíl – sjednotit svět pod papežskou vládou, jež by zaručila spravedlnost a mír mezi národy. Byl to cíl nerealizovatelný. Jeho funkční období bylo provázeno vyplněním Gaňhradu, rozvinutím inkvizice, krutým a nelítostným křížovým tažením proti jihofrancouzským kacířům, kteří byli podporováni hrabětem z Toulouse. Dvacet let, od roku 1208, řádili křižáci v jihofrancouzských krajích, pálili, loupili, ničili, zabíjeli, neboť papežští legáti je nabádali: „Zabíjejte všechny, na onom světě si bůh vybere svoje lidi.“

Zmínku o tomto obrodném hnutí k očistě církve, které oficiální místa nazývala sektami, musíme učinit, neboť jeho vznik a činnost signalizovaly už jinou kvalitu v životě církve, s ním nastupovalo období skepse k církevní politice i dogmatům, období kritiky církevních mravů. A toto obrodné hnutí vyvolalo i první vlnu kruté represe, která pak už na staletí nevymizela z politiky římskokatolické církve, k čemuž zvláště z českých dějin bychom našli příkladů bezpočet.

První obrodná hnutí ve středověku vstoupila do dějin jako hnutí sekty valdenských a katarů nebo také podle jihofrancouzského města Albi, kde bylo nejsilnější, jako hnutí albigenských. O několik století později uvažovali někteří autoři historických prací o templáři o tom, zda tzv. kacířské názory a zvyky nebyly do řádu templářů zaneseny kathary. Někteří z těchto pronásledovaných sekt uprchli počátkem 13. století do Palestiny a templáři je přijali mezi sebe.

Čtvrtou křížovou výpravou se zřejmě vyčerpalo náboženské nadšení, které tyto podniky dosud provázelo. Bůhví, v kterém šíleném mozku se zrodil nápad, že dosavadní výpravy byly málo úspěšné, neboť lidé hříšní prý

nestačí na muslimské neznabohy, je třeba proti nim poslat duše čisté – děti. To se stalo v roce 1212. Dětská křížová výprava byla jedním z nejhrůznějších divadel středověku. Bůhví pod jakými záminkami či sliby sehnání chlapci z jihu Francie a z údolí Rhôny v několikatisícovém zástupu přitáhli do Marseille, kde je otrokáři vylákali na své lodě a prodali do Egypta jako otroky. Jiná skupina německých dětí táhla z Porýní až do Itálie. Mnoho jich zahynulo cestou, v Itálii se rozptýlily. Papež Inocenc III. k tomu prohlásil: „I ty děti nás zahanbují!“ – neboť nebyl schopen pohnout evropskými panovníky, aby se ujali úkolu zorganizovat další výpravy.

Pátá výprava, žoldnéřská, měla dobýt Egypta, neboť bylo jasné, že Egypt po vytvoření egyptsko-syrského sultanátu převzal organizaci muslimského světa a kromě toho stále držel ve své moci Jeruzalém. I tentokrát se zbytky křížáků vrátili v roce 1221 bez úspěchů.

Šestá výprava byla vším možným jen ne křížáckou výpravou. Podnikl ji v roce 1228 německý císař Fridrich II. z rodu Hohenštaufů. Tenhle vzdělaný císař (1194–1250), jemuž tehdy už říkali „stupor mundi“ (div světa), ovládající asi šest jazyků a v italštině píšící básně, tvrdošíjný badatel ve vědách a nedůvěřivý skeptik k jakémukoliv náboženství, byl synem německého císaře Jindřicha VI. a jeho matka byla dcerou normanského krále na Sicílii Rogera I. Ve svých čtyřech letech toto království zdědil, když matka zemřela. Vládl tam však za něho papež Inocenc III., jeho vychovatel. Když dospěl, byl v roce 1212 s pomocí tohoto papeže zvolen císařem za slib, že opustí Itálii a bude sídlit v Německu. První co učinil, když byl zvolen, bylo, že na tento slib zapomněl. Svůj dvůr obklopil vědci a židovskými, muslimskými i křesťanskými filosofy. Mimo jiné i jeho působením se dostaly arabské číslice a algebra k evropským vědcům. Byl svobodomyslný a vždy originální. Když byl nedostatek zlata, zavedl jako platidlo kusy okolkované kůže nebo pergamenu, na nichž sliboval zaplatit zlatem – první kožené bankovky v Evropě! Byl chytrý a papežské moci se odmítl podřídit. Slíbil sice v počátcích své vlády, že uspořádá křížovou výpravu do svaté země, ale slib nehodlal dodržet. Papež Inocenc III. i jeho nástupce Honorius III. s ním nic nezmohli. Další, Řehoř IX., ztratil nervy a v roce 1227 Fridricha II. vyobcoval z církve, protože se nevydal na slíbenou křížovou výpravu a vůbec prý byl kacír.

Fridrich odpověděl mnohem obratněji veřejným listem, adresovaným všem evropským panovníkům, v němž exkomunikaci odmítl. Spor mezi církevní a světskou mocí, který tu již staletí doutnal, byl najednou naráz jasně vymezen: světský panovník oznámil svou svrchovanost. Poté, co napsal tento list, odebral se Fridrich do Palestiny. Ale opět provedl všechno jinak, než se dělo dosud. Odplul do Egypta, kde se sešel s tamním sultánem a v arabštině, kterou Fridrich ovládal, prohovořili mezinárodní situaci. V té době už se drali na západ Mongolové. Oba panovníci sjednali smlouvu obchodní a smlouvu o postoupení části jeruzalémského království Fridrichovi. Křížová výprava, vyřízená diplomatickou cestou! Zřejmě měl sultán pochopení pro Fridrichovy potíže s papežem a Fridrich ho zase bezpochyby ujistil, že mu na Palestině nezáleží.

Zbývala ještě korunovace Fridricha v Jeruzalémě. Byl ale v klatbě, nikdo z kněží s ním ani nepromluvil, ani ho nepustili ke „svatým místům“, neboť patriarcha jeruzalémský je kázal před ním uzamknout. Fridrich se spokojil korunovací světskou a korunu si vsadil na hlavu sám.

Nejvíce rozzuřil v Palestině templáře, na které měl spadeno už od dřívějšíka. Když se mu nepodařilo podřídit si je v jižní Itálii a na Sicílii, prostě je odamtud vyhnal. A nyní do smlouvy se sultánem nepojal jejich jeruzalémské sídlo.

Ještě za života císaře Fridricha II., který tak důkladně otrásl papežskou mocí, byl Jeruzalém opět ztracen. V roce 1244 jej velice snadno zcela ovládl egyptský sultán, původem Turek, což vyvolalo o pět let později sedmé křížové tažení do Palestiny. Zorganizoval ho a postavil se mu do čela tentokrát král francouzský Ludvík IX., později za papeže Bonifáce VIII. prohlášený svatým. Přistál se svým vojskem v Egyptě a obsadil Damiettu, a to byl jediný jeho úspěch. Byla to výprava nešťastná, naprosto neúspěšná, při níž byl král dokonce zajat sultánem Bajbarsem, bývalým otrokem Mongolů, který se právě zmocnil trůnu starých faraonů. (Byl původem Kypčak Polovec.)

Templáři tohle všechno takřka předvíдали a odmítli se na financování výpravy podílet. Doslova varovali v roce 1250 před útokem na město Mansúrah, nicméně na tvrdošijné naléhání krále a jeho pobočníků, zejména králova bratra Roberta d'Artois, šli do ztraceného boje. Útok se změnil v krvavé

divadlo, při němž byli křesťané v ulicích města nemilostrdně pobíjeni. Zahynul i velmistr templářů Guillaume ze Sonnacu i králův bratr Robert I. d'Artois. Byla to krutá porážka a pro templáře doslova katastrofa.

Ludvík IX. byl zajat a přinucen vyjednávat se sultánem. Výkupné bylo vysoké. Templáři opět odmítli dát na ně peníze, neboť jejich velmistr zahynul v boji. Jeden z nejbližších lidí a rádců krále a později kronikář jeho vlády Jean z Joinville vypráví, jak se sekerou v ruce vystoupil na templářskou loď, kde byly uloženy válečné pokladny, a hrozil: „Tato sekera bude královým klíčem“, a jenom pod hrozbou násilí je přiměl vydat peníze. Ludvík IX. později přinutil nového velmistra řádu Renauda z Vichiers, aby před ním poklekl a „veřejně se kál“. Historie bitvy u Mansúrah a pozdější pokoření nenáviděného řádu králem, jenž se bezesporu těšil úctě, zapomenuto nebylo. Neúspěchy ve svaté zemi byly připisovány zejména templářům.

Neúspěch této křížové výpravy a nemožnost zachytit se v Egyptě, jenž měl dobře organizovanou moc i armádu, způsobily únavu v Evropě z křížáckých výprav, ba dokonce nechut k nim. Ludvík IX., jenž byl posledním panovníkem, který finančně podporoval křížácké státy v Malé Asii (čímž také málem zruinoval francouzské hospodářství), podnikl ještě koncem 60. let neúspěšnou křížovou výpravu do Tuniska, při níž onemocněl horečkou a zemřel. Od té doby se v Evropě už jen o křížáckých výpravách do Palestiny mluvilo, sbíraly se peníze, když král či papež potřeboval, zaváděla se zvláštní daň k financování křížové výpravy, ke které však už nikdy nedošlo. Křesťanské státy v Malé Asii byly nadále odkázány na vlastní síly, vojsko mohly doplňovat jen z vlastních zdrojů.

Templáři v té době stáli na vrcholu své síly v Evropě a těsně před pádem v Malé Asii. Egyptský sultán Bajbars, vynikající vojevůdce, byl tvrdým protivníkem křížáckých států. Jejich záchranou mohl být jenom jeho pád. Když už křesťané nemohli spoléhat na pomoc z Evropy, hledali oporu přesně podle starého čínského přísloví – „nepřítel mého nepřítele je mým přítelem“, a spojili se – s Mongoly, kteří v roce 1258 dobyli Bagdád a zmasakrovali jeho obyvatele.

Ve století třináctém uspořádala historie dokonalé divadlo, plné zvratů a neočekávaných peripetií. A tak v zápasech dogmatického katolictví s kacířskými sektami jeho obroditelů či v neustálém boji papežství se světský-

mi knížaty o nadřazenost, při křížových výpravách i kouscích Fridricha II. Evropě uniklo, že od počátku tohoto století se cosi děje v Asii, že se tam vytváří zcela neočekávaně obrovská říše Mongolů, s kterou zanedlouho bude mít co činit i evropská civilizace. Odehrával se tam úžasný přerod kočovných kmenů a lovců v jeden organizovaný státní celek, ale jaký celek! Jako by se vývoj feudalismu, který se v Evropě protáhl na několik staletí, odehrál mezi těmito kočovníky během několika desítek let. Vznikla tu rodová šlechta a odtud byl už jen krůček k tomu, aby se tato šlechta z různých kmenů a rodů spojila a zvolila si vládce. Tyto kmeny, organizované vojensky, neboť jenom tak mohly přežít drsný život kočovných pastevců, se už nespokojovaly s malými válkami mezi sebou. Země kolem Střední Asie, kde žili, se jim zdály být zeměmi plnými bohatství. Čína, Írán, Indie lákaly statečné muže z této rodové šlechty. A tak tu najednou stojí mohutná říše Mongolů, seskupená kolem hlavního města Karakorum a v čele spojených mongolských kmenů se v roce 1206 objevuje postava v historii mnohokrát a různě interpretovaná – Čingischán. Ač negramotný, projevil obrovský talent vojevůdce a zdokonalil vojenskou organizaci všech kmenů, které si podrobil, na „desítkovém“ základě. Všechny muže rozdělil do skupin po deseti, stu a tisíci a vytvořil tak oddíly, ve kterých seskupil muže jednoho rodu. A začal podnikat daleké nájezdy. I to jméno „Mongolové“ se objevuje teprve počátkem 13. století. Mělo symbolizovat jejich sjednocení v říši, ale o jeho původu jsou jenom dohady.

Během dvaceti let (zemřel roku 1227), dobyl Čingischán hlavní město severní Číny Peking, získal celou Střední Asii, obsadil východní Írán, došel až k řece Indu. Jeho vojska, která poslal do severního Íránu, došla přes Kavkaz až do jihoruských stepí, obývaných tehdy kypčackými Polovci. Jeho nástupci vojensky ovládli střední a jižní Čínu a mongolské oddíly se objevily až na březích Středozemního moře. Známou postavou byl Čingischánův vnuk Batu, jenž v roce 1240 zničil Kyjev, napadl Uhry, přešel i slovenské kraje, zpustošil Polsko a jeho oddíly, které všude porážely vojska maďarská, polská i německá, svedly vítěznou bitvu roku 1241 u Lehnice v dolním Slezsku. Císař Fridrich II. se zřejmě příliš nezabýval mongolským nebezpečím, na Sicílii, kde většinou sídlil, zprávám o jejich úspěších asi nepřikládal velkou váhu. Ale v Evropě panovalo zděšení.

Jenže Mongolové nepostupovali dále na západ, patrně jim, kteří byli zvyklí na rovinaté pastviny, vadil hornatý a lesnatý terén, do kterého se tu dostávali, a proto se obrátili přes Moravu na jih se zřetelnou snahou usadit se v uherské nížině. Činili tak tím, že vraždili nebo si přizpůsobovali místní Maďary, tak jako dříve Maďaři kdysi vraždili a přizpůsobovali si místní Skyty, Avary a Huny. Evropa stála před nimi jakoby uhranuta, když tu náhle v roce 1242 sami tito Mongolové, neporaženi, začali odcházet zpět na východ. V tom roce zemřel hlavní chán mongolské říše a nastaly zmatky s nástupnictvím. Velká říše se začala štěpit. Vzniklo několik nezávislých držav, z nichž nás bude zajímat mongolské panství, vytvořené na území starých iránských států, které dobyl a pokořil jiný vnuk Čingischánův – Hülagüchán. Země východního Středomoří, Egypt, Sýrie a Kilikjská Arménie se tak dostaly pod dvojí tlak – ze západu se na ně v poslední křížové výpravě vrhlo feudální vojsko ze západní Evropy, z východu to byli Mongolové.

A právě ti v roce 1258 dobyli středisko islámu v Malé Asii, Bagdád. Vyvraždili tam téměř všechno obyvatelstvo včetně rodiny posledního abbásovského chalífy. Smrtí tohoto chalífy byli pravověrní muslimové (sunnité) zbaveni jednotného duchovního vůdce. Jeho pohádkové bohatství, které odmítl věnovat na postavení spolehlivé armády, padlo do rukou Hülagüchána, který si za své sídelní město zvolil Tabríz v Azerbajdžanu. Jeho říše se tu začala nazývat ilchánská a byli jí poplatní i seldžučtí Turci v Malé Asii.

Mongolské nájezdy se vyznačovaly zvláštní krutostí, neboť vyvražďovali obyvatelstvo na velkých prostorách, pokud se domnívali, že si je nepodrobí jinak, ale nebyly to nájezdy neukázněných hord. Naopak, Evropa v té době nedokázala postavit vojsko s tak vysokou taktickou obratností a dalekosáhlými strategickými záměry, jako to dovedli Mongolové. Jejich vojevůdci dokázali řídit například tak širokou frontu, jaká se po roce 1240 táhla od severu Polska až po jižní okraj Uherského království. Mongolské oddíly měly na svou dobu dokonalé spojení s hlavním stanem, pro což mimo jiné budovali i síť cest. Těchto cest pak využívali obchodníci, takže mongolské nájezdy vlastně přispěly k pozdějšímu oživení obchodu mezi východem a západem.

V počátcích mongolských nájezdů do Sýrie vstoupily mongolské oddíly i na území křížáckých států, kde se s nimi dostalo do potyček i templářské vojsko. Dokonce v roce 1244 padl v boji s nimi i tehdejší velmistr řádu Ar-

mand z Périgord. Velice brzy však obě strany, jak křižáci tak i Mongolové, pochopily, že by mohly mít vzájemný prospěch ze spolupráce, neboť jejich momentálním společným nepřítelem byl egyptský sultán Bajbars. Je zajímavé, jak se o Mongoly začala zajímat církev katolická. Mongolové byli totiž nábožensky naprosto tolerantní, neboť jejich náboženská víra byla primitivní, náboženské úkony jim zprostředkovávali šamani a jako hlavního boha uctívali „věčné modré nebe“. Dobytím Bagdádu se však stali nepřáteli islámu. V tom všem viděli lidé kolem papeže výzvu k tomu, aby se pokusili přivést Mongoly ke křesťanské víře. Z obou stran se začaly křížovat diplomatické mise, mongolské k evropským panovníkům a naopak.

A tak se stalo, že i na Středním východě vpády Mongolů do Sýrie a proti Egyptu měly podporu křižáckých států, a to znamená i templářů. Jenomže egyptský sultán Bajbars, původně emír mamlúckých vojsk ve službách Káhiry, neváhal a v roce 1260 prudkým útokem vtrhl do Sýrie a na hlavu porazil Mongoly u Ajn-Džálutu. A když už byl v nástupu, obrátil se i proti křižákům. Dobyl na nich řadu opěrných bodů, mezi jiným i další templářské hrady a v roce 1268 obsadil město Antiocheiu, bohaté a výstavné město, které rozbořil a zničil tak, že už nikdy z trosek nepovstalo. Tak zašlo i Antiocheiské knížectví, jeden z těch křižáckých států, vytvořených v 11. století.

Sultán Bajbars válčil s Mongoly po celé desetiletí, až je v roce 1277 jeho vojska porazila u Albistanu a vytlačila ze Sýrie zpět do Íránu. Nepomohli jim ani křižáci, kteří se ještě jednou a naposled přeplavili v roce 1270 do Palestiny. Nástupci Hülagü-chána se v dalších letech stále a stále snažili dobýt Sýrie a Palestiny, jednali s Francií, Anglií, Janovem i římským papežem o nové křížové výpravě, ale v Evropě, která měla už jiné starosti, zůstalo jen při slibech. Egyptský sultanát byl tak prvním státem, který zastavil Mongoly a odrazil je, zřejmě proto, že měl silnou centrální moc, dobře zorganizovanou armádu a poměrně vyspělé hospodářství. Kdyby se tak nestalo, kdo ví, kde v Africe by se byli Mongolové zastavili...

Mongolští ilchánové z rodu Hülagüovců měli bezesporu přehled o rozložení sil v Malé Asii. Z jejich strany byla nabídka křižáckým státům v Palestině a Sýrii ke společnému boji proti egyptsko-syrskému sultanátu otázkou taktiky a nikterak neskřývali, že považují křižáky spíše za své vazaly než spojence. Překvapuje však, že toto spojenectví přijaly právě tyto státy. By-

lo to spojenectví riskantní. I kdyby vše skončilo obráceně a Mongolové zvítězili, dříve nebo později by si podmanili i křižáky. Taková byla logika jejich postupu a jenom naivní diplomacie jeruzalémského království mohla doufat, že by se jí podařilo tuto hru nějak uhrát. Tento svazek křesťanů a Mongolů byl výrazem beznadějněho postavení křižáků, kteří se už drželi jen na nepatrném pruhu východního středomořského pobřeží mezi Tripolisem a Akkonem.

Říše mongolská, která ve své jednotné formě existovala zhruba čtyři desetítky let, se začala po roce 1260 drobit a jednotlivé ulusy (tj. državy) se osamostatňovaly. Mongolská moc překročila již svůj vrchol, zatímco egyptský sultanát, zorganizovaný především mamlúckým sultánem Bajbarsem jako důsledně centralizovaná vojenská diktatura, byl právě v plné síle. Ve všech vládních úřadech rozhodující místa zastávali vojáci, hospodářství prožívalo svůj vzestup, na obchod se zbožím, které nebylo místního původu, si stát přisvojil státní monopol a jednotící ideou se stalo heslo boje za záchranu islámu proti Mongolům i proti křesťanům. Egypt dokázal sjednotit na čas muslimské státy Malé Asie a získal spojenece i v Seldžucích z Rumského sultanátu. Boje mezi muslimy na jedné a Mongoly a křesťany na druhé straně dostaly i náboženský charakter, takže když bylo dobyto například Damašku, Mongolové i křesťanští rytíři bez milosti pobíjeli muslimy, přičemž židy a křesťany ušetřili, když pak do ulic města vstoupili znovu muslimové, situace se obrátila.

Byla to krvavá léta, jež předznamenávala konečnou agónii křižáckých států v Malé Asii. V řadě bitev hynuli vojáci křesťanských oddílů po stovkách, a nebylo odkud doplňovat řady. Oba vojenské řady, templáři i johaniité, měly obrovské ztráty. Byla to nepravidelná, zato však trvalá válka, tentokrát už na život a na smrt. Všichni to tak pocítovali a marně volali Evropu na pomoc.

Papežovy výzvy k obraně „svatých míst“ nestačily, když zájem neměli ani kupci, neboť první čtyři křižové výpravy vyřadily Byzanc jako hlavního zprostředkovatele obchodu mezi západem a východem a kupci evropských měst mohli volně používat cest po Středozemním moři, a zájem už nemělo ani rytířstvo, tím méně chudý lid.

Tuto situaci mohli templáři dobře zhodnotit, neboť měli dokonalý pře-

hled o financích i ekonomice hlavních evropských států a zároveň si byli vědomi neudržitelné situace pro křesťany v Palestině. Začali se připravovat na přenesení své činnosti mimo Střední východ, kde ztráceli jeden hrad za druhým. Pod útoky muslimů tam padala poslední města, poslední opory křižáků. V roce 1289 dobyla egyptská vojska syrský Tripolis a během dvou let padl Bejrút, Tyros a Sidon. Zbytky křižáků i s rodinami utíkaly do poslední pevnosti, která tu ještě zbývala, do Akkonu. Toto město se také nazývalo „Svatý Jan z Akkonu“. Pod jeho hradbami, v jeho ulicích byla svedena v roce 1291 poslední bitva. Zatímco odplouvaly přetížené lodě křižáků do Evropy a vrchovatě naložené lodě templářů stěhovaly zbytky bohatství na ostrov Kypr, zuřila bitva, ve které nezůstávalo raněných, tím spíše se nebrali zajatci. Zahynul i další velmistr řádu Vilém z Beaujeau. Boj o Akkon byl i posledním bojem templářů.

Akkon padl 28. května 1291, a to byl konec křesťanských států v Malé Asii.

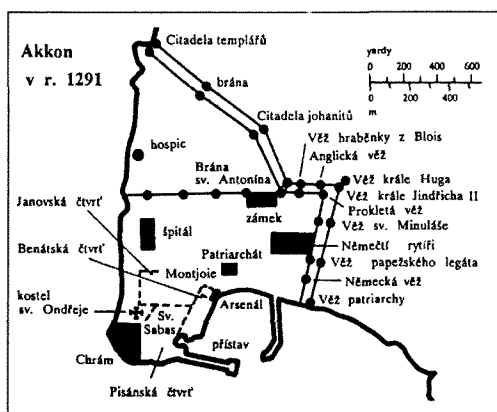
Sýrie a Palestina byla opět v rukách muslimů, ale léta válek rozvrátila zdejší hospodářský a kulturní život. Útěk křižáckých rytířů z Palestiny byl neslavnou tečkou za křižáckými výpravami proti světu islámu. Napříště dirigovala církev rytíře, ozbrojené mečem a křížem jinam, především do Pobaltí.

Lodě templářů přistávaly u ostrova Kypru, kde z nich vysedaly zbytky těchto vojáckých mnichů. Bohatství, které rytíři pro řád zachránili, bylo prý pohádkové. Ostrov Kypr kdysi v roce 1191 při třetí křižácké výpravě dobyl anglický Richard Lví Srdce a pak jej z vděčnosti prodal templářům. Ti jej však o rok později postoupili za nějakou sumu jeruzalémskému králi Vítovi z Lusignanu, který tam zřídil Kyperské království. Nový a předposlední velmistr templářů Thibaud Gaudin zvolil za sídlo Limisso (Limasol). Dlouho tu však nezůstali.

Jak už v dějinách bývá, i velké tragédie mají někdy svůj pozitivní smysl. Evropa získala křížovými výpravami volnou plavbu po Středozemním moři, což oživilo obchod s Východem. A tento Orient, vyspělý hospodářsky i kulturně, ve svém rozvoji kráčejíci daleko před Evropou, poskytl nejenom žádané zboží, ale i výrobní znalosti. Byzanc byla z tohoto obchodu vyřazena,

ovládla jej severoitalská města a obchodní města a přístavy Levantu. Byl to mocný podnět pro konjunkturu v celé středomořské oblasti.

Palestina byla tedy ztracena, od roku 1291 tam přestalo existovat křesťanské království, „svatá místa“ byla v rukách muslimů, nebylo již křesťanských poutníků, které měli templáři chránit a bránit. Řád ztratil svůj účel. Přesto trval dál. Svůj hlavní stan, své ústředí přeložil do Paříže a zachoval v Evropě svých sedm provincií: Francii, Anglii, hrabství Poitou, Aragonské království, Portugalsko, Uhry, hrabství Pouilles. Působil v té době i v Německu i v Českém království. Ve veřejném mínění měl však tu nejhorší pověst.

Plán města Akkonu

Poslední bitvy křížáků v Palestině v roce 1291

V.

BANKOVNICTVÍ – ALCHYMIE TEMPLÁŘŮ

Konec 12. a zejména první polovina 13. století je poznamenána nebývalým rozvojem mezinárodního obchodu. Příspěly k tomu pravidelné veletrhy, neznámější bývaly v Champagni, ale i v Norimberku a dalších městech. Veletrhy však byly časově omezeny. Obchody se sjednaly vždy před jejich ukončením a tím jejich stimulační úloha končila. Křížové výpravy měly pro rozvoj mezinárodní výměny význam trvalého podnětu, neboť pohyb lidí byl nutně následován pohybem zboží a peněz. Těžila z toho především přístavní města Středomoří i Jadranu – Janov, Marseille, Benátky, Barcelona, která mezi sebou vedla nelítostný konkurenční boj o převahu v obchodu s Orientem. Do Evropy se najednou přiváželo nové zboží, potraviny, koření, předměty luxusního charakteru, neboť rejdaři, kteří do Palestiny přivezli vojáky-poutníky, měli zájem na tom, aby jejich lodě nepluly zpět prázdné.

A zároveň s tím se rozvinul i obchod s penězi, neboť křížáci takřka pravidelně pocítili nouzi v Palestině a byli nuceni půjčovat si denáry nebo syrské besanty. Zavazovali se splatit je buď ještě na místě, anebo později v Evropě. Křížácká tažení i podpora křesťanských států na Středním východě vyčerpaly veřejné i soukromé finance mnohých evropských panovnických dvorů, ale naplnily pokladny obchodních a přístavních měst. Pro ob-

chodníky válečná tažení znamenala konjunkturu. Zisky zaznamenávali i italsí bankéři, a z této konjunktury vydělávali i templáři.

S rozvojem mezinárodního obchodu se objevovaly nové formy obchodních a finančních transakcí, které dosavadní obchodní právo neznalo a prostřednictvím notářů se uzavíraly velice praktické obchodní smlouvy. Dochovaly se kupříkladu záznamy notáře Amalrica z Marseille o obchodních smlouvách z první poloviny 13. století, jejichž text je naprosto přímočarý a praktický. V aktech notáře Amalrica je velice často citován řád templářů, především jako rejdaři, ale i jako bankéři. Tuto dvojí činnost templáři spolehlivě v oblasti Středomoří ovládli. Nejenom oni, ale i druhý řád, johanité přispěli hlavní měrou k prudkému rozmachu loďní dopravy. Počet jejich lodí vzrůstal. Před rokem 1234 vyplouvaly lodě Templu ze Španělska a většinou v Marseille nalodžovali cestující do Sýrie. Spolu s poutníky a vojáky nakládali i zboží, proti čemuž marseillští majitelé lodí protestovali, neboť jim tak odníмали část jejich obchodu. Templáři proto zrušili přistávání v Marseille a nakládali v jiných přístavech, čímž ovšem marseillská městská rada přišla o významné poplatky. Proto v říjnu 1234 byla s templáři i johanity sjednána smlouva, podle které dvakrát do roka, v dubnu a v srpnu, lodě obou řádů mohly naložit v Marseille libovolný náklad zboží a maximálně 1500 cestujících na jednu loď, přičemž městské inspekční orgány dbaly na to, aby cestující měli na lodích dostatek prostoru, vody i slušného jídla. V listinách notáře Amalrica se lze dočíst, že kupříkladu v červenci 1248 bylo na loď templářů, zvanou „Dobrá věštba“, naloženo 165 liber různých mincí ve čtyřech plátěných pytlech, jež posílal Q. Tuibressan, zřejmě obchodník, svému partneru Denisu Anconovi do Sýrie. V roce 1248 zapisuje Amalric, že templáři byli pověřeni králem Ludvíkem IX., aby zajistili vše, co bylo potřebné k přepravě křižáků do „svaté země“, na jiném místě je opět záznam, že loď „Posvěcená“ s 33 muži posádky má být připravena na srpen 1248 k přepravě krále a jeho družiny z Marseille na Kypr za pevnou cenu 2600 zlatých livrů („livres tournois“).

Už tu bylo na jiném místě poznamenáno, že cesty v té době byly nebezpečné a na mořích loupilo mnoho pirátů, takže převážet peníze v hotovosti nebylo právě rozumné. Templáři vyřešili situaci naprosto originálně tím, že kterákoliv komenda templářů v Evropě vystavila za složený obnos směnku,

kteřou řád proplatil třeba v Antiochei. Z toho se pak vyvinul celý bankovní systém templářů, jenž předešel středověk a dnes vzbuzuje údiv svou moderností a originalitou.

V domech templářů, kde se finančními otázkami zabýval pokladník či strážce pokladu, jenž ve větších domech měl k dispozici několik účetních, se prováděly dodnes užívané bankovní úkony: pravidelné deponování peněz; deponování šperků, drahocenností, cenných papírů; nepravidelné vklady, běžné účty otevřené pro zákazníky; půjčky a zálohy; záruky (kauce); depozita a sekvestrace; vyplácení rent; převod peněz do zahraničí, směnné operace atd.

Byly nalezeny směnky, které řád vydával a které udivují svou kompletností. Obsahují deset oddílů, kolonek – datum, místo vystavení, místo určení, úhrnná částka, v jakých devizách, splatnost, jméno upisovatele, jméno majitele směnky (remitenta), poznámky, kurs.

A právě ta poslední kolonka nás přivádí ke způsobu, jak templáři obcházeli církevní zákaz lichvy, čímž se tu myslela půjčka na úrok. Bylo to prosté. Především spekulovali s rozdílností kurzů v různých místech a tyto rozdíly zvětšovali ve svůj prospěch. Dále pak vybírali poplatek za náklady a za zprostředkování.

Nebude na škodu přiblížit několika příklady bankovní činnosti templářů.

Pokud si chtěl soukromník ve středověku uložit peníze, činil tak nikoliv pro úrok, nýbrž pro jejich bezpečnost. Měl k dispozici pro tento účel převážně jenom kostel, opatství nebo klášter. Bylo dosti lapků a zlodějů, kteří i násilím okrádali bezbranné občany. Relativně nejbezpečnější byly církevní instituce, neboť násilí proti těmto zařízením bylo trestáno jako zločin proti bohu. Domy templářů, rovněž církevní instituce, byly však bez konkurence, neboť navíc to byly skutečné pevnosti, dobře strážené ozbrojenými mnichy. Peníze, svěřené templářům, byly uloženy do bezpečnostních schránek, od nichž klíče měl buď jenom pokladník domu, anebo, když schránka měla více zámků, druhý klíč dávali majiteli vkladu. S penězi jim svěřenými nakládali templáři výhradně podle příkazů vkladatele, avšak výklad těchto příkazů posuzovali naprosto subjektivně. Jestliže vzniklo podezření, že příkaz vznikl třeba pod nátlakem, zařídili se podle okamžité situace. Doby byly zlé a stávalo se ledacos.

Známe z historie londýnského Templu zajímavý případ.

V roce 1232 byl v londýnském Toweru uvězněn dřívější poručník krále Jindřicha III. Hubert Burgh, hrabě z Kentu. Král se dověděl, že tento hrabě uložil svou pokladnu u templářů. Předvolal velitele londýnského domu templářů a chtěl vědět, co je v té pokladně. Dostalo se mu odpovědi vyhýbavé, zároveň však byl informován, že v žádném případě nelze pokladnu vydat bez svolení toho, kdo ji svěřil pod církevní ochranu. Král si tedy vymohl od uvězněného Huberta příkaz, aby mu byla uložená pokladna vydána. Templáři však postupovali opatrně. Pokladnu hraběte z Kentu uložili do míst, kde byl pod jejich ochranou králův trezor a králi z ní vydali pouze malou částku. Tento postup se ukázal být prozřetelný, neboť jak se v bouřlivé Anglii bouřlivě měnily poměry, za čas byl hrabě z Kentu vzat na milost a jeho pokladnu nařídil král vrátit.

Vrátíme se ještě k příhodě, kterou líčí Jean Joinville ve své „Historii sv. Ludvíka“, (pařížské vydání z r. 1668). Ludvík IX. byl, jak víme, zajat v roce 1250 v Egyptě a měl být propuštěn za 200 tisíc livrů. Chybělo ale do té částky 30 tisíc a ty byly na lodi templářů. Byly to však peníze svěřené templářům jinými soukromníky a velitel lodi je odmítl vydat. Navíc velmistr řádu byl v muslimském zajetí. Maršál Templu však královým lidem naznačil, že kdyby se pokusili tyto peníze získat násilím, pak by odpor templářů byl jen náznakový. Proto Joinville vtrhl na loď se svými lidmi a mávaje sekerou, dostal svých 30 tisíc na výkupné. Je zajímavé, jak se tento v podstatě rozumný postoj templářů obrátil v lidovém podání proti nim a jak se šířily a přerušovaly zvěsti o tom, že templáři odmítli zachránit svatého krále.

Byly, přirozeně, případy, kdy nějaký loupeživý šlechtic se svou družinou přepadl dům templářů, ale nebylo jednoduché dostat se v těchto malých pevnostech až k trezoru. A trezory templářů lákaly, neboť se vědělo, že jsou plné.

Templáři přijímali k uložení i různé šperky, drahocenné věci, případně i cenné listiny, smlouvy, závěti, jejichž vykonavatelem často byli jmenováni oni. Mnohdy se tyto cennosti staly „zástavou“ na peníze, které si soukromník u templářů vypůjčil.

Známe příklad z pohnuté doby v Anglii za vlády Jindřicha III. (1216–1272), syna Jana Bezzemka a synovce Richarda Lví Srdce. Gelému

13. století v dějinách Anglie vtiskl ráz neustálý boj baronů (šlechty) proti královské moci. Jindřich nastoupil rok poté, co jeho otec vydal Velkou listinu svobod pro feudály – Magnu chartu (1215), kterou ovšem jeho syn nehodlal plnit. Baroni povstali proti králi a pod vedením hraběte Simona z Monfortu krále v roce 1264 porazili. Ještě před tím stačil Jindřich III. poslat královské šperky do Francie královně Markétě, která je ve dvou schránkách, opatřených vlastní pečeti, uložila v pařížském Templu a klíče spolu se smlouvou o uložení zvláštním poslem doručila anglickému králi. Ten však potřeboval peníze na vedení války proti baronům. Vypůjčil si je u obchodníků a jako zástavu na ně dal šperky, uložené u pařížských templářů. Smlouva o uložení šperků se tak změnila na konsignaci. Teprve roku 1272 získal Jindřich šperky nazpět.

Z listin obsahujících soupis uložených věcí hraběte Huberta z Burghu víme, že mezi nimi byly listiny, označující důchody ve prospěch hraběte, majetkové soupisy apod. Z pařížského Templu známe zase listinu, jíž v roce 1220 pařížský občan Pierre Sarrazin, odcházející jako poutník do „svaté země“, svěruje templářům svou závěť a činí je jejím vykonavatelem.

Pařížský Templ byl i oficiálním strážcem velice cenné a potřebné věci – vzorové jednotky váhy. Uchovával jednu libru, která sloužila jako vzor pro celé království. Existuje zápis, kdy vrchní vážný z Rouenu žádá, aby mohl poměřit libru váhy ze svého města s onou vzorovou librou z Templu.

Příkladů, kdy templáři vystupují jako depozitáři cenných věcí, je řada, v této oblasti zřejmě nebylo potíží a templáři jako církevní zařízení fungovali spolehlivě.

Během 13. století, a zejména v druhé jeho polovině, zdokonalili templáři svou bankovní a finanční činnost v oblasti, v níž se bezesporu lišili od jiných církevních zařízení. Stále více a častěji je pověřovali soukromníci, především ti nejbohatší a nejmocnější, vedením svých finančních záležitostí. Domy templářů zřizovaly pro tyto mocné a bohaté klienty zcela normální běžné účty. Dnes se nám zdá běžný účet naprosto obvyklou bankovní záležitostí, ale ve 13. století to bylo něco nového. Král či šlechtic pověřil vedením svého účtu nikoliv vlastního zaměstnance, nýbrž církevní instituci, jež opět vůči němu vystupovala jako vůči klientovi, zákazníkovi.

Účty klientů Templu byly vedeny zcela moderně, jako dnešní bankovní

účty. Soukromník uložil peníze na svůj účet a na tento účet dal posílat zisky ze svého majetku. Rovněž tak jeho dlužníci vkládali splátky na jeho účet anebo naopak, z jeho účtu a na jeho příkaz vypláceli templáři stanovené částky buď jako splátky na dluh, půjčky, či prostě dary. Vedení takového účtu bylo velmi propracované, detailní a třikrát do roka činil správce pokladny vyúčtování, a to obvykle k církevním svátkům Nanebevstoupení Páně, na Všech svatých a na Hromnice. To se účet zastavil, sečetla se aktiva či pasiva (a to aktiva jak ve prospěch klienta, tak i templářů), udělal se podrobný výpis, který se poslal klientovi, provedl se převod a běžný účet běžel dál.

Stejným způsobem spravovali templáři finanční hospodaření některých králů, a také svaté stolice v Římě. Pro papeže vybírali v řadě zemí desátky a též daně, které se jednorázově ukládaly pro přípravu „příští křížové výpravy, kterou má král podniknout...“, a kterou většinou pak už podniknout ani nehodlal. S penězi na křížovou výpravu však mohla svatá stolice nakládat jen se souhlasem příslušného panovníka, a také naopak. Někteří králové si brali příslušníka templářského řádu jako přímého poradce či správce financí. Činil tak i český král Václav II.

Koncem 13. století odrazilo se ve Francii úsilí o vybudování centralizovaného státu i v tom, že se královská pokladna, která byla dosud i pokladnou státní, osamostatnila, jistě k malé radosti krále. Státní pokladna byla pak spravována administrátory, kteří se stali státními funkcionáři, zatímco soukromou pokladnu královu si musela uhlídat královská rodina sama, buď svými zaměstnanci, anebo v době, o které tu píšeme, ji svěřila templářům. Ti pak zřídili nejenom pro krále, ale i pro další členy královské rodiny zvláštní běžné účty.

Máme k dispozici výpisy z účtů, které se dělaly v pařížském Templu pro členy širší královské rodiny. Velmi detailně jsou v nich vyjmenovány všechny položky příjmů i vydání a řekli bychom dnešním termínem, že finanční hospodaření těchto rodin, vedené templáři, bylo vyrovnané. Vyrovnané však bylo mnohdy jenom proto, že král a jeho nejbližší byli dlužníky řádu. Příslušné položky by byly jistě zajímavým čtením pro odborníka, ale k našemu tématu sotva nutné.

Zajímavý je mechanismus, jak docházelo k vyplácení částek z příkazu

klienta. Pokladník Templu vyžadoval k tomu písemný doklad, opatřený podpisem či pečeti, jakýsi dopis či „mandát“ k tomu, co má učinit. Tento mandát splňoval vlastně jednu z ekonomických funkcí později zavedeného šeku. Před touto praxí templářů se podobné dohody dělaly u notáře, který text dohody přeplnil často nesrozumitelnými a neužitečnými formulacemi. Templáři zavedli stručný a jednotný text takového „mandátu“, jenž byl již podobný dnešnímu šeku. Obsahoval datum, částku, jméno vystavovatele a příjemce a podpis, eventuálně pečeť vystavovatele. Vyplácel-li pokladník předložený „mandát“, šek, žádal obvykle stvrzenku, že obnos byl vydán, neboť v těch zmatených dobách se mohlo stát, že šek byl ukraden. Těchto stvrzenek se zachovalo dostatečné množství. Jestliže nějaká finanční transakce nastala mezi dvěma klienty Templu, vyplácení se dělo buď penězi, anebo převodem částky z účtu jednoho na účet druhého, a to i když se jednalo o klienty různých templářských domů. Například v roce 1224 měl anglický král Jindřich III. složit 1400 marek hraběti Hugovi z la Marche. Stalo se tak prostřednictvím templářských domů v Londýně a v La Rochelle.

Gelý mechanismus běžných účtů a šeků (mandátů) vznikl zřejmě z potřeby praxe, neboť zbavoval držitele větších peněžních obnosů starostí. Jejich peníze byly svěřeny odborníkům, jimiž se v oboru bankovníctví templáři bezesporu stali. Nedochovaly se žádné materiály, které by svědčily o tom, že templáři svého postavení bankéřů zneužili. Naopak, existují výroky i písemné poznámky nejvýše postavených osob, které vyjádřily vděčnost za pomoc, kterou jim templáři ve finanční oblasti poskytli.

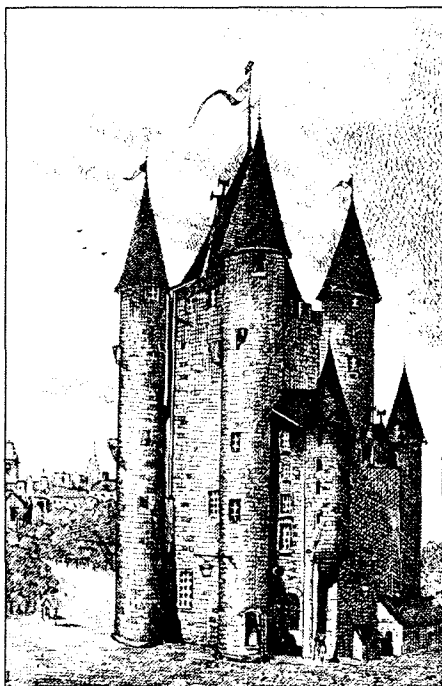
A byly to především půjčky a zálohy, o které byl rád žádán a které také ochotně poskytoval, ovšem jen osobám, známým svou solventností.

Templáři měli obrovské jmění z části přímo v penězích, a proto se nijak půjčkám nevyhýbali. Zisk realizovali tak, jak bylo tehdy zvykem, obvykle tím, že dlužník se upsal na vyšší částku, než obdržel. Jedině půjčky králům a panovníkům byly pro templáře pasívní, ovšem v tomto případě počítali představení Templu s politickým ziskem.

Dlužní úpisy Templu byly pečlivě vypracované a obvykle začínaly zmínkou, že půjčka je poskytována bezúročně, což ovšem nikoho nezmyšlilo. Vždyť byl znám i výrok papeže Klementa IV., který sám půjčoval, že ten, kdo půjčuje, by neměl utrpět ztrátu tam, kde počítá se ziskem. Žádali i pra-

videlné splátky, přičemž dlužník se zavazoval, že když nedodrží lhůtu některé splátky, nahradí věřiteli škodu, která mu tím byla způsobena. Výše škody však byla ponechána plně na uvážení věřitele.

Templáři tedy půjčovali, ale byli velmi opatrní. Při větších půjčkách požadovali, aby vypůjčovatel měl svého ručitele. Když v roce 1216 půjčili 1000 marek opatství v Cluny, žádali, aby hraběnka ze Champagne byla ručitelkou, že peníze budou vráceny. Během výpravy Ludvíka IX. do Egypta si král vypůjčil peníze u templářů, ale musel se osobně zaručit za jejich vrácení. Tam, kde se templářům osobní záruka zdála nedostatečná, požadovali záruku v reálné hodnotě. Když si anglický král Jan Bezzemek vypůjčil od anglických templářů 1200 marek a od templářů z Poitou 2000 marek, mu-

Velká věž pařížského Templu

sel jako záruku složit zlato v odpovídající váze. V roce 1214 peníze vrátil představenému londýnského Templu. Kuriózní záruku složil v roce 1240 cařihradský císař, když si vypůjčil od templářů v Sýrii – jako zástavu dal „pravý kříž“ Kristův.

Zajímavý je příklad půjčky, poskytnuté senešálovi jeruzalémského království a velkému bojovníku za „svatou zemi“ Geoffroyovi ze Sergines. Ten si spolu se synem vypůjčil 3 tisíce livrů a zavázal se ve smlouvě, že když nevrátí peníze v dohodnutém termínu, zaplatí ještě 3 tisíce livrů pokuty. Mezi tím však oba, otec i syn zahynuli. Templáři dali v Paříži předvolat před soud v parlamentu Isabellu, vdovu po synovi, ale i jejího nového manžela Jana z Arties a žádali, aby oba zaplatili dluh i pokutu. Zajímavý z hlediska výkladu středověkého práva je fakt, že soudci se necítili vázání doslovným textem dlužní dohody a rozhodli tak, že nejen vdova musí zaplatit dluh z titulu dědictví, ale odpovědnost za jeho splacení přechází i na jejího nového manžela. Na druhé straně ale neuznali sjednanou výši pokuty a stanovení výše ušlého zisku odsunuli až pro případ, že by vdova dluh nesplatila v novém termínu.

Ručiteli však někdy byli sami templáři, a to většinou při transakcích na nejvyšší úrovni. V roce 1255 uzavřel francouzský král Ludvík IX. s kastilským králem smlouvu, v níž byly vyloženy podmínky sňatku staršího syna francouzského krále Ludvíka s dcerou kastilského krále Berengarií. Důležitým článkem smlouvy byl závazek kastilských rodičů Berengarie, že v případě, že se jim ještě narodí syn, vyplatí dceři 30 tisíc marek. Ručiteli smlouvy se stali templáři a johanité. V roce 1259 se Ludvík IX. zavázal anglickému králi Jindřichu III., že mu po dva roky bude platit žold pro pět set rytířů, kteří měli být použiti k novému tažení do Orientu. Templáři vzali záruku tohoto závazku.

Záruka templářů měla tedy vysokou hodnotu. Dokonce i „nevěřící“ v Orientě se dožadovali jejich záruky, šlo-li o vyjednávání s křižáky, což ovšem templářům příliš na pověsti nepřidalo.

Templáři byli též často jmenováni poručníky či určenými správci jmění, majetku, což svědčilo mimo jiné o jejich politické svobodě a nezávislosti. Když se v roce 1158 měla provdat dcera francouzského krále Ludvíka VII. Markéta za Jindřicha, syna anglického krále Jindřicha II., dostala věnem

mimo jiné i hrad Gisors na severu Francie a další zámky. Ježto oba byli ještě děti a se sňatkem bylo třeba počkat, hrad Gisors a zámky byly zatím svěřeny templářům, a to jak k ozbrojené ochraně, tak i k jejich správě. Mimochodem, tak se dostali templáři na hrad Gisors, se kterým pak později byly spojovány některé tajemné stránky jejich existence; ještě dnes existují zastánci domněnky, že někde tam ukryli templáři svůj pohádkový poklad. Podobných příkladů, kdy dočasně byla templářům svěřována správa či poručnictví, se dochovala řada.

V templářských domech se též vyplácely renty, dočasné i trvalé. Samozřejmě, že v té době ještě neexistovalo pravidelné zúčtování vložených peněz, proto se renta vyplácela jenom pokud stačila vložená částka. Mohlo to být i tak, že templáři zakoupili určitý majetek a prodávající dal přednost pravidelné rentě. Jindy bohatý, ale opatrný otec dal dceři věnem pravidelnou rentu v určité částce a celý obnos věna složil u templářů apod.

Křížové výpravy byly obrovským podnětem k rozvoji mezinárodního obchodu. Stará pravda o tom, že za vojákem jde obchodník, mohla vzniknout klidně v té době. Během 13. století ožilo celé Středomoří dotud nevídaným ruchem, lodní doprava rostla a spojovala evropská přístavní města s Orientem a obchod kvetl nejen s Jeruzalémským královstvím, ale i s muslimskými zeměmi, především se Sýrií. Obchod však předpokládal existenci pohotových kapitálů. Rovněž expedice křížáků volaly neustále po přísunu peněz. Jenomže doprava jak po souši, tak i námořní byla nejistá a riziko zásilek velké, neboť všelijakých zlodějů a pirátů bylo dost. Proto dopravu peněz obstarávaly v této oblasti dobře vyzbrojené lodi obou rytířských řádů, templářů i johanitů. Ostatně v tomhle oboru měli templáři bohatou praxi i na evropském kontinentě. Byli pověřováni papežem, aby dopravili peníze, získané ze zvláštních daní pro válku v Orientě, křížáckým vojskům, o podobné služby je žádal král anglický i různí velmožové. Byli v tomto směru spolehlivými doručovateli.

Obchod s východem si však postupně vyžadoval složitějších finančních operací, oběh peněz přesáhl hranice kontinentu a stal se vskutku mezinárodním.

Už tenkrát se velmi obtížně řešily směnné kursy jednotlivých měn. Výměna peněz se děla většinou na základě ústní dohody, takže o tom se příliš

zpráv nezachovalo. Ale pro potřebu veletrhů v Evropě se už tehdy v první půli 13. století vytvořila zvláštní měnová jednotka, působící čistě jako zúčtovací jednotka, k níž se pak přirovnávaly ostatní měny. Byla to tzv. veletržní marka nebo dukát. Tato zúčtovací jednotka, dost obvyklá ve středověku, umožňovala, aby každý pokladník byl zároveň směnárníkem. Obchody se vyjednávaly v této zúčtovací jednotce, ovšem platily se přirozeně kovovými penězi. Z toho mála, co se zachovalo z písemností řádu templářů, známe „Pokladní deník“ pařížského Templu za léta 1295 a 1296; je patrné, že tamní pokladník přijímal částky v různých penězích a převáděl je pak prostřednictvím zúčtovací jednotky na pařížské livry.

Mezinárodního obchodu se zúčastňovaly obvykle tři strany: finančník, obchodník a bankéř. Finančník poskytl obchodníkovi potřebný kapitál, neboť ten neměl vždycky dostatečnou sumu peněz na nákup zboží. Nakoupené zboží odvezl obchodník do Orientu, aby je tam prodal. Finančník nesl určité riziko, neboť půjčka mu mohla být vrácena, jedině když loď dorazila na místo určení a zboží bylo prodáno. Toto riziko kompenzoval vysokým podílem na zisku z prodeje. Bankéř, který byl usídlen jak v místech veletrhů, tak v přístavech a v Orientě, se zabýval jenom krátkodobými úvěry, směnou peněz a inkasoval ve prospěch účtu finančníka. Obchodu se přímo nezúčastňoval. Bankéři byli většinou Italové, a pak templáři. Nejbohatší komendy měli templáři ve městech, kde se konaly veletrhy.

Podívejme se však dál na tyto počátky mezinárodního pohybu peněz. Když obchodník v Orientě prodal a vrátil tam finančníkovi či jeho pověřenci půjčku zvětšenou o tučný zisk, měl finančník několik možností, co s těmi penězi udělat. Mohl nakoupit tamní zboží a dovézt do Evropy, ale to finančníci nedělali rádi, neboť v tom už bylo dvojitě riziko. Mohl udělat opět nový kontrakt s obchodníkem, ale nejčastěji učinil to, co je pro finančníka typické – hledal, komu by kapitál půjčil. Obvykle půjčil peníze křižákům, respektive králi či panovníkovi, který právě nějakou výpravu vedl, anebo je složil u templářů, v obou případech však pod podmínkou, že mu peníze budou se ziskem vráceny ve Francii a v tamní měně.

Samozřejmě, že ke všem těmto operacím byly vydávány písemné, dobře ověřené příkazy: potvrzení o složení peněz obchodníkem putovalo do Marseille a k rukám finančníka, ten zase vydával písemně příkaz, jak s pe-

něži naložit, za co je směnít. Začal se rozvíjet obchod, při kterém se už konkrétní peníze ani nepřevážely, což bylo umocněno ještě tlakem některých panovníků, jako například Filipa IV., na to, aby se omezilo vyvážení kovových peněz za hranice státu.

Templáři v Orientě půjčovali na rozdíl od Evropy málo a opatrně, neboť tam nedisponovali velkými kapitály. Jednak je stálo dost peněz vydržování svých opevněných hradů a vlastního vojska, jednak dávali přednost investování do nemovitého majetku. Půjčovali tedy většinou tomu, kdo jim mohl za to poskytnout jinde politické výhody. Nicméně se těchto transakcí zúčastňovali jako prostředníci. Italští bankéři často při půjčkách hledali záruky, neboť návratnost půjček nebyla vždy tak samozřejmá, zvláště když se půjčky měly vracet ve vzdálených zemích, kde třeba Italům nebyla příznivá nálada a politická situace. Proto žádali templáře, aby se stali prostředníky takové půjčky.

Prakticky to vypadalo tak, že požadovanou částku si u italského bankéře vypůjčil pokladník templářského domu a předal ji žadateli o půjčku. Byly to vlastně dvě na sobě nezávislé operace, přičemž italský bankér byl téměř bez rizika, neboť templáři jako nadnárodní organizace měla mnohem větší možnost vrácení půjčky vyžadovat. Je pravděpodobné, že Italové poskytli při tom templářům určité výsady tak, aby jejich zisk z takové operace stál za tu námahu. Ostatně, templáři tvrdě vyžadovali od dlužníků záruky.

Spolu s těmito praktickými finančními úkony se zpřesňuje a zkvalitňuje jejich formální stránka. Především vzniká písemný závazek vypůjčovatele, kterým potvrzuje přijetí půjčky kdesi ve „svaté zemi“ a přikazuje někomu ve vlasti, rodině, příbuznému či správci jmění, že doručiteli dopisu má vyplatit za částku, vypůjčenou třeba v syrských besantech, tolik a tolik pařížských livrů. Templáři zestručňují a zdokonalují tento „výměnný dopis“, až se téměř podobá směnce. Je to skutečně nakonec směnka 13. století.

Poměrně dobře byla vylíčena výprava francouzského krále Ludvíka IX. v polovině 13. století především již zmíněným přímým účastníkem Joinvillelem v jeho „Historii sv. Ludvíka“. Tento král snil o výpravě do „svaté země“ od svého mládí. Když se k ní rozhodl, tři roky ji připravoval, prostřednictvím templářů shromáždil vydatné peněžní rezervy, přesto však ještě před

útokem muslimů na město Damiette stačili jeho rozmařilí rytíři téměř vše utratit. A když pak byl král zajat, padly všechny peníze, určené pro vojsko, na výkupné. Když se král vrátil ze zajetí do Akkonu, přikázal, aby z Francie byly poslány další peníze. Lodě, které je přivázely, zmizely v moři. Král si musel půjčit od janovských kupců. Musel vystavit „výměnný list“, který měl proplatit správce královské pokladny v Paříži, jímž byl pokladník pařížského Templu. Janovští kupci půjčili králi s 20 % ziskem, což nebylo na tu dobu ani mnoho, uvážíme-li, že ode dne půjčky ke dni jejího splacení uběhl až rok. Likvidace půjčky v Paříži u templářů mohla proběhnout různě. Králův „výměnný list“ mohl půjčovatel poslat svým příbuzným nebo jinému zastupci, který peníze pak vybral a dál s nimi naložil podle instrukcí; nebo jej svěřil bankéři, který pro svého zákazníka provedl celou operaci. Templáři opět získali poplatek za režii. Protože však proplacení královny půjčky bylo zároveň otázkou výměnného kursu obou měn (v tomto případě syrského besantu a pařížského livru), měli templáři další příležitost k zisku.

Účetnictví u templářů bylo kompletní a přitom poměrně jednoduché. Pokladník pařížského domu vedl účetnictví francouzské provincie řádu a u něho se soustřeďovaly příjmy a zisky jednotlivých komend. Stejně tak činil pokladník londýnského domu pro anglickou provincii, stejně tak tomu bylo v dalších pěti evropských provinciích. Všechny bankovní operace, které templáři prováděli pro své zákazníky, byly zaneseny do účetních knih po dvojí linii. V první řadě to byly knihy, ze kterých bylo patrné, v jaké situaci se nachází zákazník vzhledem k Templu, v druhé řadě pak to byly knihy, ve kterých bylo vedeno soukromé účetnictví zákazníků – příjem z jejich statků, účty dlužníků apod. Z hlediska hospodaření templářů byly zřejmě nejdůležitější pokladní účty, účty dlužníků a věřitelů, a v jejich perfektním vedení se projevilo, na jak vysokou úroveň se v této oblasti templáři dostali. A jestliže se už od poloviny 13. století začaly šířit různé pověsti o tom, že bohatství templářů je výsledkem jejich alchymistické činnosti, nebo dokonce paktování se s ďáblem, pak pravda byla daleko prozaičtější. Svůj „kámen mudrců“ našli v dokonalém a na svou dobu vynalézavém systému bankovní činnosti, z níž převážně vycházelo jejich bohatství.

Ve 13. století stoupla hodnota mincí a zároveň vzrostlo úsilí všude v Evropě nacházet nové zdroje stříbra. (Zlata tehdy bylo málo.) Centrální

královská moc usilovala o posílení hodnoty svých peněz a potřebovala drahé kovy. Dokonce už provádí ochrannářskou politiku a v mnohých státech králové vydávají výnosy, jimiž zakazují vyvážet ze země drahé kovy. Mincovny volají po jejich přísunu, a tak mnozí králové, i čeští, nařizují svým poddaným, že pokud nemají určitou rentu, tj. pokud nejsou mezi těmi nejbohatšími, nesmějí vlastnit stříbrné či zlaté nádoby, ale musejí je odevzdávat. Později i ti z nejbohatších museli odvést třetinu či polovinu věcí z drahých kovů. Byli takoví, že než aby odevzdali cennosti královským mincovnám, raději ukrývali zlaté a stříbrné věci, velice často v zasypaných studních. Tyto studně, pokud se objeví, jsou dnes pro archeology často bohatým zdrojem předmětů, dokumentujících středověkou dobu.

Samozřejmě už tehdy ekonomičtí poradci králů zápasili s inflací, hledali cesty k upevnění národní měny, zvyšovali stříbrný základ peněz (české groše tehdy platily za velmi „tvrdou“ měnu) a hodnotu peněz určovali nikoliv už vztahem k zúčtovací jednotce, nýbrž váhou stříbra či zlata v minci obsaženou.

Z dochovaných účetních Deníků pařížského Templu za léta 1295 a 1296 je patrné, jak variabilní byla hodnota mincí ve francouzském království. Peněžní oběh ve středověku představoval takřka bez výjimky oběh stříbrných mincí nižší hodnoty.

V důsledku křížových výprav se dostalo do Evropy více zlata, a tak bohatá Florencie dala od roku 1252 do oběhu zlatý florin, který se udržel až do 19. století. Ludvík IX., který oslabil finance a hospodářství Francie podporou Jeruzalémského království, dal razit nové hodnotné, zlaté i stříbrné mince, jenže místo k oživení peněžního oběhu a posílení francouzské měny to vedlo k ukládání a shromažďování těchto peněz a také k jejich vývozu za hranice, neboť to byla tvrdá měna. Domácí oběh byl opět oslaben.

Tato situace se opakovala ve francouzském království takřka v pravidelných vlnách v posledních desítkách let 13. století. S nástupem Filipa IV. Sličného se pokusila centrální královská moc opět o řešení problému peněz, měny. Filip IV. vedl řadu válek, především s Anglií a s Flandry. Potřeboval peníze, a protože byl novátor v mnohých odvětvích politického a hospodářského života monarchie, řešil i tuto otázku svérázným způsobem. A právě do této jeho „velké“ politiky se bez vlastního přičinění zamíchali

i templáři, a jakkoli prokázali i tomuto panovníkovi řadu dobrých služeb, nakonec jím byli rozdrčení.

Téměř až do konce 13. století spravovali templáři ve Francii královskou pokladnu. Někdy v roce 1290 se náhle objevují v královské přízni dva itaľští, respektive florentští bankéři, bratři Biccio a Muschiato Guidi. Stali se hlavními ekonomickými a finančními poradci královými. I když rodinná královská pokladna zůstávala v Templu a jeho pokladník vedl královské účty, vliv na královo rozhodování v hospodářských věcech díky jmenovaným dvěma bankéřům templáři ztratili. V té době také král oddělil státní pokladnu od své soukromé a tuto státní pokladnu dal umístit do velké věže Louvru. Oba bankéři se stali pařížskými občany a po francouzštili si svá jména na Bischet a Mouchet. Říkalo se jim Biche (tj. laň) a Mouche (tj. moucha).

Biche a Mouche později na svou službu u francouzského krále doplatili a nezachránily je ani velké částky, které mu věnovali, například 200 tisíc livrů na válku s Anglií apod. Oba zemřeli dost podivně v jednom roce 1307. Nezdá se, že by to bylo náhodou.

Když templáři stěhovali v roce 1305 svůj hlavní stan z ostrova Kypru do pařížského Templu, vjížděla do bran města dlouhá, předlouhá kolona vozů a nákladních zvířat. Byl to podle svědectví současníka pestrý průvod, který vzbudil závist bohatých i nevoli chudých. Templáři kupodivu neuměli hrát na přízeň davu, jako to dovedli ve svých počátcích dominikáni nebo františkáni. Byli pyšní, jako řád byli bohatí a neskrývali to. Vršili jednu chybu za druhou.

Velmistr řádu templářů

VI.

TEMPLÁŘI JSOU KARTOU VE HŘE FRANCOUZSKÉHO KRÁLE S PAPEŽEM

Musíme vstoupit na půdu francouzských dějin, neboť tam se odehrálo závěrečné drama bratří rytířského řádu templářů. Francie z počátku 12. století nebyla zdaleka jednotným královstvím. Jednotlivá vévodství a hrabství byla mnohdy silnější než državy královského rodu Capetů. Nejsilnější byly Flandry na severu, Normandie, Bretagne a Anjou na západě, Champagne a Burgundsko na východě, Aquitanie a hrabství Toulouse na jihu. Během jednoho století podřídili si Capetovci násilím, lstí i dohodou téměř všechna tato území. Naposledy bylo připojeno hrabství toulouské, kterého dobyli severofrancouzští rytíři pod praporem křížové výpravy proti sektě albigenských. Jenom Flandry a Champagne vzdorovaly.

V druhé polovině 13. století upevnil královskou moc Ludvík IX., který měl dostatek umu a síly, aby zkrotl mocné feudální rody. Jeho vnuk Filip IV. Sličný dokončil úsilí Capetovců po vytvoření centralizovaného státu, mimo jiné připojením Champagne po dynastickém sňatku. Na získání Flander neměl dost sil a prostředků. Flandry byly obchodně spojeny s Anglií, odkud dostávali flanderští tkalci vlnu a neměly zájem na užším spojení s Francií.

Francouzští rytíři tam byli v roce 1302 poraženi flanderskými řemeslníky. Filip IV. měl potíže a časté srážky i s Anglií a války ho stály moc peněz.

Není známo, co vedlo k rozhodnutí vůdčí činitele řádu templářů, že řád přenesl své sídlo právě do Paříže. Daleko větší sympatie měl řád ve Španělsku nebo v Portugalsku, zatímco Francie té doby neslibovala příliš klidu. Patrně to bylo tím, že ve Francii měli templáři nejvíce statků, nerozsáhlejší pozemkové vlastnictví, nejlépe vybudovaný dům v Paříži a téměř století práce pro francouzské krále, jimž jako bankéři spravovali státní i soukromé finance. Původ domu Templu sahá mezi léta 1200 až 1205, ale je dosti nejasný. Patrně kolem kaple vznikla nejprve komenda templářských rytířů, poté pokladník řádu Hubert (zemřel roku 1222) dal postavit onu nedobytnou slavnou věž.

Filip IV. Sličný počal svou vládu v roce 1285 a mnohá znamení ze způsobu jeho vlády dávala tušit, že tento panovník si svou absolutní moc nedá narušit nikým, zejména ne církví katolickou. Během své vlády projevil talent schopného feudálního vládce, jenž si předsevzal vybudovat z Francie dobře organizovanou a hospodářsky prosperující mocnost. To první se mu povedlo, na to druhé mu nestačily síly. I když, po pravdě řečeno, nevstoupil do příznivých podmínek. Šel však za svým cílem tvrdě, i proti soupeři nej-mocnějšímu, katolické církvi. I když sám byl hluboce věřící, neslučoval víru s církevní organizací a od nástupce svatého Petra na zemi si do svých věcí mluvit nenechal. Až do jeho vlády byla centralizovaná moc ve Francii jen prázdným pojmem. On s pomocí svých rádců a ministrů, své pověstné Rady, složené z právníků, sešněroval zemi sítí státních úředníků a dosáhl v centralizaci moci pozoruhodných výsledků. Těžko mohli templáři doufat, že bude lehce snášet jejich řád, odpovědný pouze papeži. Nicméně dvacet let jeho vlády uběhlo ve zdánlivě dobrých vztazích s templáři, i když tu byla znamení, která dávala tušit, že s tímhle králem nebude lehké pořízení.

Francie z konce 13. století prožívala již nejméně dvě desítky let konjunktury. Bez nadsázky lze říci, že v mezích středověku obyvatelstvo této země žilo v dostatku. Klimaticky příznivá léta způsobila to, že zemědělství stačilo vyrobit nadbytek potravin, dělba práce dala vzniknout novým řemeslům, díky stykům s Orientem se rozvinul obchod. Veletrhy v Champagni byly až šestkrát do roka. Vzrůstala města. Francie v tehdejších svých hranicích

měla mezi 15–20 milióny obyvatel a byla zdaleka nejlidnatějším a hospodářsky nejkonsolidovanějším státem v Evropě. Anglie v té době měla asi 3–4 milióny obyvatel, v Německu i v Itálii žilo po 10–12 miliónech lidí, České království čítalo zhruba 2,5 miliónu obyvatel. Paříž se svými 200 tisíci obyvatel byla vůbec největší evropské město. Londýn měl tehdy asi 50 tisíc. Zhruba jedna desetina lidí ve Francii žila ve městech. Paříž byla největším evropským střediskem administrativním, obchodním i intelektuálním. Přitahovala lidi, toužící po kariéře a rychlém výdělku. Univerzitní profesori práva z Montpellier, Toulouse, Orléans toužili dostat se na pařížskou univerzitu stejně jako obratný řemeslník od Loiry snil o tom, že si otevře dílnu v Paříži.

A skutečně, za vlády Filipa IV. byl pro řemeslníky v Paříži zlatý důl. Zakázky od dvora, který se rozrůstal, a zakázky od domů šlechty se jen hrnuly. Neboť poprvé bylo pro francouzské šlechtice výhodné a nutné žít po většinu roku spíše při pařížském dvoru než na svých latifundcích, neboť u dvora se dělala politika, tam se přidělovaly úřady i nejrůznější prebendy a nebylo dobré nebýt při tom. Po dvaceti letech Filipovy vlády stoupl počet řemesl na tři sta, to jest téměř na dvojnásobek oproti době Ludvíka IX. Rozrůstalo se soukromé vlastnictví, majetky, a to ve městech i na venkově, u řemeslníků i rolníků. Mělo to mimo jiné jeden zajímavý následek – v praxi notářské, zvláště jednalo-li se o dědictví, se začalo k rozlišení osob používat vedle křestního jména i příjmení, což dosud bylo výhradou spíše bohatých vrstev či šlechty. A tak třeba Jan Tesař, jak byl zván ve své vsi, kde provozoval tesařské řemeslo, dal toto jméno i svým potomkům, kteří už třeba tesařinu nedělali. Právě tak zvyk jmenovat se třeba Petr z Amienu (d'Amiens) dal vznik jménu Petr Damien. Královský myslivec Jan, latinsky Johannes venator, si ponechal název své funkce jako jméno a jeho syn už se jmenoval druhým pádem toho jména, jako syn koho? venatoris (lat. 2. pád), čili Jan Venatoris atd.

Prosperita, jakou Francie v poslední třetině 13. století vykazovala, nebyla však pevná. Koncem století končila jedna epocha ve vývoji společnosti a zejména ve vývoji technologie výroby. Možnosti dosavadních výrobních prostředků v zemědělství (zejména jednoduché rádlo) i znalostí v agronomii (jedno zrna zaseté, dvě až čtyři sklizené v úrodném roce) byly vyčerpány

a po roce 1300 došlo ke zhoršení klimatu. Studená léta byla předzvěstí doby, kdy rolník stál po sklizni před otázkou – sít, či jíst? Na obzoru bylo i zhoršení postavení Francie v mezinárodním obchodu. Trhy v Champagni ztrácely na významu a tranzitní obchod přes francouzské území, hlavně podél Loiry a Seiny, slábl, neboť byl nákladný a mnohdy rizikový. Byly nalezeny nové cesty námořní. S vynálezem buzoly v 70. letech 13. století pouštěli se mořeplavci po složitějších trasách a středozevní přístavní města jako Janov, Marseille spojovala s Anglií a s Bruggami lodní doprava vedoucí Gibaltarem. Pro Francii nastávala léta, kdy lidé už jen vzpomínali na nedávnou konjunkturu a „blahé zlaté časy“ a kdy neúrodná léta, pokles financí a nezaměstnanost náhle prudce zvyšovala sociální napětí. Ale to už královská moc měla pevně správu země ve svých rukách a administrativu spolehlivě centralizovanou.

Gestu k tomu našel Filip a jeho rádci nejen vojenskou silou, která byla nákladná a často neúčinná, ale především promyšlenou organizací. V době, kdy se ujal vlády, byl stát roztržtý na četná hrabství a opatství, v nichž správa se řídila zákony, vycházejícími dílem ze zvykového práva, dílem z práva římského a ponejvíce z práva církevního. Feudálové, kteří byli královskými vazaly, se příliš na královskou moc neohlíželi, zvláště když byla daleko. Měli své povinnosti vůči králi, zejména v době válek, ty plnili, ale jinak si na svém území dělali, co chtěli. Ani ty povinnosti nebrali příliš vážně, a tak se stalo, že kupříkladu uprostřed bitvy s Angličany se hrabě z Champagne sebral se svou družinou a vydal se na cestu domů, neboť mu právě skončila povinnost čtyřicetidenní vojenské služby pro krále za rok.

Jednotlivá hrabství byla většinou spravována podle práva zvykového a knížata tam zřizovala své vlastní soudy. Vedle toho působily soudy církevní. Podle starého zvykového práva mohli se lidé odvolávat ke králi, jenže teprve Filip IV. vytvořil k tomu praktické předpoklady. Rychtáři, kteří podléhali králi, přijímali odvolání a odvolat se bylo možno až k parlamentu v Paříži. Baroni a větší nájemci půdy toho bohatě využívali proti svým knížatům. Rozhodnutí, které neslo královskou pečeť, přece jen platilo postupně víc než výrok místních soudů.

Ale i tato soudní apelační řízení podléhala kontrole z Paříže. Královští soudní úředníci vyjížděli po celé zemi k jakýmsi namátkovým kontrolám, jak jsou rozhodnutí královských institucí plněna. První se jejich činností cí-

tili být ohroženi soudcové církevních soudů. A stalo se, že církev si nyní musela vymáhat v oblasti soudnictví své místo proti královské justici, která dávala stále patrněji najevo svou nadřazenost. Už tehdy, koncem 13. století, bylo zjevné, že král Filip IV. hledá příčinu, pro kterou by mohl dokázat svou svrchovanost nad církví.

Ještě větší váhu získávaly po celé zemi nově zřizované královské notářské úřady. Sjednal-li se nějaký obchod, pak více platila připojená královská pečeť od státního notáře než třeba pouhá pečeť feudála, biskupa nebo opata. Všichni, král, feudálové, církev, zřizovali svá notářství, ale autorita královských rostla.

Filip byl ovšem ve středověkém smyslu velice moderní panovník. Poznal, že bez informací zemi dobře spravovat nemůže, a proto dělal vše, aby tyto informace získal. Zřídil tedy jakýsi sbor vyšetřovatelů, kteří projížděli křížem krázem svěřenými jim okresy, kde kontrolovali činnost státních úředníků, zjišťovali nedostatky, rozmlouvali s mnoha lidmi a zapisovali jejich stížnosti i náměty, reformovali na místě státní administrativu, případně i sesazovali místní státní úředníky. Tito vyšetřovatelé vyjížděli obvykle ve dvou, jeden byl rytíř, druhý zpravidla kněz. Jejich činnost získala králi brzy na popularitě, neboť lidé najednou pocítili, že se někdo k nim obrací a žádá od nich informaci, názor, návrh. Z jejich činnosti vzešlo pro krále množství informací, a to nejenom politického, ale i hospodářského rázu. Například po tři roky se jeden takový vyšetřovatel zabýval jenom lesním hospodařením, neboť z lesů plynul královskému domu bohatý užitek. Tito vyšetřovatelé, kteří začali takto vyjíždět po zemi kolem roku 1300, byli skutečnými prokonsuly v zemi.

Působení královských vyšetřovatelů sledovala církev s velkou nedůvěrou, ale nemohla je nikterak ovlivnit. Na druhé straně z množství informací, které se do královské Rady z této činnosti hrnuly, rodilo se poznání, že je třeba provést správní reformy, které by upevnily královskou centrální moc. Ale přicházely také zprávy, že před hrady a domy templářů jakákoliv aktivita vyšetřovatelů končí, co se děje za jejich zdmi, se král a nikdo nedoví, že tahle enkláva v královském státě si žije sama svou organizací, svou administrativou, svými předpisy i svým hospodářským a duchovním životem. Mohl tohle král, který usiloval o jedinou moc a vládu ve státě, dlouho snášet?

Reforma, kterou král z této ohromné inspekční práce vyhlásil v březnu roku 1303, byla začátkem snahy vytvořit nezávislý a neovlivnitelný státní aparát v celé zemi. Pro zajímavost jenom stručně charakterizujeme její hlavní zásady: žádný rychtář, žádný soudce nesmí vykonávat funkci ve svém rodném kraji, v místě svého úřadu se nesmí oženit, ani tam ženit či vdávat své děti či neterě a synovce a nesmí mít ani blízké příbuzné jako své podřízené. Tito úředníci mají být vybíráni především pro své schopnosti a dobrou pověst a musí bydlet tam, kde svůj úřad vykonávají. V příkazu krále je též dovětek, že musejí respektovat místní zvyklosti, příkazy svatého Ludvíka i privilegia dříve vydaná.

Byl to obrovský obrat ve správě země, který se Filipovi podařil během několikaletého úsilí. Dřívější převaha kněží v úřadech jako by se rozplynula, všude bylo volání po vyškolených právnících. Soudobý kronikář Geoffroi Pařížský poznamenal: „Celá Francie je plna advokátů.“

Mladý francouzský panovník si vybral cestu obtížnou. Chtěl vybudovat stát a za tím cílem šel sverepě proti Anglii ve vnějších vztazích, i proti vlastní šlechtě a kléru ve vnitřní politice. Samozřejmě musel narazit na papežskou moc. Papežská kurie měla zájem na smíření Anglie a Francie, protože to byl první předpoklad k přípravě nové křížové výpravy, o kterou papež usiloval, a neměla zájem na zkracování práv církve uvnitř francouzského království.

A to Filip celou svou politikou činil. Už od dětství mu jeho učitel arcibiskup Gilles Colonna vštěpoval, že francouzským králům byla jejich moc dána bohem, ale též ho učil, že Ježíš Kristus nezanechal své církvi žádné panství světské. Jestliže církev vlastní světské statky, pak tedy podléhá králi a nikoliv papeži. Tento závěr se Filipovi bezesporu zalíbil a pokusil se uvést jej do praxe.

Nejméně bolestivým pro církev bylo rozhodnutí královského úřadu o tom, že královské odvolací soudy jsou příslušné i pro odvolací řízení proti rozsudkům církevních soudů, a že pod královskou jurisdikci podléhají ti kněží, kteří, ač vysvěcení, zabývají se naprosto světskou činností, obchodem, řemeslem, léčitelstvím.

Nejvíce se církve dotklo královo úsilí podřídit církevní majetek daním a desátkům, jaké byly vybírány od jiných skupin obyvatelstva. Útok vedl

král ve chvíli, kdy papežská moc byla po smrti papeže Mikuláše IV. v dubnu 1292 oslabena vnitřními rozbroji.

A tu je třeba podat stručnou zprávu o žalostném stavu papežské kurie na počátku devadesátých let 13. století, neboť tady se začíná řetěz událostí, prohlubujících nevraživost a nepřátelství mezi francouzským králem a papežským úřadem, ve kterém nakonec zaujali své tragické místo i templáři.

Svatá stolice v Římě byla rozdělena k obrazu římské aristokracie na dva klany. Z jedné strany to byl klan rodiny Colonnů, která ovládala kraj mezi Římem a královstvím neapolským, a z druhé to byli Orsiniové. Těch sedm, osm kardinálů, tvořících tehdy papežskou stolicí, bylo většinou z jedné nebo druhé rodiny. Po smrti Mikuláše IV. se nemohli kardinálové shodnout na jeho nástupci a papežské křeslo zůstalo prázdné přes dva roky, po které zasedala papežská konkláva. V červenci 1294 kardinálové konečně dosáhli kompromisu – zvolili papežem zbožného mnicha, který žil se svými učedníky poustevnickým životem vysoko v horách Abruzzách. Zdálo se, že tento zbožný stařec, který přijal úřad papežský pod jménem Celestýn V., bude povolným nástrojem papežské kurie, ale vše dopadlo jinak. K sedmi stávajícím kardinálům vyjmenoval pět nových, v politice činil kroky přesně opačné, než se od něho očekávalo, stále odkládal odchod do Říma, jezdil jako Kristus na oslu a obíral se myšlenkou na to, že by církev měla svůj majetek rozdat chudým. Kacíř? Když pak svého druha poustevníka jmenoval opatem nejskvělejšího benediktinského opatství Monte Cassina v Itálii, vstoupil na scénu jediný kardinál, který nepatřil k žádnému klanu, Benedikt Gaetani. Byl právník, byl politik a zhrozil se činností nového papeže, jako ostatně všichni jeho kolegové. Nedalo mu příliš práce, aby zbožného starce přemluvil, že úřad papežský je nad jeho síly. Ještě téhož roku, 13. prosince 1294, se stalo něco neobvyklého v církvi katolické: papež Celestýn V. se vzdal své funkce. Za čtrnáct dní poté byl v druhém kole zvolen papežem Gaetani a přijal jméno Bonifác VIII. Celestýn V. zemřel za půldruhého roku a byl prohlášen za svatého. Jiní soudili, že se dopustil hříchu, když dobrovolně opustil svěření mu úřad. Dante ho za to ve své Božské komedii umístil do Pekla.

Abdikace starého i volba nového papeže se odehrála v Neapoli. Nový papež se hned po obřadu, ačkoliv bylo sychravé počasí, vydal do Říma. První, co učinil, bylo, že zrušil jmenování nových kardinálů. Pak se tvrdě pustil do

církevních záležitostí, neboť byl vyznavačem radikálního augustiniánství: zastával názor, že světská knížata a světské záležitosti podléhají papeži. První, na koho narazil, byl francouzský král Filip IV.

Ten využil bezvládní v církvi k tomu, že si dal odhlasovat francouzským klérem na provinčních koncilech daň, desátek z církevních statků po dobu dvou let, to jest do roku 1296. Kněží se zdráhali, ale nakonec ustoupili. Filip chystal válku s Anglií, potřeboval peníze a nemohl se zastavit před ničím. V lednu 1296 na shromáždění šlechty a prelátů nechal k tomu odhlasovat ještě další daň. Totéž udělal i král anglický.

To se Římu velice nelíbilo. Papež Bonifác VIII. podnikl protiútok. Vydal zvláštní bulu „Clericis“, kterou hrozil exkomunikací všem prelátům a církevním hodnostářům, kteří odvedou požadovanou daň státu, neboť je to prý forma podřízenosti. To bylo o velikonočních 1296. Králova odpověď byla jemná – klerus ve Francii, kde bylo plno lupičů a lapků, se octnul z jeho příkazu bez jakékoliv královské a úřední ochrany a tam, kde majetek církve byl jí dán lénem, toto léno bylo v souhlase s feudálním zákonodárstvím zrušeno pro neplnění povinnosti vůči lennímu pánu. A když pak papež potřeboval peníze pro svou politiku ve Španělsku a chtěl tam převést určitou sumu z peněz, uložených v pařížském bankovním domě Biche a Mouche, vydal král nařízení o zákazu vývozu zlata a stříbra ze země, ale i koní, zbraní a jiného majetku. Papežská kurie tak z církevního majetku ve Francii nemohla získat ani zlaták.

Filipova opatření byla zdůvodněna i ideologicky. Francouzský král byl bezesporu hluboce věřícím člověkem, ale rozlišoval církev od jejích úředníků. Církev byla jedna věc, ale klérus, kněží, nebyli církev, patřili podle názoru krále a jeho rádců ke státu, podléhali mu, jakož i jejich majetek. Královi právníci rozvinuli širokou právní argumentaci na podporu králova stanoviska. Koncem roku 1296 byl mezi lidmi, znalými písma, rozšiřován pamflet „Dialog mezi knězem a rytířem“, vypracovaný z králova popudu, jenž obrátil hloubku sporu, ale už i praktický aristotelský způsob nazírání a argumentace. Citoval se sv. Pavel, že papež jako nejvyšší duchovní správce „se vybírá z lidí, aby se zabýval našimi vztahy s Bohem, nikoliv aby vládl světským věcem...“. A zejména tu byl podtržen obvyklý argument, že „Kristus nevykonával žádnou moc, každou myšlenku na ni potlačoval. Ustanovil Pet-

ra svým zástupcem, aby se zabýval jen naším blahem duchovním, ničím jiným...“.

V diplomatické nótě papeži odmítl Filip jakoukoliv výlučnost kněží: „Naše matka Svatá církev, manželka Kristova, se neskládá jenom z kněží, ale také z laiků...“, píše se v nótě a veškerá argumentace směřuje k tomu, že kněz ve Francii podléhá jako občan a vlastník majetku pouze králi.

Spor se přirostřoval a číst argumentaci v nótách a přípisech obou stran je někdy až zábavné. Nakonec Filip udeřil tvrdě.

Aby zdůraznil nekompromisně svou nezávislost na papeži, poslal do Říma dopis, začínající slovy: „Filip, z boží milosti král Francouzů, málo či vůbec nepozdravuje Bonifáce, tak zvaného papeže. Tímto se Vaší Nejvyšší Hlouposti oznamuje, že ve věcech světských nejsme podřízeni nikomu...“

Ještě nějakou dobu trvala polemika, až papež vytáhl svou nejtěžší zbraň – exkomunikoval francouzského krále z církve a nabídl francouzskou korunu Habsburkům. To už bylo pro vládcu Francie příliš.

Připravil odvetu na tehdejší dobu neobvyklým způsobem. Dal svolat na červen 1303 shromáždění francouzského kléru, které z jeho podnětu a na jeho nátlak prohlásilo papeže kacířem. Papež se měl zodpovídat před tímto koncilem, a proto král vyslal za ním do Anagni, jeho letního sídla blízko Říma, poselstvo, vedené členem královské Rady Vilémem Nogaretem. není nutno popisovat dramatické setkání poselstva s papežem, podstatnou událostí bylo to, že papež dostal od Nogareta pohlavek a jeden den byl držen v zajetí Francouzů, než ho osvobodili místní občané. Byl z toho skandál. Krátce poté nešťastný stařec zemřel, snad na infarkt v důsledku nervového šoku, jaký zažil.

Zůstala však otázka jeho kacířství. Okolí francouzského krále obvinilo dodatečně mrtvého Bonifáce, že byl zvolen papežem neprávem, neboť Celestýn neměl právo opustit papežský stolec. K tomu se připojila větší část francouzského kléru, jež tvrdila, že Bonifác VIII. byl kacířem proto, že nevěřil v nesmrtelnost duše. Byla to patrně pomluva, protože zkušený politik, jakým Bonifác byl, by se k tomu nikdy nepřiznal, i kdyby si to myslel.

Největší zájem na prohlášení Bonifáce kacířem měl Nogaret, neboť jeho činem vznikla otázka: dopustil se těžkého zločinu, nebo statečného činu?

Církev zůstala rozdělena na dvě části. Jedna tvrdila, že Bonifác byl prá-

voplatně zvolen, nebyl kacíř, a Nogaret se tudíž musí zodpovídat ze zločinu, neboť vztáhl ruku na nejvyššího správce církve katolické. Za Nogaretem ovšem byl Filip IV.! Druhá část se přiklání k tomu, že Nogaret vlastně zbavil svým činem církev kacířského papeže, který nadto byl zvolen nesprávným způsobem.

Při volbě nového papeže převládali ti, kteří odmítali proces s Nogaretem, neboť tím by se postavili proti francouzskému králi, a ti prosadili za papeže Benedikta XI. Ten byl kdysi představený řádu dominikánů, byl člověk klidný, mlčenlivý a smířlivý. Jakmile byl zvolen, dal odpuštění všem, kteří byli účastni teroristického činu v Anagni, všem, s jednou výjimkou: Nogaretovi neprominul nic, naopak ho vyzval k výsledku na konec června 1304. Na červenec svolal kardinály do italského města Perugia, kteří tam měli Nogareta soudit.

Nogaret se dostavil k výsledku, hájil se i zapíral, ale osud mu byl zřejmě nakloněn. Benedikt XI. 7. července 1304 zemřel, prý na poruchu trávení, neboť se přejedl čerstvými říčky. Našli se i takoví, kteří tvrdili, že říčky byly otráveny, ale nikdo to neprokázal. K soudu s Nogaretem nedošlo, shromáždění kardinálové měli jiný úkol – vybrat dalšího papeže.

Kardinálové byli rozděleni na probonifácovskou stranu, vedenou klanem Orsini, a profrancouzskou stranu Colonnů, a nebyli schopni se dohodnout. Půl roku padala jména, návrhy, až jeden z kardinálů prý rozhořčeně navrhl zvolit – svého kuchaře! Jediným východiskem bylo najít osobu mimo sbor kardinálů. Novým papežem se stal v červnu 1305 dosavadní arcibiskup v Bordeaux, Bertrand de Got. Přijal jméno Klement V. A my jsme dospěli k druhé velké postavě, která se podepsala na tragickém konci rytířů řádu templářského.

Nový papež Klement V. byl postavou jako vystřiženou ze Stendhalových románů. Konkláva hledala neutrála a diplomata a našla ho. Bertrand de Got pocházel z vysoké gaskoňské šlechty, která měla mnoho titulů, řádů a hodností, ale velice málo statků a téměř žádné bohatství. Dědit mohli jeden, dva, ale ostatní museli do služby královské nebo církevní. Gaskoňsko bylo tehdy ještě državou anglické královské rodiny Plantagenetů, které ovšem Filip IV. tvrději považoval za své vazaly. Bertrand studoval v Orléans práva, zachovával věrnost anglickému králi, ale díky studiím se cítil být

Gaskoňcem a Francouzem. Vstoupil do církevní služby a přes svého strýce kardinála se dostal až do Říma. Stal se kaplanem Celestýna V. a pak diplomatickým vyslancem Bonifáce VIII. v jeho pokusech smířit anglického a francouzského krále, aby tak bylo možno vyhlásit další křížovou výpravu. Ve svých dvaatřiceti letech byl již biskupem, v šestatřiceti arcibiskupem v Bordeaux a ve čtyřiceti papežem. Vyznačoval se opatrností a snažil se být neutrální. Když v roce 1303 na žádost francouzského krále prohlásili francouzští kněží papeže Bonifáce kacířem, Bertrand de Got byl jedním z těch, kteří to odmítli, ale zároveň vyjádřil nesouhlas s Bonifácovým stanoviskem, že papežská moc je nad světskou mocí v křesťanském světě.

Jeho vzdělání přesahovalo církevní a právnícké hodnosti. Byl posedlý architekturou, vášnivě studoval Orient a jeho tajemství, založil katedry hebrejštiny a arabštiny na některých francouzských univerzitách, četl traktáty dominikána Alberta Velkého a lákal k sobě alchymisty. Až bije do očí, kolik toho měl společného s templáři.

Miloval přepych, neboť byl vlastně původem chudý gaskoňský šlechtic. Všude se pohyboval s četným průvodem a vždy se svou milenkou, pěknou paní Brunissendou, pocházející z odbojné rodiny hrabat z Albi, jež byla ženou hraběte z La Marche. Psal pro ni zamilované verše a prý ho stála tolik, že za ty peníze mohl uspořádat křížovou výpravu do svaté země.

Jeho kandidaturu podpořil zákulisní intrikou francouzský král. Podle

Papež Klement V.

kronikáře Villaniho odpřisáhl Bertrand de Got před tím králi šest slibů, pět zcela konkrétních, jimiž budoucí papež hodlal vyřešit ve prospěch francouzského krále všechny sporné body, které měl kdysi s Bonifácem, a šestý slib prý byl jakousi nevyplněnou směnkou. Filip ve vhodném okamžiku sdělí, oč mu jde. Někteří historikové uvažují o tom, že tím šestým slibem snad měla být likvidace řádu templářů. Jsou to jen úvahy.

Papežem byl vyhlášen v listopadu

1305 v Lyonu za účasti francouzského krále. Tuto papežskou korunovaci provázela podle kronikářů samá zlá znamení: zeď se provalila pod náporem zvědavců a bylo několik mrtvých ze slavnostního průvodu, papež ztratil nejdražší kámen ze své tiáry v ceně šesti tisíc zlatých florinů, při hostině vznikla rvačka, při níž byl zabit papežův bratr. Pro středověkého člověka to byla opravdu zlá znamení.

Nový papež neodešel do Říma, neboť tam zuřila občanská válka mezi znesvářenými rodinami, a zvolil za své sídlo Avignon, který tehdy nebyl součástí francouzského království. Zřídil, jak slíbil králi, komisi, která měla vyšetřit, zda Bonifác byl kacíř, a ta komise, která se zřejmě novému papeži vymkla z rukou, dospěla k překvapujícím, bohužel však dnes již těžko prokazatelným závěrům. Podle ní dal Bonifác VIII. svého předchůdce Celestýna V. otrávit, sám byl homosexuál, mág a jako vrchol všeho nevěřil prý v Boha.

Nový papež měl tedy vyvodit závěr, neboť pořád tu bylo obvinění prvního úředníka francouzského krále Viléma Nogareta z útoku proti papeži. Klement V. však nebyl zdaleka takovou loutkou v rukách francouzského krále, jak se někteří historikové domnívají, což prokázal už na tomto prvním sporném případě. Pochopil, jak nebezpečné by bylo pro církev prohlásit papeže, i když již mrtvého, za kacíře, a proto vyvinul všechno úsilí k tomu, aby posmrtný proces s papežem Bonifácem byl alespoň odložen. Ale zároveň chtěl uklidnit francouzského krále, který trval na tom, aby Bonifác byl prohlášen kacířem. Nešlo jenom o nějaký věroučný spor, Filip IV. usiloval o to, aby byla zrušena všechna opatření, která zesnulý papež proti němu uložil, všechny jeho nepřijatelné výnosy a buly.

Už tady se projevil základní taktický přístup papeže Klementa V. k otázkám, které vyžadovaly konkrétní a jasné rozhodnutí. Udělal vše pro to, aby získal čas, aby odložil rozhodnutí, neboť správně vycházel z předpokladu, že časem se ostří každé sporné otázky otupí a snadněji pak lze nalézt kompromis. Měl v tom svou zkušenost, měl i svou pravdu. V případě kacířského papeže získal pět let, než tuto záležitost uzavřel. Bylo to ovšem pět let napětí ve vztazích s francouzským králem.

Uprostřed této krize vypukla aféra s rytíři templářského řádu, která papeži velice zkomplikovala manévrovací možnosti. Byla mezi těmito dvěma záležitostmi nějaká souvislost?

Nemohla nebýt, neboť jedna ovlivňovala řešení druhé, jedné té záležitosti využívali královští politikové k nátlaku na papeže v té druhé. Ale tvrzení některých autorů o tom, že Klement V. podlehl tlaku Filipa IV. a obětoval Templ jenom proto, aby zachránil památku svého předchůdce, se zdá být přece jen příliš kategorické a přinejmenším neodpovídá chronologii. Případ Bonifáce VIII. byl vyřízen velice diplomaticky a obratně v roce 1310, rok předtím, než byl zahájen koncil ve francouzském městě Vienne k uzavření případu templářů. V kauze Bonifác byl Filip Sličný papežem Klementem prohlášen za nevinného ve věci atentátu v Anagni, Nogaret vinen v zásadě, ale dostalo se mu papežské milosti, Bonifácovy výnosy byly anulovány a vytýkána mu byla jenom „umírněnost“. Bonifác byl očištěn z podezření kacířství. Celestýn V. byl prohlášen za svatého, čímž byla uznána právoplatnost jeho odstoupení z papežského stolce, a jako důsledek toho i právoplatnost volby Bonifáce VIII. Elegantní závěry, hodné velkého diplomata.

Nicméně obě záležitosti, Bonifác i templáři, se neustále ve vztazích mezi papežem a Filipem IV. prolínaly.

Případ templářů byl svým rozsahem i způsobem, jakým byl započat a řešen, skutečně mimořádný. Pro středověkou společnost to byla na dlouhá léta prvořadá událost, kolem níž se střetávaly názory a hned v počátcích vznikaly legendy. Působení církevních řádů patřilo ke středověkému způsobu života stejně jako křížové výpravy, upalování kacířů, mor či pronásledování černých koček, jež prý jsou vtělením ďábla. Řády žily, vzkvétaly či upadaly, ale žádný nebyl církví zrušen, nikdy, s jedinou výjimkou, a tou byli templáři.

Církevní instituce byly právně i fakticky nedotknutelné, řády nadto podléhaly přímo papeži. Proto také Filip Sličný jednal samostatně jen po určité mez a vyvinul tolik diplomacie i hrubého nátlaku na papeže, aby konečný verdikt pronesl nejvyšší orgán církevní, a nikoliv státní. Nezdá se být pravdivé, že silný francouzský král a slabý papež, jak to interpretují někteří historikové, měli oba zájem na rozbití řádu v okamžiku, kdy vyšly najevo činy a údajné prohřešky bratří Templu, které jednoznačně z pohledu středověké morálky a feudálního zákonodárství bylo možno kvalifikovat jako kacířství. Uvidíme ještě, že papež nebyl tak slabý a tak příliš rozhořčen tím, co o templářích zvěděl. Nechtěl je likvidovat. Ale ani král nebyl tak zasažen je-

jich kacírstvím jako spíše jejich bohatstvím, kterého se toužil zmocnit, a znepokojen jejich vojenskou i ekonomickou silou, které se chtěl zbavit.

Templáři vadili mnohým už dlouho. Dokud bojovali v Palestině, statečně ale i nedisciplinovaně, měli své poslání a lidé v Evropě viděli spíše vracející se vysloužilce, mnohdy mrzáky, kteří pak dožívali svůj život v četných komendách řádu, rozestetých po celé Evropě. Byli sice mniši, ale nemohli se zbavit vojáckých návyků, mnoho prý pili, byli hluchí a vychloubali se. Lidem to vadilo čím dál víc. Ale jakmile 28. května 1291 padla poslední bašta křižáků v Palestině – Akkon, a templáři vyklidili své pozice na Středním východě, zvedla se vlna kritiky řádu a všechny jejich nepěkné vlastnosti, které dříve byly tolerovány, vystoupily do popředí. Závist vzbuzovalo jejich bohatství, a to nejen u světských knížat, ale i u církevních hodnostářů.

Několikrát za jejich existence, zprvu proto, aby byla posílena vojenská moc křižáckých států, byl vznesen návrh na sloučení obou bojových řádů, templářů a johanitů, v jeden. Johanité nebyli tak populární jako templáři, snad proto, že se spíše věnovali svému původnímu poslání ošetřování nemocných, a hlavně neprovozovali bankovnictví. Templáři se báli, že by se jim ve sloučeném řádu dostalo podřízeného postavení, a vším svým vlivem i intrikou podobné návrhy odvrátili. Takové návrhy projednával už papež Řehoř X., poté Mikuláš IV. a obíral se jimi i Bonifác VIII., proti němuž templáři podporovali francouzského krále. Mluvílo se o sloučení vojenských mnišských řádů na koncilu v Lyonu roku 1274 a zejména na koncilu v Salzburku v roce 1291 pod dojmem ztráty Palestiny. Tam padl kategoričtý požadavek vytvořit silné vojsko z templářů, johanitů a řádu německých rytířů a poslat je zpět do Palestiny. Papež Mikuláš IV. už nemohl rozhodnout, v dubnu 1292 zemřel.

O sloučení řádu se začalo uvažovat v okolí francouzského krále Filipa Šličného. Filip chtěl původně sám vstoupit do templářského řádu jako světský občan. Ale Filip by svým postavením krále měl příliš velkou váhu a mohl by řád ovlivňovat, ale i zneužívat. Byl odmítnut, a zřejmě toto odmítnutí v něm vyvolalo smíšené pocity vůči řádu. Ale nevzdával se myšlenky na získání vlivu v tomto bohatém řádu. Proto přikázal svým poradcům, aby vypracovali projekt na vytvoření jediného řádu, jehož posláním bude příští křížová výprava do Palestiny. Velmistrem tohoto nového řádu se měl stát jeho nejstar-

ší syn Ludvík Navarrský. Bylo to dobře vymyšleno a ve hře byl i majetek řádu. Kdyby byl tento majetek využit pro krále, odhadoval se roční příjem pro královskou pokladnu na 800 tisíc livrů. Pro srovnání, když Filip v roce 1304 připravoval druhé tažení do Flander, měl ve státní pokladně 200 tisíc livrů a předpokládal získat mimořádnou daní z celého království kolem 600 tisíc.

Filip IV. Sličný byl v Lyonu v listopadu 1305 přítomen prohlášení Klementa V. papežem a několikrát s ním rozmlouval. Klement V. patrně nabádal francouzského krále, aby se ujal přípravy nového křížového tažení do Palestiny, čehož využil Filip k tomu, že dal novému papeži první předběžné informace o řádu templářů, které právě nedávno získal, a zároveň oprášil starý návrh na sloučení bojových církevních řádů.

Klement V. pozval v létě 1306 velmistry obou řádů, templářů a johanitů, k sobě do Avignonu, aby s nimi projednal vojenskou pomoc, kterou chtěl poskytnout křesťanským králům Arménie a Kypru proti Turkům. Zmínil též možnost sloučení obou řádů. Velmistr johanitů Vilém Villaret se nemohl dostavit, záležitosti řádu ho poutaly ve východním Středomoří. Jakub Molay, od roku 1295 velmistr templářů, byl ve Francii a na výzvu papeže okamžitě přijel a přivezl s sebou dvě memoranda. V jednom se vyslovoval názor vedení řádu na novou křížovou výpravu, a text se nedochoval. V druhém byl podán výčet důvodů, pro které templáři zamítají návrh na sloučení řádu s johanitry. Tento dokument se zachoval v kopii, která se nějakým nelegálním způsobem dostala k francouzskému králi a zůstala již v jeho listinném materiálu. Je vidět, že Filip měl své lidi na všech důležitých místech.

Způsob argumentace velmistra templářů Molaye proti sloučení s johanitry byl nešťastný, neobratný, nepolitický a neúčinný. Musel být bezesporu schválen na zasedání generální kapituly řádu a tím spíš je dokladem toho, že v dobách nejkritičtějších, jaké pro řád nastávaly, měli templáři podprůměrné a slabé vedení.

V dokumentu se téměř nebere v úvahu hlavní poslání řádu – jejich vojenské působení v Palestině, zato jako hlavní argumenty proti sloučení jsou kladeny důvody převážně materiální: oba řády spojené v jeden by podle Molaye získávaly méně darů a mohly by tak udílet méně almužen, než když existují samostatně. „Kdyby byly oba řády spojeny, neudělaly by dohroma-

dy více, než nyní udělá jeden jediný.“ Nejparadoxněji vzhledem k příštím událostem zní věta: „Kdyby ke spojení došlo, řád bude tak silný a tak mocný, že ubrání a bude moci ubránit svá práva proti komukoliv...“

Templáři odmítli sloučení zhruba v patnácti bodech. „Na prvním místě se mi zdá,“ píše Molay v memorandu, „že by nebylo čestné spojit nyní řády tak staré, které, ať ve svaté zemi či jinde, vykonaly tolik dobra...“ Spojení by uvrhlo duše do nebezpečí, když by bratři byli nuceni změnit oděv a pravidla řádu. Vzniklo by nebezpečí sporů – „jest se báti, že z vnuknutí ďáblova by se členové obou řádů dostávali do bitek, tvrdíce: my, my jsme byli lepší a my jsme učinili více dobra. A mnoho zla by mohlo vzejít z tohoto sporu, neboť Templáři i Johanité mají zbraně“. Dále, velmistr píše, že ve svých kláštorech dávají „na dva bratry dostatek masa, takže z toho, co zbyde, je možno nakrmit dva chudé“, což by po spojení nebylo možné. Kromě toho životní standart johanitů by se sice zvýšil, ale templářů snížil, což by zase „uvádělo duše v nebezpečí“. Dále, „dům johanitů má maršála, velitele, důstojníka pro zásobování; stejně je tomu v Templu. Mohla by z toho vzejít velká rivalita a konflikty, protože každý z obou (řádů) bude chtít udržet své důstojníky ve funkci“.

Zdá se, že to je téměř ta pravá příčina odporu ke sloučení, neboť první ze všech funkcí je velmistr a z obou by musel také zůstat jen jeden.

Pokud se zmiňuje o prospěchu „svaté země“ v souvislosti s otázkou spojení řádů, činí tak naivně. Tvrdí, že rivalita obou řádů je na prospěch křesťanství, neboť když podniknou ozbrojenou výpravu proti Saracénům johanité, je ctí Templu, aby jeho rytíři učinili totéž. Naopak, spojení by potlačilo tuto rivalitu, „z čehož by největší prospěch měli Saracéni“.

Pokračuje pak ve stejném tónu. Má-li jeden řád dobré rytíře, dobré koně a dobré zbraně, druhý chce mít lepší. Ve svaté zemi oba chrání výpravy poutnické či vojenské tak, že „jeden ze řádů pochoduje vpředu a dělá stráž, která je zvána ‚avant-garde‘ (tj. přední stráž), zatímco druhý dělá stráž zvanou ‚arrière-garde‘ (tj. zadní stráž), uzavírajíce a obklopujíce tak cizince...“. V případě, že budou oba řády spojeny, kdo bude vykonávat tu druhou stráž, ptá se s neuvěřitelnou naivitou Molay? A pak vykládá, že řády spojené v jeden nemohly by ve svaté zemi poskytnout tolik občerstvení, tolik pomoci, jako řády dva.

Molay vidí též nějaké výhody spojení. Nový řád by byl silný, to ano, a ušetřilo by se na vybavení funkcionářů, když by jich byla jen polovina.

Tato písemná obhajoba autonomie templářského řádu je také první dokument, který o činnosti velmistra řádu Jakuba Molaye máme k dispozici. Nevypovídá o svém autoru příznivě. Kdo vlastně byl Jakub Molay, poslední velmistr bohatého řádu? Bohužel toho o něm není příliš známo. Každého, kdo se zabýval historií Templu, zarazila otázka, jak je možné, že tak průměrný a nevýznamný člověk prošel tolikerou volbou, než stanul v čele řádu. Přišel do Francie z Palestiny, na rozdíl od tolika bratří, kteří už nepoznali boje se Saracény. Ale ani o něm se neví, zda se vůbec bojů zúčastnil. V bitvě u Akkonu nebyl. Zvolen byl v roce 1295 a jeho úkolem a hlavním posláním bylo zřejmě zorganizovat a zajistit převedení řádu do západní Evropy. Čili byl spíše organizátor než duchovní a bojový vůdce, spíše jakýsi manipulátor než člověk ideí a koncepcí. Byl Francouz, a proto také snad zvolil za hlavní stan Francii, a ne Španělsko či Portugalsko, ale ani to se neví s jistotou. Když ho zatýkali, bylo mu 64 let. Když se poprvé objevil před výslechovou komisí, tvrdil, že je „chudý nevzdělaný rytíř“. Přeháněl? Je pravda, že v té době nebylo vzdělání příliš rozšířené, ale že by si řád vybral do čela nevzdělaného muže? Dvaadvacátý a poslední velmistr templářů tedy nebyl ani příliš vzdělaný, ani příliš obratný a statečný.

V létě 1306 tedy velmistr Molay jménem řádu odmítl papeži jeho návrhy na sloučení s johanity. Papež nebyl z těch, kteří by chtěli použít moci svého úřadu a nenaléhal. Jinak ovšem hodnotili postup templářů nejbližší rádcové a spolupracovníci krále Filipa Šličného. Názor velmistrův byl zcela protichůdný záměrům francouzského krále. Proto neudiví, že ten s takovým zájmem sledoval první zprávy o úchylných, ba kacírstvích v řádu templářských bratří.

Už nikdo asi nedokáže s určitostí říci, zda ty první zprávy přišly souhrou náhod, anebo to byla připravená partie, která vyšla. Zatímco Molay udivoval v papežské kurii svou, řekněme, nedostatečností, v královském kabinetu se promýšlely varianty, jak využít zpráv, které se tam o templářích shromáždily. Ty zprávy se už v letech 1304–1305 šířily v jižní Francii v Gaskoňsku, kolem města Agen a v údolí řeky Garonny. Byl to známý odbojný kraj, kde ještě trval vliv sekty katharů a kde si lidé začali povídat, co všechno se děje za

zdmi templářských domů, jaké rituály se tam provádějí za zavřenými dveřmi. Tyto pověsti živilo i pár templářů, vyloučených z řádu.

S jedním takovým seděl ve vězení občan z městečka Béziers, zvaný Esquius Floyrac. Bývalý templář ve vězení umíral a před smrtí se Floyracovi vyzpovídal. Floyrac byl zřejmě podnikavý a tušil, že za to, co zvěděl, by mohl dostat odměnu. Po propuštění z vězení se odebral ke králi aragonskému Jakubovi II. a vše mu vylíčil. Král byl opatrný, se záležitostmi nechtěl nic mít, ale zase zcela odmítnout udavače nechtěl. Proto to vyřešil tak, že ho poslal k francouzskému králi a přislíbil mu roční rentu tisíc livrů, ukáže-li se jeho zpráva pravdivou.

V Paříži byl Floyrac přijat a vyslechnut se zájmem. Dostal se se svou historkou až ke králi, a ten chtěl poslouchat fakta, obviňující řád z kacířství. Bylo to někdy v roce 1305. Jak později poznamenal Vilém Plaisians, jeden z mužů královské Rady, na shromáždění všech stavů ve městě Tours, první informátoři byli „lidé příliš nízkého stavu na to, aby mohli rozjet tak velkou aféru“, ale bůh může použít prý i nejubožejších bytostí k velkým činům.

Je třeba hned zpočátku říci, že to, co Floyrac zvěděl, sestavil dohromady a ohlásil, tvořilo základní kostru celého procesu. Od samého počátku se po celý proces opakují tatáž obvinění, která byla vyložena už v příkazu k zatčení templářů, a nikam jinam se výslechy neobracejí. Už to je poněkud podezřelé, že první udavač zformuloval vlastně celou obžalobu.

Filip Sličný byl výborný taktik. Nespěchal. Nařídil jakési polooficiální vyšetřování. Snadno bylo vypátráno několik přeběhlíků z templářského řádu, tajně byli vsazeni do tehdy pověstné pařížské věznice Gorbeil a na mučidlech vyslechnuti. Všichni potvrdili původní udání Floyraca.

Takže v době prohlášení Klementa V. papežem v listopadu 1305 měl už Filip v hlavních bodech příští obžaloby templářů jasno, ale zřejmě ještě nebyl rozhodnut, jak postupovat. Co všechno z toho řekl papežovi, není známo, ale určitě mu krátkou informaci poskytl. Nový papež, zřejmě opojený slavnostní chvílí, nezaznamenal nic hrozivého v královských slovech.

Filip Sličný se svým příštím strážcem pečeti a prvním rádcem Vilémem Nogaretem téměř po dva roky pečlivě připravovali úder. Tohle bylo něco úplně jiného, než když v království pozavírali Židy či lombardské bankéře, kteří si pak svobodu museli vykoupit velice draho. Filip musel připravit pů-

du, argumenty a zvolit vhodný okamžik, kdy by mohl přinutit papeže, aby zasáhl proti řádu, neboť královská moc byla v tomto případě svázána svrchovaností papeže nad řádem.

Na jaře 1307 bylo provedeno pod vedením Nogareta diskrétně další vyšetřování. Nalezeni byli další nespokojenci z řádu, ochotní řád očernit. Po-dařilo se některé bývalé templáře vrátit zpět do řádu, tentokrát ovšem jako královské špióny. Asi dvanáct prý takových bylo, řekl na shromáždění stavů v Tours v roce 1308 Plaisians.

V dubnu a květnu 1307 se papež Klement V. několikrát sešel ve městě Poitiers s králem Filipem IV. Francouzský král znovu žádal papeže, aby provedl sloučení templářů s johanity, a zvláště aby vyšetřil poměry uvnitř templářského řádu. Papež váhal a nechtěl předloženým faktům uvěřit. Ještě dvakrát museli u papeže intervenovat královi poradci, než Klement V. ustoupil. Po krátké poradě s kardinály rozhodl, že bude z jeho příkazu zahájeno oficiální šetření.

Jakub Molay byl o tom v srpnu 1307 informován a vyslovil se, že je pro takové vyšetřování, které očistí řád z nařčení, a že je připraven odpovědět na jakoukoliv papežovu otázku. Molay se domníval, že je to v rámci pokračování úvah o spojení dvou řádů. Nedělal si přílišné starosti a nečekal od krále zákeřnou ránu, vždyť byl přece kmotrem jeho syna!

Je neuvěřitelné, že by templáři až do toho srpna 1307, kdy jejich velmistř byl slyšen u papeže, nic nezjistili o důvěrném vyšetřování, vedeném proti nim. Měli přece všude své lidi. Ale i kdyby tomu tak bylo, tedy alespoň od srpna 1307 věděli, že ze strany francouzského krále jsou proti nim vznášena vážná obvinění. Jaká přijali opatření? Přijali vůbec nějaká opatření? Následující události tomu příliš nenasvědčují, i když...

24. srpna 1307 odeslal papež francouzskému králi list, který musel mu-že z královské Rady ohromit vyhýbavostí, neurčitostí a nerozhodností. Papež psal: „Nezapomněl jsem, že v Poitiers jste měl s námi několikrát rozmluvu o templářích. Nemohli jsme se odhodlat, abychom uvěřili tomu, co nám bylo v této věci řečeno, tak se to zdálo vše být neuvěřitelné. Avšak jsme nuceni pochybovat a získat informace, byť s hlubokým smutkem v srdci.“ Papež si znovu stěžuje na nedostatek údajů a žádá: „Nevykonávejte nátlak; neposílejte vaše vyslance dříve než v polovině října.“

Papež chtěl získat podle svého zvyku čas.

U krále nakonec zvítězil hlavní Nogaretův argument, že zřejmě papež dává čas hodnostářům Templu, aby se připravili, zahladili stopy a zmizeli. Filip chtěl jednat prostřednictvím papeže, ale dal se posledním argumentem přesvědčit, že zasáhne sám jako světské rameno církevní inkvizice. Nedá papeži možnost, aby svým šetřením – zbavil řád vší viny! Vše ukazovalo na to, že přesně to má papež v úmyslu. Ještě 26. září 1307 žádal na králi další informace.

Ale v Paříži bylo rozhodnuto už 14. září 1307. Důvěrné instrukce všem starostům a policejním prefektům byly v mnoha exemplářích, pro jejichž opsání bylo třeba malé armády písařů, zapečetěny. 22. září, v den, kdy Nogaret byl jmenován strážcem pečeti, i nejvyšší inkvizitor pro Francii, dominikán Vilém Humbert, též zvaný Pařížský, nedávno zvolený Filipem Sličným za královského zpovědníka, posvětil celou akci tím, že i on z moci svého úřadu přikázal starostům a policejním prefektům pozatýkat a uvěznit templáře. Byl to velice důležitý krok a nezdá se, že by inkvizitor jednal na pouhý příkaz králův. Fakta, která mu byla předložena a která se dověděl výsledkem několika zadržených bývalých templářů, byla natolik průkazná, že zahájil proces z titulu své pravomoci.

Jeho účast na vyšetřování změnila podstatu celého případu. Nadále už nešlo o stíhání civilními úřady, nýbrž o proces zahájený a nařízený inkvizicí. Byl to další chytrý krok Filipův.

Policejní operace proti templářům, řízená Nogaretem, byla perfektně připravena a nemá ve středověku obdoby. Mimo jiné poprvé ukázala, jaké možnosti má centralizovaný stát s absolutistickou formou vlády a dobře organizovaným státním aparátem. Tento aparát budoval Filip pouhých několik let a nyní prokázal svou účinnost.

Královští komisaři navštívili koncem září a počátkem října 1307 všechny starosty a policejní prefekty v místech, kde byly templářské domy. Pod závazkem tajemství jim přečetli králův rozkaz. Jenom den akce měli za úkol sdělit ústně těsně před jejím započatím. Přede dnem zatýkání provedli královi zmocněnci ještě pruzkum kolem domu templáře i uvnitř jejich hradů a hospodářství, a to pod záminkou, že se připravuje vybírání daně z církevního majetku. Až v předvečer akce shromáždili policejní prefekti pomocní-

ky, měli to být silní muži, neboť se očekával odpor rytířů. Zatýkací skupina měla vždy 30–40 mužů, popřípadě i více. A celá akce byla ještě v noci dopodrobna se všemi probrána.

Královův příkaz obsahoval nejen podrobné instrukce, jak postupovat, ale i jakési ideové zdůvodnění. Píše se v něm:

„Věc hořká, věc odpudivá, věc vzbuzující nepochybnou hrůzu jenom při pomýšlení na ni, strašné jenom o ní zaslechnout, odporný zločin, hnusný akt, strašná potupa, věc zcela nelidská, ba co víc, cizí veškeré lidskosti, se nám donesla díky oznámení důvěryhodných osob a zanechala nás v ohromení a roztřásla divokou hrůzou; a když jsme posuzovali její váhu, nezměrná bolest nás zaplavila tím krutěji, že není pochyby, že mimořádnost tohoto zločinu hraničí s urážkou božího majestátu, je hanbou lidstva, zhoubným příkladem zla a všeobecným skandálem...“ A v podobných termínech jako „překvapující zvířecnost“ se předem navozuje odpor k tomu, co bude následovat:

„Nedávno nám bylo oznámením důvěryhodných osob odhaleno, že bratři řádu templářských rytířů, skrývajíce vlka v rouše beráncím, v rouše řádovém, napadajíce uboze náboženství naší víry, znovu v této době křížují našeho Pána Ježíše Krista, jednou již ukřižovaného pro spásu člověka, a zahrnují ho daleko těžšími urážkami, než pod jakými strádal na kříži, když při vstupu do řádu a při skládání řeholního slibu je jim předložen jeho obraz a oni z neštěstí, ba co dím, z ubohé zaslepenosti ho třikrát zaprou a ze strašné krutosti mu třikrát naplňují do tváře; a navíc poté, co svlékli šat, který nosili ve světském životě, nazí v přítomnosti toho, kdo je přijímá, či jeho zástupce, jsou jím líbáni v souhlase s odporným rituálem svého řádu, nejprve níže páteře, potom na pupek a nakonec na ústa, k hanbě lidské důstojnosti. A poté, co urazili zákon boží tak hnusným počínáním a tak odpornými akty, jsou nuceni závazkem svého řeholního slibu a bez bázně, že pohaní zákony lidské, oddávati se jeden druhému, bez odporu, jakmile budou o to požádáni, v neřesti strašného a hrůzyplného konkubinátu...“ Vytýká se dále templářům, že slávu boží nahradili „sochou zlatého Telete“ a oddali se i jinak kultu idolů. Vedle všech těchto činů se králi nelíbí i jejich výroky. Zkrátka jsou to lidé, kteří „znečišťují zemi svou špínou... a způsobují zmatek v naší víře.“

Dále král naznačuje, že o kacířství templářů mluvil s papežem a že i předběžné vyšetřování konal inkvizitor Francie Vilém Pařížský.

„Proto vás pověřujeme a nařizujeme vám... zatknout všechny bratry řečeného řádu bez jakékoli výjimky a držet je jako vězně, aby byli k dispozici církevnímu soudu, zkonfiskovat jejich majetek, movitý i nemovitý, a velmi přísně tento majetek zadržet ve svých rukách, aniž se z něho cokoliv opotřebuje či zničí... až do našeho nového příkazu.“

Spolu s tímto příkazem dostali královi komisaři speciální písemnou instrukci, jak mají své posláním provést.

Zprv, jakmile dorazí a podají zprávu policejnímu prefektovi a starostovi města, „provedou tajný průzkum všech jejich (tj. templářů) domů... a bude-li třeba, průzkum i jiných církevních domů... pod jakoukoliv záminkou“. Poté ten, který bude vyslán v časných ranních hodinách k vykonání králova příkazu, si vybere podle počtu (templářských) domů a menších hospodářství pomocníky z řad místních důvěryhodných šlechticů, rytířů a úředníků a pod přísahou jim jako tajemství sdělí podstatu králova rozkazu a hlavně jak byl o všem král informován papežem a církví. Dále byli komisaři vyzváni, aby zajistili nejen spolehlivou stráž u zatčených, ale i další chod hospodaření v templářských domech, „aby vinice a půda byla správně obdělávána a zaseta a dozor nad majetkem svěřen čestným a bohatým osobám země“. Král žádal rovněž, aby byl vyhotoven podrobný inventář majetku a hlavně nabádal, aby si komisaři zjednali dostatečný ozbrojený doprovod, neboť se obával ozbrojeného odporu ze strany rytířů Templu.

Jako další fáze postupu komisařů měl být předběžný výslech, ke kterému mají pozvat komisaře inkvizice. Bude „pečlivě zkoumána pravda, bude-li třeba, i na mučení; a jestliže (zatčení) přiznají pravdu, jejich výpověď bude zachycena písemně před přivolanými svědky“. Tedy písemně jenom v případě, přiznali-li se.

K tomu byl připojen i písemný návod, nazvaný „způsob, jak vést výslech“. Nejprve mají být zatčení poučeni o příslušných člancích víry a poté „jim bude řečeno, jakým způsobem byli papež a král informováni důvěryhodnými svědky, příslušníky řádu, o omylech a neřestech, jimiž se provinili zejména ve chvíli vstupu do řádu a skládání řeholního slibu a bude jim slí-

bena milost, jestliže přiznají pravdu a navrátí se k víře svaté Církve, jinak budou odsouzení k smrti“. Nebylo příliš mnoho možností.

Komisaři se měli ptát pod přísahou zejména na způsob přijímání do řádu, „jaké závazky a jaké sliby vstupující složil – budou na to tázáni slovy obecnými, dokud z nich nebude vytažena pravda...“

A pak byla shrnuta v podstatě čtyři základní obvinění řádu:

1) Během přijímání do řádu musel každý vstupující nejprve požádat o chléb a vodu od řádu, a potom představený, který přijímal (obvykle správce domu – komtur či hospodářský správce domu – preceptor), ho zavedl v tajnosti za oltář nebo do zakristie a tam mu „ukázal kříž a podobiznu našeho Pána Ježíše Krista a nechal ho třikrát zapřít proroka, to jest našeho Pána Ježíše Krista... a třikrát plivnout na kříž“.

2) Pak byl svlečen ze šatů, a „ten, kdo ho přijímal, ho políbil na konci páteře, pod pasem, poté na pupek, pak na ústa a řekl mu, že když bude některý bratr z řádu chtít s ním tělesně spát, musí to strpět... podle statutu řádu“.

3) Každý bratr musí nosit šňůrku, většinou přes košili a po celý svůj život, která je omotána „kolem krku jakéhosi idolu, jenž má tvar lidské hlavy s mohutným vousem a tuto hlavu líbají a zbožňují při kapitulních zasedáních v provinciích“, což ovšem všichni bratři nevědí. Zřejmě se tak mělo dít na zasedáních vyšších hodnostářů řádu.

4) „A navíc, kněží jejich řádu nesvěti tělo Našeho Pána,“ což bude předmětem zvláštního vyšetřování, které se bude týkat jenom řádových kněží. „A komisaři musí poslat králi co nejdříve kopie, opatřené svými pečeti a pečeti komisařů inkvizice, s výpovědí těch, kteří přiznali řečené omyly anebo alespoň zapření Našeho Pána Ježíše Krista.“

V posledních dnech před zatčením templářů to byly desítky a stovky osob, které se podílely na tomto druhém dějství likvidace templářů, a přesto málo informací proniklo navenek. Templáři však zřejmě byli varováni. Při výsleších to někteří potvrdili. Bratr Jan Vaubellant, z nižšího stupně bratrů sloužících, přiznal, že o připravovaném zatčení byli informováni „tři dny předem“. Bratr Gérard Causse při výslechu řekl, že velmistr dal příkaz ke stažení všech exemplářů řádových pravidel, které měli bratři schováni, a pak je spálil. To zřejmě také vysvětluje, že se dodnes nenašly archivy templářů.

Ze všeho však vyplývá, že do poslední chvíle nepřikládali templáři chystané akci proti nim velké důležitosti, nicméně nějaká opatření učinili.

Ještě 12. října 1307 stál Jakub Molay, jehož funkce byla svým významem na úrovni knížete či kardinála, poblíž francouzského krále při slavnostním pohřbu ženy jeho bratra, zdravil se s králem, rozmlouval s ním. Několik hodin poté, za úsvitu dne 13. října 1307 byl spolu s ostatními bratry pařížského Templu zatčen. Stejná akce proběhla po celé Francii.

V Paříži vedl policejní oddíl do Templu sám Nogaret. Dal tam pozatýkat na sto padesát rytířů. Nikdo neodporoval. Jenom několik jich ustoupilo před pronásledovateli až na hlavní věž, z níž se pak vrhli dolů na dlážděné čtvercové nádrvoří, právě v okamžiku, kdy do Templu vstupoval nedočkavý král. Zamířil rovnou k velké kamenné hrobce, neboť tam očekával poklad. Našel jenom lidské kosti, které patřily bratru Hubertovi, kdysi pokladníkovi řádu, který dal vystavět věž pařížského Templu.

Žádný z rytířů se nepostavil se zbraní v ruce, ačkoliv byli vojáky. Málo bylo těch, kteří uprchli. Ve všech domech templářů, a byla to většinou zemědělská hospodářství, museli státní komisaři pořídit podrobný soupis majetku. Zachovaly se soupisy z několika oblastí, nejpodrobněji z Normandie. Nejdříve komisaři hledali pokladny. Nacházeli je nepřiliš plné, někde je vůbec nenašli. Sepsali podrobně zemědělské nářadí (zdroj poznání pro etnografy), stav dobytka a polí. Zajímavý detail – sudy s vínem byly většinou prázdné. Hospodářství však muselo jít dále. Zatýkáni byli rytíři, nikoliv personál a bratři sloužící. Na statky byli tedy dosazeni správci z blízkého sousedství. Úroveň hospodaření se okamžitě radikálně snížila.

Zatčeno a uvězněno bylo na pět tisíc rytířů. Nogaret připravil i rozsáhlou vysvětlovací kampaň. Je neuvěřitelné, jak v tomhle hlubokém středověku francouzský král Filip Sličný pochopil sílu veřejného mínění a účinky dobře dělané propagandy. Hned druhý den po zatčení templářů dal král přibít na veřejných prostranstvích písaři mnohokrát opsaný leták s obžalobou proti templářům, ještě dříve, než začaly jejich výslechy. Autorem byl bezpochyby Nogaret. Tento text pak rozvezli poslové po celém království. To vše bylo ještě před Gutenbergem, před vynálezem knihtisku, takže si lze učinit představu, o jak namáhavou přípravu šlo.

Nogaret se dopustil záměrně malého podvodu – stylizoval leták tak, ja-

ko by celá akce byla provedena po konzultaci s papežem a samozřejmě spolu s inkvizicí.

V Paříži ještě toho 14. října 1307 svolal Nogaret do kapitulní síně Notre-Dame shromáždění univerzitních učitelů, kněží, šlechty a patricijů, kde jim vyložil obvinění templářů. A 15. října, byla to neděle, za zvuků trubek byl svolán pařížský lid do zahrad královského paláce, kde jim řečníci, jménem inkvizice dominikánští mniši a jménem krále královští úředníci vysvětlovali důvody uvěznění templářů.

Dalšího dne se rozjeli poslové s dopisy francouzského krále evropským panovníkům. Filip vyzýval své kolegy na trůnech, aby vůči templářům postupovali stejně jako on. Odezva byla velmi rezervovaná. Jenom vévoda brabantský a arcibiskup kolínský dali příkaz k pozatýkání rytířů řádu Templu. Ostatní čekali, až co řekne papež.

Ten byl, mírně řečeno, překvapen. Dověděl se o zatýkání jako každý jiný. Byl v ten den na návštěvě v Loches, a tam viděl to, co ostatní – uvěznění místních templářů. V příkazu k zatčení sice byla pasáž, v níž se pravilo, že zatčení templáři budou předáni církevnímu soudu, ale papež musel považovat králův postup za osobní urážku. Jenže nic neudělal. Čtrnáct dní se radil s kardinály. Pak napsal králi rozpačitý dopis. Žádné hřmění, pouze mu sdělil jemnou výtku, že jednal unáhleně. A poslal k němu dva své vyslance, kardinály Frédola a Suisyho. To už uběhlo tolik dní od zatčení templářů, že král měl z prvních výsledků plný stůl výpovědí. Ty byly takového druhu, že papež mohl těžko co změnit na podstatě obvinění. Templáři se totiž začali hromadně přiznávat přesně podle schváleného scénáře. Ne nadarmo byla v instrukcích pro vedení vyšetřování věta, že vyšetřovatelé „budou zkoumat pravdu pečlivě a bude-li toho zapotřebí, pomoci mučení“. Nedieme se tomu, byl to obvyklý středověký prostředek. Ale zato výpověď se pečlivě zapisovala v přítomnosti svědka. Samozřejmě jenom tehdy, obsahovala-li přiznání.

Nátlak na papeže byl pomocí faktů ohromný. Váhal, ale nakonec 22. listopadu 1307 v bule „Pastoralis praeeminentiae“ vydal příkaz k uvěznění templářů v celém římsko-katolickém světě. Jejich majetek měl být jménem papeže zabaven a spravován až do doby, kdy bude rozhodnuto, zda bude vrácen Templu, nebo použit k organizování nové křížové výpravy.

Těsně před vánoci 1307 oznámil Filip Sličný oběma papežským vyslancům, Frédolovi a Suisymu, že jim svěruje uvězněné templáře v Paříži. To gesto mohl učinit, jejich první výpovědi měl podle plánu na stole. Bylo to stejně jenom gesto, templáři zůstali dál v královském vězení.

Vyšetřování templářů po celém království začalo až v září 1308. Nejprve se dostali do rukou královských komisařů, kteří jim nedali příliš na vybranou – buď přiznání a tím snad milost, či snad život, anebo zapírání, to znamenalo setrvání v hříchu, čili smrt. K tomu mučidla, a templáři, rok již ve vězení, by byli přiznali cokoliv. Pak je teprve předvedli před inkvizitory, ale ani jeden neodvolal svá původní přiznání, neboť změna výpovědi podle středověkého práva v případě kacířství znamenala smrt. Nikdo z těch prvních vyslýchaných neoznačil obvinění za nesmyslná. Jenom v Paříži v prvním kole výsledků zemřelo na mučidlech či na následky mučení několik desítek rytířů. Ostatní to věděli. Tlak psychický i fyzický na uvězněné rytíře Templu byl nesmírný. Král nemohl riskovat. Máme se podívat, že Templ nenašel své hrdiny?

Obvinění, vznesená proti templářům a jejich řádu, byla nesmírně těžká. Nejpodstatnější bylo tzv. trojí zapření Krista. Nebylo pochyb, že se rozběhl velký proces s kacíři.

VII.

VĚZENÍ JE PRO TEMPLÁŘE KATASTROFOU

První evropský skutečně centralizovaný stát se všemi atributy státní moci doslova vydupal ze země Filip IV. Sličný ve Francii. Zápas s církví, a to hlavně s papežem, o templáře byl první velkou zkouškou, zda Filip prosadí svou absolutní moc ve francouzském království, zda se mu podaří církev ve věcech, netýkajících se víry, podřídít sobě a svým úřadům.

Papež prvním informacím o templářích, které dostal ještě dávno před vypuknutím aféry, nepřikládal velký význam, ostatně, něco se o tomto řádu šušovalo už odedávna. Teprve, když měl na stole první výpovědi zatčených templářů – a především výpovědi vysokých činitelů řádu – byl otřesen. Jeho první myšlenky však nebyly zaměřeny ke zničení řádu, k jeho likvidaci, naopak, uvažoval o tom, jak řád zachovat, očistit a připouštěl snad jen potrestání některých osob. To byl také smysl jeho výzvy ke králi z listopadu 1307, aby uvězněné předal církevním orgánům a aby se dalšího řízení věci ujala inkvizice. Bylo to také to jediné, co mohl učinit, neboť byl postaven před hotová fakta. Byl školením právník a byl realista. Muselo mu být jasné,

Církevní instituce vyslýchá vězně

že bude-li řád prohlášen za kacířský, pak jeho jmění přestane být považováno za církevní majetek a připadne králi, jak s ním naložit. To přece Klement V. nechtěl!

Lidé z královny Rady promysleli tažení proti templářům do všech podobností. Zdálo se, že ve středověku absolutní vládce nemá zapotřebí vysvětlovat jakýkoliv svůj čin obecnému lidu, ale Filip IV. nebyl tohoto názoru. Propagační kampaň pokračovala dál. Poslové vozili ručně rozmnožované a přepisované letáky po celé zemi. A když pak byly k dispozici první výpovědi, okamžitě s nimi královi lidé seznamovali kdekoho. Některé letáky se dochovaly, celá kampaň našla výraz i v dobových písních a básních. Nebylo těžké povzbudit náladu lidí proti templářům, záviděl jim téměř každý, a nejvíce ti, kteří je potřebovali.

Daleko zdrženlivější byli ovšem lidé lépe informovaní. V některých krocích se projevuje skepticismus, nedůvěra a vyčkávání.

Králi a jeho lidem šlo především o to, přesvědčit ty kruhy, které měly určitý vliv, a to i v oblasti duchovního světa a veřejných mravů. Když viděl, že první výpovědi velmistra Jakuba Molaye a dalších hodnostářů jsou takové, jaké je chtěl mít, neváhal, dal svolat pařížskou univerzitu, přikázal, aby před ni byl předveden velmistr Molay, preceptor Normandie Geofroi Charnay a inspektor celé Francie Hugo Pairaud, zřejmě člověk tehdy nejspolehlivější z celého řídicího gremia templářů. Jakub Molay opakoval před shromážděnými preláty, profesory a dalšími pozvanými z nejvyšších pařížských kruhů přiznání, které učinil den předtím pařížskému inkvizitorovi Vilémovi. Bylo to přiznání úplné, nešťastné, které nadále neposkytlo tomuto velmistru manévrovací možnost. Navíc to bylo přiznání spontánní, neboť Molay nebyl nikdy mučen. Protokol jeho výpovědi před inkvizitorem se zachoval, a tudíž můžeme předpokládat, co řekl na pařížské univerzitě. Musel to být pro přítomné šok, když slyšeli přiznání z úst vzlykajícího nejvyššího templáře, a zároveň to byl vynikající tah králův.

Molay v podstatě potvrdil všechna základní obvinění řádu, přiznal se, že se některých podivných rituálů řádu sám zúčastnil, jenom rázně odmítl tzv. sodomii, jak se tehdy říkalo homosexuálním vztahům, i když připustil, že k ní v řádu docházelo. Byl to smutný pohled na kajícího se muže, jenž ještě nedávno velel nejmnocnějšímu tehdy sboru rytířů. Byl to zlomený muž, od

kterého jeho vyšetřovatelé dostali vše, co chtěli. Dokonce napsal list všem uvězněným bratrům, aby přiznali, jako i on přiznal.

Široká publicita výsledků vyšetřování z října a listopadu 1307, a zejména vystoupení Jakuba Molaye před univerzitou způsobilo, že aféra templářů se stala obrovským skandálem. Tu špatnou pověst už řád ve veřejném mínění se sebe setrást nemohl, a toho právě chtěl král a jeho lidé dosáhnout. Ve vyšších pařížských kruzích se šířily zvěsti o tom, co všechno velmistr doznal.

Byl vyslýchán inkvizitorem v pařížském Templu, kde byl držen pod stráží, ale v relativním pohodlí. Protokol jeho výpovědi začíná nezbytným úvodem, datováním, výčtem přítomných, což byli veřejní notáři a podepsaní svědkové. Obviněný přísahal na svaté evangelium, že v tomto procesu, který se týká víry, řekne jen pravdu. Na otázku, jakým způsobem byl přijat do řádu, řekl, že před dvaadvacíti léty byl přijat v Beaune „...bratrem Humbertem Pairaudem, rytířem, v přítomnosti bratra Amaury z la Roche (pozdější velmistr řádu – pozn. aut.) a dalších bratrů, jejichž jména si nepamatuje. Říká rovněž pod přísahou, že poté, co učinil řadu slibů, týkajících se řeholního řádu a řádových pravidel, položili mu přes ramena plášť. A ten, kdo ho přijímal, dal v jeho přítomnosti přinést bronzový kříž, na kterém byl obraz Kristův a poručil mu, aby tohoto Krista zapřel. A on, jak mu to bylo proti mysli, tak učinil. A nyní ten, kdo ho přijímal, mu poručil, aby plivl na kříž, ale on plivl na zem. Na otázku, kolikrát tak učinil, říká pod přísahou, že plivl jen jednou, a to že si dobře pamatuje. Na otázku, zda ví, že mu bylo řečeno, že když se ho zmocní chtíč, může tělesně obcovat se svými bratry, říká pod přísahou, že ne a že tak nikdy neučinil.“*)

Pak byl dotázán, zda tento způsob přijímání do řádu byl obvyklý a zda i on sám tak přijímal další bratry. Omlouval se tím, že přijal málo nových bratrů, ale připustil, že jim přikázal, „aby vykonali to, co i on musel kdysi vykonat“. Nakonec dostal chytrou otázku, zda ve své výpovědi neřekl něco chybně nebo „nezamlčel pravdu ze strachu z mučení nebo z vězení nebo

*) Výpovědi byly zapisovány ve 3. osobě.

z jiného důvodu, říká pod přísahou, že ne, že naopak řekl čistou pravdu pro blaho své duše“.

V podobném duchu vypovídal tři dny před velmistrem Geofroi Charnay, čtyřiapadesátiletý preceptor Normandie: „... ten, který mě přijímal, přinesl kříž a řekl, abych nevěřil v toho, jehož obraz je tu představován, protože to byl špatný prorok a nebyl to Bůh“. Přiznal, že Ježíše zapřel, ale „jenom ústy, nikoliv srdcem“, což byla fráze, která se pak u mnohých opakovala, takže se zdá, že ve vězení měli společného rádce. Na dotaz, zda plívl na kříž, odpověděl, že už si nepamatuje, neboť prý tenkrát spěchali. Tázán na polibky připustil, že políbil „mistra, který ho přijímal, na pupek a slyšel, jak bratr Gérard Sauzet, preceptor v Auvergne, říká bratrům, shromážděným v kapitule, že považuje za lepší obcovat s řádovými bratřími než hýřit se ženami, ale on tak neučinil nikdy...“

Hugo Pairaud, inspektor Francie a vlastně druhý muž v této zemi po velmistrovi, jehož úkolem byla kontrola všech domů templářů v zemi, vypovídal 9. listopadu 1307.

Přiznal, že při přijetí „zapřel Krista, ale jen ústy, nikoli srdcem“ a že plívl vedle kříže. Katastrofální byla jeho odpověď na otázku, zda a jakým způsobem on přijímal nové bratry do řádu. Odpověděl, že přijal mnoho bratrů a poté, co jim vložil plášť na ramena, odvedl je „na soukromé místo, kde se dal od nich líbat na dolní část páteře, na pupek a na ústa, načež dal přinést kříž a řekl jim, že podle řádového statutu mají třikrát zapřít Ukřižovaného a kříž a plivnout na kříž a na obraz Ježíše Krista“. Tyto příkazy prý vydával „nikoli z hloubi srdce“. Připustil, že někteří se vzpírali tomuto příkazu, ale nakonec ho všichni splnili. Přiznal též, že dal svolení novým bratrům, aby, až se jich zmocní touha, „uklidnili se s druhými bratřími“.

Na otázku, proč tak činil, když to nebylo z hloubi jeho srdce, odpověděl, že tak „činil, protože to byl zvyk podle statutu řádu“.

Pro atmosféru těchto výslechů a stavu, v jakém se nacházeli obvinění, je charakteristická následující epizoda. Pairaud měl odpovědět, zda stejným způsobem se přijímalo i jinde. Řekl, že neví, protože to, co se dělo v kapitule, bylo tajné a nesvěřovalo se jiným, a vyslovil domněnku, že se tak nedělo všude. Ale ještě týž den požádal o nové slyšení před inkvizitorem, písaři a svědky a tam prohlásil, že „špatně porozuměl a špatně odpověděl

a tvrdí pod přísahou, že si myslí, že všichni byli přijati spíše tímto způsobem než nějakým jiným, a že to říká proto, aby opravil svou výpověď a aby nehal“.

Jsou dvě možnosti. Buď ho po prvním výsledku přepadly pochybnosti a strach, že něco neřekl tak, jak měl, ale nebyl přece ve vazbě ani celý měsíc, takže psychicky mohl být ještě v pořádku, naopak, první šok ze zatčení měl už za sebou a mohl chladně uvažovat. Anebo byl na něho vyvinut nátlak, aby se jeho výpověď dala do souladu s tím, co vyšetřovatelé měli „vyšetřit“.

Pokud se týče modloslužebnictví, fetišismu v řádu, to jest uctívání té pověstné vousaté hlavy, i tady tento muž doznal, že tomu tak bylo a že i on sám to viděl v Montpellier při zasedání tamní kapituly, měl ten předmět v ruce a „on sám i ostatní přítomní bratři jej uctívali“. Na otázku, kde je ten předmět, řekl, že jej předal preceptorovi domu templářů v Montpellier, ale neví, zda jej tam královi lidé našli. Mimochodem, našel se jeden jediný exemplář takové hlavy, a to v Paříži. Byla, či nebyla? Byl to jen výmysl králových lidí nebo skutečně takový fetiš existoval a byl rozšířen v řádu? Ještě se k tomu vrátíme.

Výpovědi z prvního měsíce vazby templářů, zejména pak výpovědi hodnotářů, které máme z protokolů, psaných při výsledcích inkvizitory, se vzájemně podobají ve své podstatě.

Jenom tři ze 138 vyslýchaných templářů v Paříži z podzimu 1307, Jan Chateauvillars, Jindřich Hercigny a Jan Pařížský, měli odvahu nepřiznat se k ničemu. Ani nevíme, jak to nakonec s nimi dopadlo.

Podrobnost výpovědí není náhodná a nesmí nás svádět k nesprávnému úsudku – ve směrnících pro inkvizici bylo mimo jiné ustanovení, že v protokolu se výpovědi, získané dobrovolně či na mučení, mají „co nejvíce přizpůsobit skutečné pravdě“. A zřejmě ten, kdo se svou výpovědí neblížil „skutečné pravdě“, musel podstoupit mučení. Kat, který mučení prováděl, byl pravděpodobně vůči těmto mužům zvlášť tvrdý, vždyť měli pověst odvážných vojáků, i když i způsob mučení se řídil místem a lidmi, kteří výslech prováděli.

Mnozí z templářů později o tomto mučení vyprávěli před papežskou komisí. Bernard Gué z albigenké diecéze řekl: „Byl jsem tak mučen a při

otázkách držen tak blízko ohně, že se mi kůže na mých patách zcela spálila a z kostí poté odpadla“ a na důkaz ukázal dvě holé kosti svých pat.

Bratr Pousard Gisy, preceptor z Payns, který mimochodem byl jedním z nejstatečnějších, řekl: „Prošel jsem tím (tj. mučením) třikrát... svázali mi ruce za zády tak silně, až se mi krev nahrnula pod nehty. Hodili mě na dno nějaké mělké jámy, kde jsem zůstal asi hodinu... když mne dají znovu na mučení, řeknu, co budou chtít.“

Bratr Aymon Barbone: „Dali mě třikrát na mučení, lili mi vodu do úst... Po sedm týdnů jsem byl o chlebu a vodě... Mám tělo, které bolí, a duši, která pláče... Mám strach, aby se to neopakovalo. Během jednoho roku mučení jsem přišel o rozum.“

Bratr Gérard Příchozí z métské diecéze vypověděl: „Pověsili mi závaží na genitálie a na ostatní údy až do zhroucení.“

Nebyli mučeni všichni, ale izolace, režim o vodě a chlebu a psychický nátlak včetně toho, že jim nepovolili zúčastnit se náboženských obřadů, to vše postupně rozložilo tyto rytíře, kteří si v řádu zvykli na poměrně blahobytný až rozmařilý život.

A jejich velmistr? Z jeho výpovědi jsme citovali. O jeho vystoupení před univerzitou víme jenom z nepřímého pramene. Později se k tomuto velmistrovu prohlášení před univerzitou vrátil v jednom písemném rozboru králův rádce Vilém Plaisians: „Je jisté, že řečený mistr vyznal zprvu spontánně své úmysly inkvizitorovi... a že poté... za přítomnosti téhož inkvizitora, četných duchovních a Pařížské univerzity vyznal s pláčem omyl svůj a svého řádu, veřejně a formou prohlášení... Že jednoho dne, plakaje nad svým lidským studem, požádal, aby byl mučen, aby jeho bratři nemohli říci, že svobodně zapříčinil jejich zkázu.“

Jaká bída! Pochopitelně, že mu vyšetřovatelé nevyhověli, proč také, jeho přiznání bylo zapsáno a svědky stvrzeno. Neměl už právo ani na mučení.

Když tedy Klement V. četl první přiznání templářů, není divu, že začal jednat, neboť vytušil hloubku tohoto skandálu a zejména odhadl možnosti, které se z toho naskýtalý Filipu Sličnému v jeho tažení za smetení církevních práv ve Francii. V druhé polovině listopadu 1307 požádal francouzského krále, aby vězně předal církevním orgánům. Právě v této době, jak tu již

bylo řečeno, bulou „*Pastoralis praeeminentiae*“ vyzval evropské panovníky a knížata, aby uvěznili templáře a jejich majetek vzali zatím pod svou správu.

Postavení uvězněných templářů ve Francii to změnilo jen do určité míry. Filip formálně přijal papežův požadavek, aby vězně předal církevním orgánům, ale vězňové z velké většiny zůstali nadále ve státních věznicích, neboť církev neměla tolik těchto zařízení k dispozici. Obě instituce, státní i církevní, si v těchto věcech poskytovaly vzájemně služby, takže celá ta dlouhá léta trávili templáři ve věznicích krále, i když byli vězni církve. Podobný osud stihl později i Johanku z Arku.

Filip ovšem sledoval papežovy kroky podezřívavě. Naléhal na něho, aby tedy církevní orgány soudily templáře jako osoby, a co se týče řádu, aby papež zastavil „prozatímně“ jeho činnost. Papež své rozhodnutí odkládal. Oba jeho vyslanci, které poslal do Paříže, kardinál Béranger Frérol a Etienne ze Suisy, si začali předvolávat některé uvězněné templáře k rozhovorům.

Zpráva o tom, že jsou předáni církevním orgánům, templáře vzpružila. Jakub Molay v tom viděl ten dlouho očekávaný zásah papežův k záchraně řádu a vzmužil se natolik, že svá přiznání, která učinil před inkvizicí a před Pařížskou univerzitou, odvolal. Projevil poněkud opožděnou odvahu a tajně poslal uvězněným bratřím poselství, v němž je vyzval, aby rovněž odvolali. Oba papežští legáti uvězněné podporovali v revokaci jejich dřívějších výpovědí, tím spíš, že některé byly vynuceny na mučidlech. To papež potřeboval.

Někdy počátkem roku 1308 zrušil pravomoc inkvizice v záležitosti templářů, neboť dominikáni, kteří vykonávali službu inkvizitorů, byli ve Francii a zejména v Paříži příliš závislí na králi. Dále papež nařídil nové vyšetřování, které bude vedeno jeho jménem.

Filip Sličný byl papežovým rozhodnutím zaskočen. Nemohl připustit, aby se mu celá věc vymkla z rukou. Chtěl docílit toho, aby byl především zrušen řád jako kacířský. To bylo předpokladem k tomu, aby se zmocnil jeho bohatství, jeho majetku. Papežův postup přijal jako výzvu k měření sil a odpověděl s tvrdostí a rozhodností, kterou byl znám. Ale už to nešlo tak lehce, jako v počátcích aféry.

Ještě nejjednodušší bylo rozjet opět propagandistickou kampaň. Mezi li-

dem se šířily zvěsti, že se proces s templáři protahuje, a nakonec z toho vznikly pověsti, že prý se papež dal koupit bohatstvím templářů. Samozřejmě následovaly petice králi, žádající jejich smrt. Dochovaly se některé, zřejmě inspirované královými lidmi. Jsou anonymní, ale je zřejmé, že pocházejí z královské dílny. Zajímavé na jejich stylizaci je to, že se obracejí ke králi „jménem lidu Francie“. Už tehdy, na začátku 14. století, byla vedena kampaň jménem lidu (i když francouzské slovo „peuple“, v jazyce letáku „pueble“, znamenalo i národ).

Suplika z počátku roku 1308, nazvaná „Výklad lidu francouzského“, začíná slovy: „Lid království francouzského, který vždy byl a bude z Boží milosti věren a poslušen svaté Církve jako nikdo jiný, žádá, aby jeho pán, král Francie, který může mít přístup k našemu otci papeži, ukázal mu, že příliš silně pobouřil Francouze a velký skandál pozvedl mezi nimi, protože jenom slovy dal potrestat templáře...“ Text této „lidové“ výzvy je ovšem daleko rafinovanější. Obrací se totiž proti papeži, že rozdává úřady svým příbuzným – „lid vidí, že jeho duchovní otec z lásky ke své krvi rozdává výnosná místa svaté Církve Boží svým blízkým...“ – více prý než čtyřicet předcházejících papežů dohromady.

V tom měl anonym pravdu a zřejmě se tento fakt přetřásal v určitých kruzích. To bylo jedno ze slabých míst papeže Klementa V. Z jeho rodiny pocházelo pět kardinálů (synovci většinou) a pět biskupů (v Agen, Rouen, Narbonne, Albi, Toulouse).

Podle zvyku středověku jsou v letáku uvedena četná podobenství a četné analogie z bible a dlouze je z toho vyvozováno, že kacírství templářů se musí vyhubit až ke kořenům. Takových žádostí a výzev byla řada a král o nich s chutí informoval papeže.

Jako další krok v nátlaku na papeže provedl král jakousi konzultaci s doktory teologické fakulty Pařížské univerzity. Obrátil se na znalce církevního práva, kteří mu před časem už jednou pomohli proti papeži Bonifácovi VIII., takže předpokládal podporu svého stanoviska i tentokrát.

Někdy v únoru 1308 (datování je přibližné, originál se nedochoval) poslala královská Rada Pařížské univerzitě sedm otázek, na něž král chtěl znát odpověď učených doktorů. Hned předem řekněme, že nedostal, co očekával. Král se domníval, že divadlo, které dal sehrát před univerzitou s vystou-

pením Molaye v říjnu předcházejícího roku, dostatečně přesvědčilo o kacířství řádu, jenže tentokrát byli doktoři opatrní, neboť v otázkách šlo i o majetek templářů.

Smysl sedmi otázek tkvěl v tom, aby byla potvrzena nezávislost královských soudů, právo krále soudit templáře bez ohledu na papežův názor. Je možné soudit templáře ve chvíli, kdy jejich kacířství je nade vší pochybnost prokázáno? – táží se královi právníci. Královské soudy neměli totiž právo rozhodovat o otázkách víry, o otázkách dogmatických, ve zjišťování úchylek od stávajícího církevního dogmatu. Královi právníci se však domnívali, že královské soudy mají právo soudit, jestliže již tato úchylna, to znamená kacířství, prokázána byla. A to byl podle jejich názoru případ templářů.

Odpověď univerzity přišla ve slavnostní podobě 25. března 1308 a král již předem věděl, že je pro něho nepříznivá. Opatřená šestnácti pečeti šestnácti doktorů, sdělovala králi názor teologické fakulty: král může kacíře prozatímně uvěznit, ale ne soudit. Jestliže kacířství bylo přiznáno, ani to nic na věci nemění. Civilní soudce nemůže ani vynést výrok o tom, že obviněný, i když vina mu byla nepochybně prokázána, ztrácí své postavení duchovního a tím i privilegia, která jsou s tím spojena.

Pokud se celého řádu týče, tady byl Filip nejméně spokojený s odpovědí. Teologové byli názoru, že zločiny, z nichž jsou obviňováni templáři, se hluboce dotýkají celého řádu a nelze soudit lidi, aniž by se neprovedlo vyšetřování ohledně řádu jako takového.

Šestá otázka zněla: „... má být jmění, které bylo společným vlastnictvím řečených templářů, konfiskováno ve prospěch panovníka, v jehož jurisdikci se konstitovali, anebo má být přirčeno buď Církvi, anebo Svaté Zemi, pro něž je oni získali a vyhledávali?“ Sedmá otázka na předcházející navazovala. Panovník chtěl vědět, kdo by s tímto jměním nakládal, kdyby bylo přirčeno „svaté zemi“, on, anebo církev?

Odpověď byla hodna krále Šalamouna – necht se jmění templářů užije pro ty cíle, pro které bylo nashromážděno, a necht je spravováno, jak nejlépe je možno!!

Král Filip Sličný si zřejmě připravoval soubor argumentů, se kterými chtěl přitlačit papeže. Když Jakub Molay a další templáři začali před vánočními 1307 odvolávat své původní výpovědi, poznal král, že zdaleka ještě ne-

má vyhráno a že se zřejmě unáhlil, když tak brzy předal uvězněné církevním orgánům, byť i nadále seděli v jeho věznicích. Proto v rámci konzultací po Novém roce 1308 položil několik otázek jednomu členu své Rady, v dokumentu nejmenovanému, ale podle způsobu argumentace zřejmě Vilému Plaisiansovi. Tady jsou jeho odpovědi:

„Podle regulí práva kanonického i práva civilního a také jak ukazuje zdravý rozum, je zcela nevhodné, když ten, který přiznal otevřeně a veřejně, může potlačit své vlastní svědectví...“ A následuje připomínka velmistra plače a studu za hříchy. Je tu ovšem i jiný podstatný argument, a to „svědectví jiných templářů, podle kterého byl odsouzeníhodný ritus Templu jasně prokázán a též to, že je nemožné, aby velmistr řádu o takových věcech nevěděl...“ Takový člověk nemůže zůstat nepotrestán „na tomto světě“. „Církev se nemůže jen tak lehce a bez skandálu slitovat nad takovým člověkem. Totéž je třeba říci o bratru Hugovi Pairaudovi, který je znám tím, že svedl ke kacířství tisíc a více bratrů, a o dalších, kteří činili totéž co on.“

U poslední citované věty kdosi jinou rukou připsal: „Stejně jako jelen hledá prameny, tak i všechen lid si přeje vidět potrestání těchto hanebností.“

Filip neměl štěstí ani v reakci evropských panovnických dvorů na své výzvy, aby stejným způsobem naložili s řádem jako on. Ani papežova výzva ke křesťanskému světu, aby bylo všude zahájeno vyšetřování templářů, se nesečkala s nějakou kvapnou reakcí. Mnozí panovníci sice uposlechli, někde na čas templáře uvěznil, ale výsledky jejich vyšetřování příliš nepodpořily tvrzení Filipa Sličného, že kacířské omyly templářů se nestaly jen ve Francii, ale „naopak je prokázáno, že k nim docházelo za mořem, všude na zemi a stejným způsobem“.

Ve většině států, kde byly templářské domy, spíše čekali, jak se celá záležitost vyvine. Na panovnických dvorech Evropy pochopili, že ve hře jsou sice templáři, ale v pozadí aféry je zápas světské moci, absolutistického krále, s mocí církevní. A to byla pro mnohé panovníky stále ještě ožehavá půda.

V Portugalsku, kde panovník byl veliký přítel templářů, bylo vyšetřování provedeno čistě formálně a templáři brzy propuštěni na svobodu. V Aragonském království se templáři odmítli podřídit vyšetřování a uzavřeli se na

svých hradech. Koncil, který se sešel v Tarraĝonu, je prohlásil za nevinné, aniž co vyšetřoval. I jinde, kde vyšetřování vedly církevní orgány, tomu bylo stejně. V Anglii většina templářů trvala na své nevině, i když je pravda, že část z nich přiznala zapírání Krista při přijímacím řízení, a to zcela bez mučení. Zdá se, že právě tato přiznání potvrdila, že alespoň v prvním bodě bylo obvinění templářů pravdivé. V Německu i Itálii získaly komise některá podobná přiznání jako ve Francii. Ve Florencii se prý vyslýchaní templáři chovali zpupně, přiznávali různé kacířské praktiky, pocházející spíše z Orientu, ale nepřiznali zapírání Krista při vstupu do řádu. Na Kypru získaly vyšetřující orgány odpornou výpověď velmistra johanitů, plnou záští vůči templářům.

Výpovědi templářů z jiných států byly přece jen pro Filipa IV. kladným přínosem. Potvrdily, že si Filip a jeho lidé celou aféru nevymysleli, že ji jenom využili a přizpůsobili svým cílům.

Král francouzský pečlivě připravoval další kroky. Dříve či později se musel setkat s papežem, ale tuto schůzku odkládal. Potřeboval ještě nějaké trumfy. To jaro 1308 bylo ve Francii ve znamení dokonalého výbuchu propagandy, ve středověku nevídané. Kdo uměl psát, vyráběl letáky, provolání, supliky králi, někdo psal z přesvědčení, jiný chtěl upozornit na své kvality, ale královi lidé byli překvapení, jakou vlnu zájmu vyvolali. Psalo se, řečnilo – omyly nelze hájit, ty se musí vyrvat z kořenů; papež nemá právo odvolávat inkvizici z procesu proti templářům; papež nebdí nad čistotou víry a podporuje kacíře atd. Dochoval se leták, v němž je papež obviňován, že zdržuje celou záležitost, aby časem usnula.

Papež byl mocným soupeřem, a podle toho také královi lidé připravovali střetnutí s ním. V druhé půli března 1308 zasedala královská Rada v Melun, a tam byla 24. března z popudu Viléma Nogareta schválena další strategie proti Klementu V. Už jednou, v roce 1303, svolal Filip shromáždění generálních stavů, kam poprvé pozval i zástupce měst. Potřeboval tehdy podporu ve střetnutí s papežem Bonifácem VIII. a hlavně žádal, aby mu stavy povolily vybírání nové daně. Bylo před novým tažením do Flander. Nyní v roce 1308 se měly stavy vyjádřit především k otázce dalšího osudu řádu templářů. A mělo to být shromáždění daleko reprezentativnější než před pěti léty. Za každé město se měli dostavit dva zástupci, jejichž „víra je pro-

kázána“, a spolu se zástupci šlechty a duchovenstva měli podpořit královo stanovisko.

25. března 1308 zveřejnil král výzvu k celému království, v níž opět vystoupil před své poddané jako vášnivý obránce víry svaté. Tentokrát nemusel ani zvlášť delegáty přesvědčovat, nálada v zemi byla všeobecně proti rytířům Templu. V provolání, které královští poslové rozvázeli do všech míst státu, se pravilo:

„Naši předchůdci se vždycky starali více než jiní panovníci o to, aby kacířství a jiné omyly byly vymýceny z církve boží a zvláště z království francouzského... Bůh nám seslal konec světských válek (narážka na vítězné ukončení války s Flandry v roce 1305 – pozn. aut.) ...abychom všechny své síly mohli věnovat válkám, vyvolaným proti víře katolické nepřáteli, kteří nejsou odhaleni, ale trvají ve skrytu, kteří jsou o to nebezpečnější, neboť jsou v naší nejtěsnější blízkosti, a kteří nám škodí nejskrytějším způsobem... Kristus je naše cesta, život a pravda. Ten, kdo Ho může zapřít, Jeho, v němž a skrze něhož trváme, usiluje i o naši zkázu... Ó bolesti! Hnusný hřích templářů, tak hořký, tak odporný, nezůstal utajen: nejenže zapírali Krista ve vykonávání své víry..., ale zapírali jeho dílo..., vše co bylo vytvořeno Bohem. Plivali na kříž, jímž jsme byli vykoupeni... Nebe a země jsou pobouřeny tím velkým zločinem a živly rozběsněny... Proti této zločinné nakaže se musí pozvednout vše: zákony a zbraně, zvířata i čtyři živly!“ (Tuto poslední větu jsme si mohli přečíst v Nogaretově řeči proti Bonifácovi VIII. z 12. března 1303, přednesené před jeho odjezdem do Anagni v Louvru, čili autor královského provolání je zřejmý, byl to Nogaret.) Provolání končí výzvou, aby se delegáti sjeli do města Tours tři týdny po velikonočních roku 1308, aby tam „spolu s námi pomohli všemu, co by mohlo být užitečné ve jmenované záležitosti“.

Koncem dubna 1308 se scházeli ve městech po celém království bohatí měšťané a vybírali své zástupce, kteří pak s plnou mocí, opatřenou pečeti starosty, odjížděli do Tours. Odjížděli, aby – jak se pravilo v textu zplnomocnění – „vyslechli a přijali vůli, příkazy a opatření krále našeho pána a jeho vznešené Rady, dotýkajícího se uspořádání, omilostnění nebo odsouzení templářů...“ Města se v této otázce plně podřizovala králi. I francouzské duchovenstvo bylo z velké části pod tlakem a vlivem krále. Jenom šlechta ne-

byla příliš nakloněna odsuzovat řád, v němž byla řada jejich příbuzných. Mnozí šlechtici byli patrně tajnými členy řádu, a hlavně šlechta nebyla nakloněna královým snahám podřídit centrální moci veškerý politický život, všechny instituce ve státě.

A tak se ve střední Francii, ve městě na řece Loire, sešlo početné shromáždění zástupců tří stavů, od kterého si král přál podporu svého stanoviska ve věci templářů. Bylo připraveno dobře, král měl zaručenu většinu. Nogaret a Plaisians, členové královny Rady a hlavní strůjci shromáždění stavů, chtěli od shromáždění získat něco, co i feudální právo vylučovalo – předběžné odsouzení řádu templářů. Od 11. do 20. května 1308 pronášeli projevy, nechali pronášet projevy a dosáhli toho, že na základě zrekapitulovaných přiznání templářů shromáždění prohlásilo, jako by k tomu bylo kompetentní, že templáři zasluhují smrt! A pověřilo francouzského krále, aby tvrdě obhajoval víru.

Bylo tam proneseno dost poznámek na adresu Klementa V., o jeho váhavosti a nedůslednosti ve věcech obhajoby víry, ale papež, který sídlil v té době v Poitiers, a jistě byl průběžně informován, zachovával mlčení.

26. května 1308 král přijel s řadou delegátů sněmu z Tours do Poitiers, města vzdáleného asi sto kilometrů směrem na jihozápad. Papež tam v té době pobýval se svým asi čtyřistačlenným doprovodem, na jehož vydržování už pomalu neměl peníze. O obsahu soukromých rozhovorů mezi králem a Klementem V. nic nevíme, ale lze si jej představit. Král sdělil papeži rozhodnutí generálních stavů.

Po třech dnech, 29. května, svolal papež konsistoř. Před ní a před královským dvorem pronesl dlouhou prudkou řeč Vilém Plaisians, druhý muž v Radě po Nogaretovi. Zachoval se podrobný koncept této řeči, v níž Plaisians tvrdě napadl templáře a dlouze dokládal, že činy, které jsou jim vytýkány, jsou „známé, jasné, nepochybné, jasnější než jižní slunce“ a že úkolem papeže je bránit svatou víru. V podstatě řekl otevřeně, že buď papež odsoudí řád, anebo bude jeho spoluvíníkem. Papež se prý ani nepohnul.

Pak mluvili zástupci jednotlivých stavů, za duchovenstvo arcibiskupové z Narbonne Aycelin a z Bourges Gilles Colonna, kteří prohlásili, že jsou předloženými fakty o vině templářů přesvědčeni, mluvil jeden baron, jeden

měšťan z Paříže, jiný z Toulouse, a všichni opakovali totéž – papež musí udeřit tvrdě a neodkladně.

Papež stále váhal. Pronesl diplomatickou řeč: ano, kdysi miloval templáře, ale nyní nemůže než je nenávidět... jestliže jsou takoví, jak jsou tu popisováni. Ale jejich uvěznění bylo neoprávněné a „stává se, že přiznání nejsou vždycky přesná“. Nepochybuje o dobré víře a upřímnosti krále Francie, ale ve věci tak vážné lze jednat až po zralém uvážení. V podstatě řekl papež, že všichni mají pravdu, že je třeba si pospíšet, a on začne tím, že to uváží.

Lze si představit, že král i jeho rádcové stěží zadržovali svůj vztek. Dva týdny přemýšleli, co udělat. 14. června 1308 pronesl Plaisians před papežem novou řeč, ale v jiném tónu. Upozornil papeže, že víra je ohrožována a on, papež, který ji má bránit, nic nečiní. V takovém případě se obrany víry musí ujmout lid křesťanský. „Do zbraně, do zbraně, na pomoc, na pomoc! Zbavte se malátností, probud'te se... V takových záležitostech jsou diskuse dáblovým uzlem... Všichni, kterých se dotýká tato záležitost, všichni jsou voláni k obraně víry!“

Papež samozřejmě věděl, že nemůže krále přitlačit ke zdi, že král nemůže couvnout. Proběhlo několik důvěrných rozhovorů, při nichž král učinil některé ústupky. Papež toho využil a pokusil se zachránit jmění templářů pro církev. Podmínil svá rozhodnutí tím, že královské úřady odevzdají zkonfiskované jmění templářů zpět církevním institucím. Řád ovšem zatím potrvá, budou se soudit jenom provinivší se osoby.

To bylo pro krále nepřijatelné, jeho cílem bylo zrušit řád, na osobách mu tak příliš nezáleželo, a získat jeho jmění. Zase bylo vše ve slepé uličce.

Pak král udělal další ze svých chytrých tahů. Královským patentem z 27. června 1308 předal církvi osoby uvězněných templářů po celém království. Co s nimi dělat? Propustit je – to se papež neodvážil. Ale ani nemohl nadále celou záležitost zdržovat, jak měl v úmyslu. Co s tolika templáři v přeplněných věznicích? Král dal desítky vybraných templářů převést do věznice v Poitiers. Papež se rozhodl.

Po osm dní vyslychal s dalšími kardinály 72 templářů, uvězněných v Poitiers. Zdá se, že tento moment není v literatuře dost zdůrazňován. Až do tohoto okamžiku papež zřejmě nevěřil všem obviněním templářů. Znal

natolik praktiky vyšetřovacích způsobů inkvizice i královských úřadů, že jeho nedůvěra k výsledkům prvního šetření byla oprávněná.

Ted' před něho předstupovali templáři, jistě mnozí předem zpracovaní, ale ne všichni, a hlavně vypovídali bez mučení a před nejvyšším církevním funkcionářem. To byl okamžik, kdy se v celé aféře skutečně hrálo o bytí a nebytí řádu.

Všech dvaasedmdesát mužů, kteří předstoupili před papeže, potvrdilo svá dřívější přiznání!

Byli už tak zpracovaní dlouhodobým vězněním v tmavých studených kobkách, na slámě, zbaveni svých duchovních rádců? Kdyby alespoň jeden popřel to, co řekl před necelým rokem!

Protokoly těchto papežských výsledků z léta 1308 jsou uloženy ve vatikánských archivech a nebyly dosud nikde v celku publikovány.*¹

V celé záležitosti templářů nastal obrat. Papež byl přesvědčen, král triumfoval. Už nešlo o to, zda budou templáři souzeni, ale jakým způsobem bude celá záležitost dovedena do konce. O osobách bylo tedy jasno. Ještě však zbývalo vyřešit otázku existence řádu jako takového.

Papež si přál vyslechnout i hodnostáře řádu. Z Paříže byl vypraven průvod, v němž byl Jakub Molay a čtyři preceptoři: Francie, Aquitanie, Normandie a Zámorí. Nedorazili do Poitiers. V půli cesty je prý zastihla nemoc. Zůstali na hradě Chinon, tam, kde později věznili Johanku z Arku. Ta nemoc byla spíše královým podvodem.

Ve druhém červencovém týdnu roku 1308 byla mezi papežem a králem dojednána dohoda. Klement V. zrušil své dřívější rozhodnutí o tom, že vyšetřování odebral inkvizici. Dalším vedením procesu proti osobám Templu pověřil v každé diecézi biskupa, jemuž budou asistovat dva kanovníci, dva dominikáni a dva františkáni a biskup si může pozvat inkvizitory.

Tím se proces roztržil, z centra se odpovědnost za soud nad templáři přenesla do jednotlivých oblastí, diecézí, kde ovšem královi lidé snadněji ovlivňovali místní duchovenstvo.

^{*)} Francouzský publicista a historik G. de Sede tvrdí, že je měl k dispozici a cituje z nich. Je to jediná taková zmínka v literatuře.

K vynesení rozsudku nad jednotlivými templáři se pak v jednotlivých provinciích měla sejít synoda, složená z biskupů a opatů, která za předsednictví arcibiskupa vynese rozsudek.

Nakonec tedy bude mít rozhodující slovo arcibiskup!

Ale ve Francii si už Filip Sličný dávno vynutil, že do těchto funkcí nebyli jmenováni jeho odpůrci, spíše naopak. Aycelin v Narbonne, Regnant z Montbazou v Tours, Courtenay v Remeši byli dokonce jeho lidé. Nejdůležitější postavení měla Paříž, která církevně podléhala arcibiskupovi v Sens, ale toto místo se v roce 1309 uprázdnilo. Ukáže se ještě, jak katastrofální bylo pro templáře uvěznění v Paříži, že Filip prosadil, aby tam byl jmenován člověk, jenž měl jeho důvěru. Arcibiskupem v Sens a tudíž metropolitou Paříže se stal bratr králova komořího Enguerrana z Marigny – Filip Marigny. Oba bratři byli talentovaní intrikáni, ostatně Enguerran, králův komoří, skončil z králova rozkazu v roce 1314 na šibenici.

Templáři zůstali nadále v královských věznicích. Ke správě majetku templářů potřeboval papež rovněž pomoc králových lidí. V každé diecézi se vytvořily komise kurátorů, z poloviny jmenovaní biskupem a z poloviny králem, které dbaly hlavně o další provoz zemědělského hospodářství. Bankovní činnost templářů byla zastavena, správní komise, složené z králových odborníků, měly jenom provést likvidaci, vyrovnání s dlužníky (králův dluh u templářů nebyl samozřejmě nikdy splacen) a uzavřít účetní knihy.

Bylo řečeno, že podle výsledků šetření bude majetek buď templářům vrácen, nebo použit pro financování příští křížové výpravy.

Z tohoto rozhodnutí bylo patrné, že papež již nevylučuje myšlenku na zrušení řádu templářů. Tomu odpovídalo další rozhodnutí papeže z 12. srpna 1308, jímž zřizoval v každé zemi nebo v každé větší oblasti komise, pověřené vyšetřováním činnosti řádu jako takového. Tyto komise měly pak vypracovat souhrn výsledků šetření a údaje a názory tak získané se měly stát podkladem pro příští církevní koncil, svolaný prozatímně na rok 1310 do francouzského města Vienne na řece Rhôn.

Papež se tohoto koncilu obával, neustále se vyhybal jeho svolání, třebaže Filip Sličný na něho po pět let naléhal. Stále byla totiž neuzavřena otázka kacířství Bonifáce VIII. Francouzský král si přál, aby tato otázka byla předložena koncilu, papež se tomu chtěl vyhnout. Už jenom skutečnost, že by

měl být mrtvý papež souzen koncilem, mu byla nepřijatelná, natož požadavek, vyslovený Plaisiansem, aby Bonifácovy kosti byly exhumovány a veřejně spáleny. Záležitost s templáři ho však přinutila k vyslovení souhlasu se svoláním koncilu, i když tušil, že obě aféry, Bonifác a templáři, se tam stanou předmětem dohadování a doslova obchodu. Ještě dal příležitost velmistrovi Molayovi a dalším čtyřem hodnostářům, kteří se stále nalézali v hradu Chinonu. Před odjezdem z Poitiers v srpnu 1308 poslal za nimi tři vlivné kardinály, známé tím, že usilovali o záchranu řádu – Frédola, Suisyho a Brancacciho. Před šesti měsíci v přítomnosti dvou prvních popřeli Molay a inspektor Francie Pairaud svá původní přiznání a oznámili tehdy, že jsou připraveni hájit řád. Zdálo se, že by jejich výpovědi přece jen mohly něco změnit na budoucím osudu řádu, a snad i jejich. Velmistr Molay měl poslední velkou příležitost předvést se jako osobnost. Papež vyjmul hodnostáře, to jest velmistra Molaye, velkého inspektora Francie Pairauda, preceptory, tj. hospodářské správce Kypru (reprezentoval tzv. Zámoří), Aquitánie a Normandie, z kompetence jakýchkoliv soudů a zatím si nechal rozhodnutí o jejich osudu pro sebe. Tohle ovšem muži držení v Chinonu nevěděli.

Filip byl ovšem dobrý psycholog. Poslal s kardinály i své dva první rádce – Nogareta a Plaisianse. Když Molay viděl v místnosti, kam ho přivedli k výslechu, po boku kardinálů i dva největší nepřítelé řádu, dostal zřejmě zcela obyčejný strach. Bylo mu sděleno, že nastává nové kolo výslechů, že posuzování řádu je odděleno od stanovení viny jednotlivých jeho členů. Věděl, že těch několik tisíc uvězněných bratří po celé zemi čeká na jeho činy, čeká na signál...

O velikost či bídu se hraje někdy v jednom okamžiku. V jednom jediném okamžiku je možno si vysloužit slávu, obdiv či zatracení. Jakub Molay, poslední velmistr řádu templářského, tuto svou poslední příležitost v jediném okamžiku spálil. V přítomnosti kardinálů, bez jakéhokoliv mučení či nátlaku, jenom pod tvrdým pohledem Nogareta a Plaisianse, prohlásil, že všech na jeho původní přiznání jsou pravdivá! Ostatní ho následovali.

Čeho chtěl dosáhnout? O čem asi přemýšlel v té chvíli? Jakou naději mu kdo falešně vsunul do mysli? Kardinálové mu přečetli jeho výpověď, dali mu ji k podpisu, ale vyzvali ho, aby ještě přemýšlel. Zbytečně.

Kardinálové byli zmateni tak, že se dopustili kompetenční chyby. Na místě napsali králi Filipovi Sličnému, aby byl vůči hodnostářům Templu velkomyslný. Vždyť přece soud nad nimi chtěl vyřknout papež! Nebo snad učinil další jejich osud závislým na jejich výpovědích v Chinonu? Když nechtěli hájit řád, zřekl se jich, a pak by dopis kardinálů králi byl na místě.

Nedlouho poté byl Molay se svými druhy opět převezen do Paříže.

Podíváme-li se zpět na události z první poloviny roku 1308, musíme přiznat papeži jistou nezávislost a rozhodnost, kterou od něho král a jeho lidé nečekali, ale i Filipovi vytrvalost, chytrost a bezohlednost, s jakou šel za svým cílem. Toto kolo střetnutí zatím vyhrál. Papež se nakonec musel sklonit před fakty, třebaže věděl, jakým způsobem jsou získávána. Posuzujeme-li přiznaná provinění templářů z pohledu středověkého, pak tedy jistě vinni byli a papež pod tlakem ze všech stran je musel obětovat, aby zachránil pověst církve. Výsledkem všech těch tahanic bylo, že:

1. osud řádu spočívá nadále v rukách papeže, který svolává, snad na rok 1310, církevní koncil do Vienne. Referáty o vyšetřování řádu zvláštními komisemi v jednotlivých státech zpracuje pro koncil komise, vedená arcibiskupem z Narbonne Gilles Aycelinem;

2. osud mužů tohoto řádu rozhodnou soudy, zřizované podle diecézí.

Z hlediska středověkého práva v tomto rozdělení byla jistá logika, i když to mohlo vést ke kompetenčním zmatkům. Titíž templáři, kteří by se přihlásili k obraně řádu, budou před komisí, vyšetřující řád jako celek, vystupovat jako svědci, zatímco před jinou vyšetřovací komisí a jiným soudem budou souzeni jako obžalovaní. Nicméně rozdělení obou otázek, to jest viny řádu a viny jednotlivých jeho členů, dávalo teoreticky možnost, že individuální omyly členů řádu nemusí ještě ohrožovat čistotu řádu jako instituce, že nelze odsuzovat řád, jestliže se někteří jeho členové dopustili činů proti víře. Tedy už tenkrát na počátku 14. století byla nadhozena otázka kolektivní odpovědnosti.

Komise, zřízená v srpnu 1308 k vyšetření činnosti řádu jako celku a vedená arcibiskupem Aycelinem, se usídlila ve městě Sens, kde bylo též sídlo arcidiecéze, do níž příslušela Paříž. Komise byla na tamním arcibiskupovi, jenž byl zároveň metropolitou pařížským, nezávislá, neboť podléhala přímo papeži, ale ani arcibiskup v Sens nebyl jejím členem. Uvidíme ještě, jak ty-

to okolnosti sehrály v osudu řádu nepříznivou úlohu. Ayclinova komise byla relativně svobodná ve svém rozhodování a on sám byl znám tím, že v královské Radě se raději vzdal místa strážce pečeti, než aby souhlasil se zahájením akce proti templářům (září 1307).

Nastalo nové dějství dramatu templářů. Dokumenty a spisy, vzniklé z práce této komise, jsou těmi nejcennějšími, které o tehdejším posuzování viny či nevinu templářů máme.

VIII.

ŘÁD TEMPLÁŘŮ MÁ ŠPATNOU OBHAJOBU

Lidské pocity byly vždycky v názoru na dějiny ovlivněny jakýmsi elementárním smyslem pro spravedlnost a straněním tomu, kdo byl v menšině proti přesile, kdo pro pravdu dal život, Davidovi proti Goliášovi, odsouzenému na smrt proti jeho inkvizitorovi. Smrt na popravicím špalku často stírala i nepěkné činy, kterých se odsouzený dopouštěl v době předcházející. Jako by násilná smrt byla vykoupením za hříchy minulé. Pozdější generace a čtenáři dějin se k lidem, v dějinách obětovaným, chovají laskavěji, než si kolikrát tito lidé zasluhují. Vždycky si však sympatie získávali a budou získávat ti, kteří byli poraženi v nespravedlivých soudních procesech.

Otázka viny či nevin je s přibývajícím odstupem posuzována více z hlediska měnící se doby, jiná kritéria ovlivňují takzvaný soud dějin.

Nebudeme se pokoušet, ani nechceme, o nějaký morální soud nad templáři, naopak, chceme zjistit, zda jejich potrestání předcházelo nějaký zločin, zda jejich soudcové dospěli k rozhodnutí o jejich vině ze svobodného přesvědčení či k tomu byli přinuceni duchovní či světskou mocí, zda chtěli být objektivní či podléhali předsudkům doby.

O to také šlo od onoho okamžiku, kdy papež vnesl svou bulou „Faciens misericordiam“ z 12. srpna 1308 do celého procesu nový rys – oddělil vinu jednotlivců od posouzení celého řádu. Vina řádu je od této chvíle něco jiného

ho než vina jednotlivců, na rozdíl od názoru francouzského krále a jeho právníků, kteří tvrdili, že stejná vina stovek členů řádu implikuje sama o sobě i vinu kolektivu, řádu jako celku. Za oběma názory se skrývaly zcela praktické možné důsledky. Názor papežův připouštěl udržení řádu, byť i mnozí jeho členové by byli odsouzeni, názor králův směřoval tvrdě ke zrušení řádu v důsledku viny jeho členů. Prozatím však král musel ustoupit. Přesunul se do nejvýhodnější pozice – vyčkával.

Ve zmíněné bule papež shrnul, jakým způsobem dospěl k přesvědčení, že je třeba zahájit vyšetřování proti templářům: „V prvních chvílích, kdy jsme přijali nejvyšší poslání, a ještě než jsme přišli do Lyonu, abychom přijali insignie našeho korunování, a ještě mnohokrát poté, bylo nám tajně doneseno, že velmistr, převoři a další bratři milice jeruzalémského Templu, a řád sám ve svém celku... propadl odporným zločinům odpadlictví, modloslužebnictví, nečistým neřestem Sodomy a k všelikému kacířství. Zdálo se nám neuvěřitelné a proti vši pravděpodobnosti, že by muži, o kterých jsme věřili, že jsou sdostatek zbožní, aby přijali ve jménu Krista poslání prolévat krev a vystavovat se neustálým smrtelným nebezpečím... zapomněli na své blaho... Náš drahý syn v Kristu Filip, slavný král Francie, byl též informován o těchto zločinech; provedl vyšetřování tak, jak bylo v jeho možnostech, aby nás ve vši úplnosti o všem uvědomil... Zatím však zvěsti nepřátelské templářům neustávaly. Jeden rytíř řádu, pocházející z vysoké šlechty a těšící se úctě mezi svými bratry, předstoupil před nás a pod přísahou vypověděl, že během přijímání řádových bratří se zachovává tento obyčej (měli bychom říci mrzkost): na žádost toho, kdo přijímá, zapře žadatel o přijetí Krista Ježíše a k pohaně Ukřižovaného plivne na kříž, který je mu předložen; oba se pak dopouštějí i dalších činů, které nejsou povolené a jsou proti mravopoctnosti. Po tolika svědectvích jsme nemohli již naslouchat tomu množství zpráv: naslouchat jim stalo se pro nás povinností... Proto jsme rozhodli zahájit vyšetřování a vyslechli jsme sedmdesát dva kněží, rytířů a dalších uznávaných bratří řádu... každý ze svědků se mohl vyjadřovat ve svém jazyce. Všichni prohlásili, že trvají na svých výpovědích...”

Dále papež líčí, jak pověřil tři kardinály výsledkem hodnostářů řádu, zadržovaných na hradě Chinon. Zdůrazňuje, že kardinálové je ujistili, že mo-

hou vypovídat „bez bázně a zcela svobodně“. Velmistr a přeceptoři... před třemi kardinály, čtyřmi veřejnými notáři a velkým počtem urozených mužů přísahali na Evangelium a bez nejmenšího nátlaku a bez jakýchkoliv hrozeb jeden po druhém přiznali mezi jiným zapírání Krista a plivání na kříž. Někteří z nich doznali, že podle téhož ceremoniálu přijali velký počet řádových bratří...

Církev neuzavírá své lůno těm, kteří se k ní vracejí. Kardinálové jim udělili z moci naší autority kanonické rozhršení. Poté se vrátili, aby nám předložili autentický protokol všech těchto výpovědí a podali nám zprávu. Došli jsme z toho k závěru, že velmistr a bratři se dopustili těžkých přestupků...

Protože řád je rozšířen ve všech částech světa a my nemůžeme osobně provádět vyšetřování, prosíme vás tímto apoštolským listem, abyste „...přistoupili k vyšetřování podle seznamu otázek, který vám přikládáme k naší bule...“

Tento dokument je významný z mnoha důvodů. Papež konečně uvěřil, konečně pod tíhou důkazů, ať jakkoliv manipulovaných, uznal, že nelze dál hrát oddalovací hru, a rozhodl se jednat. Je záhadou, co skutečně pohnulo papeže k tomuto kroku. Co mu řeklo oněch sedmdesát dva svědků, které vyslechl tam v Poitiers? Jaká nová fakta uslyšel, když podstatu obvinění už dávno znal? Měl snad nějaký nový plán? Nevíme, neznáme, neboť výsledkové protokoly těchto svědků jsou stále uzavřeny ve vatikánských archívech. Církev tedy, ač k tomu vyprovokovaná akcí krále Filipa, a jistě nerada, vzala nyní celou záležitost do své kompetence. Vyšetřování zahájily ve všech státech komise, zřizované při diecézích a pod vedením tamních biskupů. A shrnující zprávy spolu s důležitými dokumenty se měly posílat ústřední komisi, která zvolila za své sídlo město Sens, kapitulní místo arcidiecéze, do níž patřila i Paříž.

Ale všechno šlo zase příliš pomalu. Ústřední komise byla ustavena 12. srpna 1308, ale s činností započala o rok později a teprve v listopadu 1309 předvolala prvního svědka. Zatím templáři ubíjeli své dny v nepřívětivých kobkách vězení a král Filip z netrpělivosti poslal papeži list, v němž ho obvinil, že celou záležitost vede proto tak zdlouhavě, aby našel nejlepší způsob, jak zaretušovat veřejný skandál a zmocnit se přitom zcela majetku řádu templářů.

Philip IV. Sličný, král Francie

Komise skončila svou práci ve velkém spěchu a zmatku až po dvou letech, 5. června 1311. A jenom kvůli tomu byl církevní koncil, původně svolaný na rok 1310, zahájen až 16. října 1311. Je pravda, že v okamžiku, kdy se církevní orgány ujal vyšetřování, a přesto, že mnohde inkvizice opět vřadila mezi své výslechové metody mučení, objevili se v různých diecézích a v některých státech první řádoví bratři, kteří byli ochotni vypovídat před ústřední komisí v Sens i před církevním koncilem a hájit řád. Z velké většiny to byli uvěznění bratři. V březnu 1309 jich bylo už 122, v dubnu 546, v květnu roku 1310 již 573. Všichni již měli za sebou mnohé výslechy i mučení, a přesto se odhodlali k tomuto dost odvážnému činu.

Trestní řízení v otázkách kacířství mělo tehdy podivné zásady. Připomeňme si je. Připouštělo se, že inkvizitoři byli oprávněni upravovat výpovědi tak, aby je „učinili více konformní pravdě“, ale zakazovalo se vyslýchaným, aby opravovali či dokonce popírali své předcházející výpovědi. Jestliže tak učinili, byli považováni za „odpadlíky“, to jest za lidi, kteří opět upadli do dřívějších bludů a hříchů, za což zasluhovali jediný trest – upálení.

Dotazník, rozeslaný spolu s bulou papežským úřadem na všechny diecéze v Evropě, obsahoval 127 otázek, které vypracovala kancelář krále Filipa Sličného a které přehlédl, doplnil a schválil papež Klement V. Je to dosti nudné čtení, mnohé otázky se v různých variantách opakují a také výpovědi jsou stereotypní, opakují se stále stejné formulace. Každý vyslýchaný musel odpovědět na všech 127 otázek, výpovědi se zapisovaly a částečně i upravovaly po formální stránce. Zápis je veden pečlivě, je v něm zachycena i atmosféra výslechů, poznamenáno, kde vyslýchaný váhal, kde se rozčilil, kde žádal upřesnění zapisované formulace.

Právě dokumenty z výslechů, vedených ústřední komisí v Sens, tvoří soubor, který dal o pět set let později Napoleon odvézt z Vatikánu do Paříže, kde byly pak před navrácením v roce 1814 opsány.

Ve výsleších před ústřední komisí kardinála Ayclina jsou patrné dva rysy – především dobrá vůle vyslychajících a dále plná svoboda projevu, již se svědkové (neboť tady jde o svědky v případě obvinění řádu jako celku) těšili. Často i členové komise povzbuzovali vyslychané a pod dojmem výpovědí svědků o tom, jak byli mnozí z nich mučeni, zdůrazňovali neustále, že ne-

hodlají použít mučení. Svědkům bylo i zaručeno, že jejich výpovědi zůstanou tajemstvím až do církevního koncilu. V tomto bodě však komise svá tajemství nedokázala uhlídat. Král měl své zvědy všude.

Jinak tomu ovšem bylo před komisemi v jednotlivých diecézích, alespoň na území, které spravoval král francouzský. V nich zasedali i zkušení inkvizitoři z řad dominikánských bratří a ti se nevyhýbali ani mučidlům. Ostatně, k jejich použití vyzýval ve svých instrukcích arcibiskup v Sens Filip Marigny, jenž z popudu krále byl jmenován do úřadu správce této arcidiecéze. Jeho instrukce, rozeslaná i ostatním biskupům ve Francii, byla vlastně hlavním vodítkem pro vyšetřování a souzení templářů ve Francii. Filip Marigny vypravil tuto instrukci ke svým kolegům patrně někdy koncem května 1309, neboť se v ní odvolává na papežův příkaz ze 6. května toho roku, aby ti templáři, kteří již jednou vyslýcháni byli, se pouze vyjadřovali ke svým dřívějším výpovědím.

Instrukce připomíná seznam 127 otázek, rozeslaný papežem a nabádá:

„Ve věci templářů, kteří stále zapírali nebo zapírají, zdá se být dobré, aby byli vyslýcháni vícekrát, přičemž je třeba dávat velký pozor, zda se jejich druhá výpověď neliší od první...“

Dále je třeba klást otázky:

„...na místo, dobu a osobu, která je přijímala (tj. do řádu), osoby, které byly přítomny přijetí, a na způsob přijetí. Dále, zda byli po veřejném přijetí zavedeni na tajné místo, a jestliže ano, jaká věc jim byla činěna, co to bylo, jak a v čí přítomnosti...“

Opakují se otázky na známá nám už témata a pak přicházejí rady:

„Jestliže se vyslýchání nevrátí k pravdě a jestliže nejsou přesvědčeni, necht' jsou jim nejprve ukázána vyznání, obsažená v apoštolských listech, zvláště velmistra řádu a dalších hodnostářů, a necht' je jim řečeno, že převážná část templářů se spontánně přiznala, a jestliže je k dispozici někdo, kdo vytrvává v dobrém, necht' k nim promluví, aby je přesvědčil.

Dále, jestliže to nepovede k žádnému výsledku, necht' se jim pohrozí mučením, třeba i těžkým, a necht' se jim ukáží mučící nástroje, ale necht' jsou na mučení dáni okamžitě. A jestliže hrozba nic nezmuže... je možno přistoupit k mučení, nejprve lehkému. Mučení musí provádět kněžský mučitel obvyklým způsobem a bez výstřelků...“

Toto jemné napomenutí nebylo zřejmě bráno příliš v úvahu, neboť jen před biskupskou komisí v Paříži zemřelo na mučení šestatřicet templářů.

Všem, kdo se nepřiznají nebo kteří pozmění své výpovědi, měly být odepřeny všechny církevní úkony a také měli být ponecháni jen o chlebu a vodě. A naopak, kdo přizná, tomu budou poskytnuty výhody, plný církevní život i dostatek stravy.

A tak se od druhé poloviny roku 1309 rozběhly práce vyšetřovatelů po dvou liniích, ale se stále týmiž lidmi. Biskupské komise v diecézích vyslyšely a soudily osoby, řádové bratry i hodnostáře. Kdo z templářů projevil ochotu hájit řád, byl poslán v uzavřeném voze do Sens, kde pak byl vyslyšán před ústřední komisí, ale tentokrát jako svědek. Vězení v Paříži i v Sens byla plná templářů a stále přijížděli další. Agenda, která z toho vznikala, byla bezesporu rozsáhlá, ba na středověké podmínky obrovská. Co jenom notářů, písařů a přepisovačů muselo být zaměstnáno! Škoda, že žádný z nich nenapsal své paměti.

Budeme se dále zabývat hlavně činností té ústřední komise, zřízené k prošetření řádu jako takového. Tato vyšetřující komise, pověřená vyslyšováním templářů z četných církevních provincií, ochotných hájit řád, byla složena z lidí povětšinou oddaných francouzskému králi. Její předseda Gille Aycelin, arcibiskup z Narbonne, byl ovšem člověk nezávislý. V komisi zasedal Vilém Durant, biskup z Mende, Vilém Bonnet, biskup z Bayeux, Renaud La Porte, biskup z Limoges, a další, které nebylo možno podezřívat z nepřátelství ke králi. Ale nebylo je možné ani vinit z nenávisti vůči templářům. Byla to snad jediná vyšetřující komise v celé aféře templářů, které historik může přisoudit potřebnou objektivitu. V její činnosti svítila řádu templářů určitá naděje.

Hned na samém počátku, ve středu 26. listopadu 1309, byl před církevní hodnostáře, tvořící ústřední biskupskou vyšetřující komisi a zasedající v arcibiskupském paláci v Sens, předveden velmistr řádu Jakub Molay. Od posledního rozhovoru s kardinály Frédolem a Suisym na hradě Chinon uplynulo patnáct měsíců. Ta doba, strávená ve vězení v nejistotách a pochybách, se nemohla neodrazit na celkovém psychickém i fyzickém rozpoložení velmistra. Vězení buď zoceluje, nebo rozleptává soudnost vězněného, který ztrácí smysl pro objektivní posuzování věcí, a jeho obranyschopnost se zmenšuje.

Jakub Molay nebyl už vyslýchán k oněm 127 bodům dotazníku. Měl především odpovědět na otázku, zda chce hájit řád. Kdo jiný by jej měl hájit, když ne jeho nejvyšší velitel?

Vystoupení Molaye proběhlo jak špatně zrežirované divadlo. Velmistr začal chabým protestem proti očerňování řádu templářů. Jeho protest byl opět podprůměrné kvality, spíše symbolický, než aby zasáhl podstatu věci.

„Řád byl potvrzen a dostal svá privilegia od Svaté Stolicе apoštolské. Zdá se mi podivné, že by Církev římská chtěla jej tak náhle zničit, zatímco rozsudek o sesazení císaře Fridricha (tj. Fridricha II. – pozn. aut.) byl odložen o třicet dva let...“

Byl dotázán, zda chce hájit řád. Souhlasil s nepříliš velkým nadšením.

„Nejsem tak vzdělaný, jak by se slušelo... Jsem připraven hájit jej podle svých schopností... ale tento úkol mi připadá velmi obtížný: jak jej bránit vhodně? Jsem vězněm papeže a krále Francie a nemám víc jak čtyři denáry na výdaje pro takovou obranu... K tomu, abych mohl tento úkol vykonat, žádám vás o pomoc a radu...“

Pak mu byly čteny apoštolské listy, jimiž byla tato komise pověřena vyšetřením všech obvinění, vznesených proti řádu jako takovému. V těchto listech byly obsáhlé citace Molayova přiznání, učiněného v srpnu 1308 na hradě Chinon. A nyní přišlo divadlo. Citujeme podle zápisu:

„...uvedený velmistr učinil dvakrát znamení kříže před svým obličejem a jiná gesta, jimiž naznačil, že je zcela ohromen obsahem řečeného přiznání a apoštolských listů, a řekl mezi jiným, že kdyby uvedení páni komisaři byly jiné osoby, kterým by bylo dovoleno ho vyslýchat, on by řekl jiné věci. A protože mu komisaři odpověděli, že tam nejsou proto, aby přijímali výzvu k souboji, uvedený velmistr dodal, že nemá v úmyslu o tom mluvit, ale že se zlíbilo Bohu, aby to, co dodržovali Saraceni a Tataři, bylo dodržováno i v tomto případě proti zvrhlíkům, neboť Saraceni a Tataři zvrhlíkům, které objevili, stínali hlavy nebo je rozseklí na polovinu. A tehdy páni komisaři dodali, že Církev považuje za kacíře ty, které kacíři shledala, a zatvrzelé že předává světskému soudu.“

Toto místo v zápisu Molayova výslechu se dá dost těžko vysvětlit. O interpretaci se pokusilo několik autorů v celých studiích, ale vše jsou spíše dohady. Zdá se, že se v tomto okamžiku Molay rozčilil a ironicky připomněl

biskupům, že by se snad mohli řídit starým zvykem „nevěřících“, totiž podezřelému useknout hlavu a nezatěžovat se dlouhým vyšetřováním.

V průběhu výslechu se dostavil Vilém Plaisians, „královský rytíř, který přišel, ale nikoliv na příkaz pánů komisařů, což oni sami prohlásili“, jak se výslovně říká v zápisu.

„Uvedený pan Vilém mluvil ze své strany k velmistrovi, že ho má rád a vždy měl rád a k tomu dodal, že oba jsou rytíři, a proto, jak prohlásil, by měl mít Molay starost o to, aby se nekompromitoval a nezatratil se bez příčiny...“ Na to velmistr prohlásil, že by se mohl „zaplést“, a má-li v této věci podat vysvětlení, chtěl by dva dny na rozmyšlenou.

„Třeba i více, kdyby se mu ráčilo a kdyby si to přál...“ – zněla odpověď.

Molayova výpověď byla přece jen jakýmsi nesmělým popřením dřívějšího přiznání. Je možné, že po patnácti měsících zjistil, že mu přiznání nepřineslo žádné výhody a že na druhé straně těm, kteří původní přiznání odvolali, se zatím nic nestalo. Molay se v tomto okamžiku dopustil zřejmě chybné kalkulace. Žil pravděpodobně stále v domněnání, že konečný osud hodnostářů řádu leží v rukách papeže, jak bylo původně stanoveno.

A tak tedy shrneme-li dosavadní postup Jakuba Molaye, tento poslední velmistr řádu v říjnu 1307, zřejmě ještě v šoku po zatčení, přiznal své omyly, které pak v lednu 1308 popřel, v srpnu 1308 je patrně opět přiznal a v listopadu 1309 ve výpovědi, ze které jsme tu právě citovali, ne zcela přesvědčivě a spíše váhavě dřívější přiznání odmítl.

Dalšího dne, ve čtvrtek 27. listopadu 1309, byl před komisí volán jiný hodnostář řádu, Pousard z Gizey, komtur domu templářů v Payns. Konečně někdo, kdo odpovídal odvážně, jinak než ostatní a kdo obhajoval řád. Bohužel, výjimka jako by jen potvrdila pravidlo. Na otázku, zda je ochoten obhajovat řád, odpověděl, „že obvinění, vyslovená proti řečenému řádu, totiž že řád zapíral Ježíše Krista a plival na kříž a že bylo vydáno svolení bratrům, aby se navzájem pohlavně ukájeli... jsou falešná a všechno, co on a jiní bratři řečeného řádu přiznali před biskupem pařížským nebo jinde, bylo chybné a že to přiznali jenom z donucení a strachu, protože byli mučeni Floyracem z Béziers, převorem z Montfaucon, mnichem Vilémem Robertem...“

Je vidět, že Floyrac, hlavní udavač řádu, se tu náhle objevuje jako jeden z vyšetřovatelů či dokonce mučitelů pařížské vyšetřovací komise, jež vyšet-

řovala tzv. zločiny jednotlivých templářů, kteří byli v pařížských věznicích. Vysloužil si tuto funkci svou schopností udavače, nebo byl už jako královský agent nasazen proti templářům hned v zárodcích celé aféry? Obě varianty jsou možné.

Zápis o výpovědi Pousarda pokračuje: „... dodal, že je připraven obhajovat řečený řád svým jménem i jménem svých přívrženců, když mu budou přiděleny prostředky z majetku Templu pro jeho výdaje, a žádal, aby bratři Renaud z Orléans a Petr z Boulogne, kněží, mu byli přiděleni jako pomocníci a rádci.“

Ze zápisu se dále dovídáme, že předal list, napsaný vlastnoručně, v němž vyjmenoval zrádce a nepřátele řádu. Na prvním místě byl opět Floyrac.

Právě tento Pousard popisoval mučení, kterému byl vystaven a o kterém jsme se již zmínili, a on to byl, kdo prohlásil, že na mučení přizná cokoliv.

V pátek 28. listopadu 1309 přivedli Filip z Voet, probošt z Poitiers, a Jan z Jeanville před komisi opět velmistra Molaye. Tito dva kněží dělali po celou dobu práce komise jakési předvaděče vězňů z vězení do arcibiskupského paláce v Sens, kde se výslechy prováděly. Jakub Molay spatřil tentokrát vedle komisaře i Viléma Nogareta. Posledně to byl Plaisians, dnes Nogaret – král zřejmě neponechával velmistrovu výpovědi náhodě. Ale nebylo čeho se bát. Po dvoudenním rozmyšlení odpověděl velmistr na otázku, zda chce hájit řád, slovy, že je „nezvdělaný a ubohý rytíř, který z tónu apoštolského listu, který mu byl čten, pochopil, že ctihodný papež si vyhradil, že on bude soudit jeho a některé další hodnostáře templářů a že z tohoto důvodu nyní, ve stavu, ve kterém se nachází, nechce nic jiného v této věci činit. Byl vyvolán, aby výslovně řekl, jestli chce v tomto okamžiku hájit řád, na to odpověděl, že nikoliv...“

Prý je člověk smrtelný a k dispozici má jen tuto chvíli... A pro klid duše přece jen chce říci tři věci o řádu. Že by se přece jen pustil do obhajoby? Nikoliv, sdělil komisařům, že:

1. nezná jiný řád, který by ve svých kostelích měl bohatší ozdoby, relikvie a výpravnější prostředí pro boží služby;
2. nezná jiný řád, který by poskytoval tolik almužen;
3. nezná jiný řád, který by obětoval život tolika svých členů pro víru sva-

tou, než je řád Templu. A o sobě prohlásil, že věří v boha a ve svatou trojici a „až bude duše oddělena od těla, uvidí se, kdo byl dobrý či špatný a bude známa pravda o věcech, které jsou nyní sporné“.

Vilém Nogaret nevydržel nezúčastněně poslouchat, vyskočil a začal templáře obviňovat – že, jak se „sděluje v kronikách svatého Denise, v době Saladina, sultána babylonského, ten, který byl tehdy velmistrem řádu... vzdával čest řečenému Saladinovi...“ A to zase přivedlo do varu Molaye, namítl, že šlo tehdy o příměří, které uzavřel na deset let anglický král (v r. 1272 Eduard I. – pozn. aut.) a že on, Molay a další mladí rytíři, kteří hořeli touhou bojovat, pochopili nutnost tohoto příměří, neboť tím zachovali své hrady a domy.

Historie řádu opět jednou hrála svou úlohu, ale tady to nebylo na místě. Vyšetřující komisaři očekávali obhajobu řádu, starost o spolubratry, rozseté po věznicích Francie, dějinné reminiscence je nezajímaly. Ale Molay jenom nakonec požádal o to, aby směl chodit na mši.

Ještě jednou se ho v této komisi pokusili vyslechnout. Bylo to o pět měsíců později, 2. března 1310. Dojem byl ještě smutnější. Jeho odpověď byla strohá – neboť papež si vyhradil velmistrův případ pro své rozhodnutí, nechť ho tedy předvedou před papeže. Co od něho očekával? Vysvětlili mu, že komise není pověřena tím, aby ho soudila, ale „aby provedla vyšetřování proti řádu jako takovému“, to že je její poslání. Molay se tvářil, jako když nerozumí, on chce k papeži, osud řádu ho nezajímal, byl naplněn jenom starostí sám o sebe. Více z něho nedostali.

Případ velmistrův je jenom dalším příkladem toho, jak lidé, kdysi mocní, když upadnou v nemilost, či dokonce se dostanou do vězení, ztrácejí odvalu, soudnost i rozhodnost. Výsledky i dalších hodnostíů způsobily komisařům zklamání. Vůdčí představitelé Templu vůbec nepochopili smysl a cíl hlavní vyšetřující komise arcibiskupa Ayclina.

Geoffroi z Gonnevillu, když byl vyzván k obraně řádu, odmítl podobně jako velmistr – nemůže, neboť je vězněn a ostatně je nevzdělaný (!). Ujišťovali ho: „Můžete tu mluvit beze strachu; nebojte se ani násilí, ani nespravedlnosti, ani mučení, nic vám neuděláme a ani nedovolíme, aby se vám něco stalo. Naopak, zabráníme jakémukoliv nátlaku na vás...“ Ale on chtěl jenom, aby ho rovněž předvedli před papeže, neboť ten prý ho bude soudit.

Tak i ostatní. Nikoho z nich nezajímalo, jaký řád, chtěli před papežem. Dá se to vysvětlit jen pouhým strachem chycených lidí, kteří doufají v pomoc mocnějšího? Nebo má tento postup templářských vůdců nějakou logiku, kterou neznáme? Ale ještě nejsme u konce této historie.

Obrana řádu připadne tedy asi prostým bratřím. K tomuto úkolu se jich v různých provinciích Francie přihlásilo několik stovek. Bylo třeba je dopravit do Paříže a do Sens. Šlo to pomalu, trvalo to několik měsíců. Zimní cesty nebyly příliš způsobilé pro transport vězňů. Komise odložila svou práci až na únor 1310. Přešly vánoce roku 1309... V únoru 1310 měli komisaři, vyšetřující řád jako takový, k dispozici přesně 546 svědků, ochotný hájit řád. Těmto svědkům mělo být položeno 127 otázek a jejich odpovědi měly být pečlivě zapsány. Na středověké možnosti to byla enormní práce, bylo třeba ji zjednodušit.

Nejprve shromážděným templářům přečetli všechny otázky, psané v latině. Když se jich zeptali, zda chtějí slyšet francouzský překlad, kupodivu ti to „nevzdělaní rytíři“ prohlásili, že nikoliv, že rozumějí. „Jenom se francouzsky vyjádříme k tolika hanebnostem. Všechno je tu lživé...“

Zdálo se, že konečně se řád vzbudil.

Přesto však při výsleších byly otázky opakovány ještě francouzsky. Ta práce s výsledky by byla nekonečná. Proto komise navrhla, aby si „obhájci“ řádu zvolili své mluvčí, kteří budou moci volně rozmlouvat se všemi uvězněnými. Templáři váhali, pak chtěli, aby jim k tomu dal svolení velmistr. Kázeň v řádu byla tvrdá. Leč bylo jim sděleno, že velmistr odmítá řád hájit. Byli zklamáni. Komise naléhala, bylo třeba urychlit práci, koncil se blížil. Nakonec si templáři zvolili devět mluvčích, z nichž dva byli řádoví kaplani – Renaud z Provins a Petr z Boulogne. Nejmarkantnější postavou byl ten druhý.

Až do 1. dubna 1310 se zdánlivě nic nedělo, mluvčí připravovali odpovědi templářů na otázky, vězňové si stěžovali na podmínky ve věznicích a komise vyslala své notáře, aby stížnosti prověřili. Ukázalo se, že mluvčí měli ve svých stížnostech pravdu, jenom náprava byla těžká.

Během února a března bylo před komisí předvedeno několik vězňů, z dokumentů, které máme k dispozici, bylo zajímavé vystoupení jakéhosi Jana z Cochiaca. Byl předveden 14. února 1310 a přinesl s sebou list, opatřený dvěma pečeti, jejichž reliéf byl těžko rozeznatelný. Byl to dopis,

který prý kněz Jan Chapin dával číst všem bratrům, v té době uvězněným v Sens. Dopis byl údajně psán oběma „předvaděči vězňů“, proboštem Filipem z Poitiers a Janem z Jeanville, a adresován „našemu milému bratru Vavřinci z Beaune, kdysi veliteli v Epailly, a dalším bratrům, kteří jsou ve vězení v Sens“. Vavřinec z Beaune byl komturem domu templářů v Epailly, předtím preceptorem v Mormantu, kde podle výpovědi jiných přijímal prý do řádu oním nepřístojným způsobem.

Dopis je příkladem nátlaku králových lidí na templáře, kteří se tu sešli k obhajobě řádu. Píše se v něm:

„Žádáme vás a prosíme vás, abyste činili dobrá vyznání... přidělujeme vám našeho milovaného kněze Jana Chapina, jemuž můžete věřit to, co vám řekne místo nás... A vězte, že náš otec papež přikázal, že všichni, kteří přiznali před inkvizitory a jejich pověřenci a kteří nechtějí setrvat v tomto přiznání, budou odsouzeni a posláni na smrt upálením. Přikázali jsme řečenému Janovi, aby vám dal vyhovující místnosti...“ atd.

Byla to přímá výhrůžka. Komisaři prozkoumali dopis a položili přímou otázku proboštovi Filipovi, co to má znamenat. O všem byl pořízen podrobný zápis.

„Uvedený probošt byl předvolán pány komisaři, byl mu dopis ukázán a on jej pečlivě prozkoumal a řekl, že nevěří, že by poslal takový dopis a že neví, jestli pečeť na něm je jeho pečeť jím vložená, neboť jeho kněz ji má někdy v úschově. Ale jestli je to přesto jeho pečeť, nebyla připojena na jeho rozkaz a s jeho souhlasem... a že nikdy, když předváděl bratra řečeného řádu, nenaléhal na něho, aby říkal něco jiného, než je čistá pravda, a žádal, aby na to byli dotázáni uvedení bratři.“ Jan z Cochiaca a předvolaný Vavřinec z Beaune ovšem potvrdili, že během cesty k výslechu je probošt k ničemu nenaváděl, a komise už dále pátrat nechtěla.

Buď svou účast v té věci probošt popřel, anebo opravdu královi lidé onen dopis podvrhli. Věci se totiž nevyvíjely tak, jak by si král přál. Takové množství obhájců řádu po tolika přípravách a tolika zastrašování nečekal. A je příznačná ještě jedna věc. Už ve středověku neměli mocní rádi ty, kteří se dovedli vzepřít. Když o tři měsíce později putovalo přes padesát templářů v Paříži na hranici a do plamenů, byl mezi nimi i Vavřinec z Beaune, i Jan z Cochiaca. Ale nepředbíhejme.

Konečně ve středu 7. dubna 1310 předal Petr z Boulogne jménem svých uvězněných bratří obsáhlé prohlášení k obviněním, vzneseným proti řádu Templu. Toho dne se před komisaři shromáždili Renaud z Provins, Petr z Boulogne a dalších sedm zvolených mluvčích. Písemné prohlášení prokazuje zkušenou právníckou ruku a jeho autorem zřejmě byl Petr z Boulogne, který se jako kněz Templu věnoval i právním problémům, když toho bylo třeba.

V prohlášení stálo, že „všichni se nabízejí osobně, pohromadě či odděleně obhajovat řád a žádají, aby mohli být osobně přítomni generálnímu koncilu a všude tam, kde se bude jednat o statutu řádu... Dále protestují proti tomu, co bratři Templu řekli, říkají či v budoucnu řeknou, dokud budou drženi ve vězení, cokoliv o sobě nebo proti řádu Templu, to nemůže být bráno ke škodě řádu, neboť je zřejmé, že mluvili nebo budou mluvit z donucení a pod nátlakem či zkorumpování prosbami, penězi nebo strachem...“ Dále říkají, že se nenašel „žádný bratr Templu za hranicemi království francouzského, v celém světě, který říká nebo řekl tyto lži, z čehož je jasné vidět důvod, pro který tyto lži byly zformulovány v království francouzském: to proto, že ti, kteří tak mluvili a svědčili, byli zkorumpováni strachem, prosbami či penězi...“

Dále obhajují plamennými slovy řád, který byl stvořen ke cti svaté Panny a k obraně církve, k boji s nevěřícími atd. „Kdokoliv vstoupil do řádu, sliboval čtyři podstatné věci, a to: poslouchat, zůstat v cudnosti, zůstat chudý a obětovat všechny své síly službě pro Svatou Zemi...“

„Proto co se týče článků proti řádu, článků nečestných, strašlivých, hrozných a odporných právě tak jako nemožných a naprosto urážlivých, říkají, že tyto články jsou lživé a falešné a že ti, kteří předložili tyto lži našemu pánu nejvyššímu duchovnímu správci církve a nejjasnějšímu pánu králi Francie, jsou špatní křesťané... vyhledali odpadlíky anebo bratry, vystoupivší ze řádu, kteří byli vzhledem ke svým zločinům vyhnáni jako nemocná zvěř z jeslí... ti si vymysleli a potvrdili zločiny a lži, které jsou připsovány chybně bratrům a jejich řádu...“ A tak dál.

Mluví se opět o násilí, jímž jsou bratři nuceni k přiznání, a spisek končí svoláním, že tito bratři, kteří chtějí hájit řád, považují všechna fakta, vymyšlená a rozšiřovaná k újmě a škodě řádu „za zcela nijaká, prázdná a bez jakékoliv ceny“.

Prohlášení mělo jistě svou váhu, i když bylo více povšechné a ke konkrétním obviněním se nevyjadřovalo. Král a jeho lidé, kteří samozřejmě měli své informátory v komisi, pochopili toto prohlášení jako varování, že se tu formuje jakási opozice. Zajímavá je i zmínka o tom, že vyšetřování v zahraničí nevedlo ke stejným výsledkům jako ve Francii, někteří templáři byli zřejmě dobře informováni i ve vězení. Tu je možné připomenout případ preceptora templářského domu v Auvergne Humberta Blanca, kterému se podařilo uprchnout do Anglie. Byl tam uvězněn, několikrát vyslýchán, ale nikdy se k ničemu nepřiznal.

V obecných rysech, tedy především v otázce neviný řádu, byli obhájci řádu zajedno. Čtyři mluvčí měli právo navštěvovat uvězněné a poradit, jak odpovídat v konkrétních otázkách. Zdálo se, že nastává obrat. Nikdo ze členů komise nevyhrožoval, bratři se mohli dohadovat mezi sebou, měli rádce, a přesto toto nové kolo výsledků k obraně řádu, zahájené 11. dubna 1310, bylo úplnou katastrofou. Svědkové, vyslýchání mezi 11. dubnem a 10. květnem 1310, se všichni vrátili k původním přiznáním a potvrdili všechna podstatná obvinění. A přitom je nesporné, že výsledky ke konkrétním otázkám v tomto mezidobí byly ty nejsvobodnější z celého procesu.

Jak si to vysvětlit? Něco naznačuje dopis, který předložil Jan z Cachia-ca výsledkové komisi, v němž se na uvězněné činí nátlak, aby setrvali na původním přiznání, jinak že jim hrozí smrt upálením. Templáři seděli v královských věznicích a zdá se, že mezi nimi královi lidé tvrdě pracovali. Ale proč se potom nikdo nesvěřil třeba Petrovi z Boulogne, který mohl obcházet uvězněné v celách? Nebo je pak pravdou druhá možnost, že tato jediná, dobrovolná a pravdivá přiznání prokázala, že v řádu skutečně panovaly podivné zvyky, neslučitelné se středověkým myšlením, ale že přesto tito bratři považovali řád za čistý a jako takový ho chtěli obhajovat.

Z dalšího vedení výsledků však nemohla vzejít nová fakta, neboť náhle a drsně vstoupila do hry tragická událost.

Král Filip, když zjistil, že v Sens a Paříži je přes pět set mužů, odhodlaných hájit řád, podnikl protiopatření. Nejzákeřnější úder se mu podařil právě prostřednictvím arcibiskupa v Sens, Filipa z Marigny. Ten provedl jednoduchý manévry. Využil prostě základního principu středověkého práva, zřekl se toho, co každý soudce může, totiž jisté shovívavosti, a naopak vnesl do

záležitosti prvek msty a nenávisti. Případ templářů byl, jak víme, papežem rozdělen. Hlavní komise vedla vyšetřování proti řádu a neměla právo zasahovat do vyšetřování osob. Biskupské komise v jednotlivých diecézích měly naopak vyšetřit vinu jednotlivých osob a vyřknout nad nimi soudní výrok. Ale Klementa V. vůbec nenapadlo, že má výslovně stanovit, že soud nad osobami bude proveden až po skončeném vyšetřování proti řádu. A toho právě využil arcibiskup v Sens Filip z Marigny, kterému podléhala biskupská komise v Paříži.

Templáři, uvěznění v Sens a Paříži, spadali pod jeho jurisdikci, to bylo nesporné.

10. května 1310 dostali uvěznění templáři zprávu, že na příští den bude v Paříži zasedat koncil či synoda diecéze v Sens. Hned toho dne žádal Petr z Boulogne o naléhavé slyšení před papežskou komisí a tam vyložil přítomným komisařům, že nazítří má být řada templářů souzena v Paříži. Chtěl, aby arcibiskup Aycelin zasáhl a prosadil odložení tohoto soudu. Dostalo se mu odpovědi, že to nepřísluší papežské komisi. „To se nás netýká, není naší věcí se do toho plést, ne k nám se máte odvolávat“ – tak prý zněla jeho odpověď, a protože byla právě neděle, prohlásil, že nemá čas, neboť musí jít na mši. Čtyři mluvčí templářů přesto odevzdali komisi protestní zápis.

V pondělí 11. května začala papežská ústřední komise v Sens opět s výslechy, zatímco v Paříži probíhal velmi rychlý soud. Padesát čtyři templářů bylo odsouzeno k smrti upálením za to, že původně při prvních výsleších inkvizice v roce 1307 přiznali své kacířské počínání v řadách templářských rytířů a poté své přiznání odvolali. Je paradoxní, že ti, kteří setrvali v původním přiznání, často vynuceném mučením, zůstali naživu, ale takové už bylo středověké kanonické právo. Hříšník, tím že odvolal původní přiznání, se vlastně vrátil ke svému údajnému hříchu.

Členové papežské komise byli zprávou o odsouzení ohromeni. 12. května ráno vypravili okamžitě poselství k arcibiskupovi v Sens, aby odložil popravu, dokud nebude dokončena práce této hlavní komise. Jako důvod uváděli, že chtějí odsouzené templáře vyslechnout. Ano, byli to ti, kteří se přihlásili k obhajobě řádu a někteří z nich v tomto smyslu již vypovídali. Ukázalo se, jak byla správná žádost Petra z Boulogne, aby jejich výpovědi zůstaly utajeny až do církevního koncilu. Vše bylo marné, arcibiskup Filip

Marigny věděl, proč to všechno dělá. Ještě téhož dne, v úterý 12. května 1310 bylo padesát čtyři rytířů Templu upáleno na hranicích, postavených narychlo za hradbami Paříže, na východní straně za branou svatého Antonína. Diecézní koncil, který soudil tyto templáře, měl rozhodnout, zda jsou „zatvrzelí“, anebo „znovu odpadlí“. Požádal o názor teologickou fakultu univerzity, kde z dvanácti učených doktorů jenom tři podporovali pro templáře horší stanovisko, totiž že jsou „znovu odpadlí“ od víry po původním přiznání hříchu, což se soudilo smrtí upálením. Názor univerzitních učenců nebyl vzat v potaz.

Několik dní poté bylo upáleno ještě pět dalších a devět templářů bylo upáleno zaživa v městě Senlis, které též spadalo do diecéze arcibiskupa Filipa Marigny.

Všichni v papežské komisi věděli, že to je konec. Kdo bude chtít nyní hájit řád? Petr z Boulogne hned po zprávě o upálení bratrů uprchl z vězení a nikdy nebyl vypátrán. Ještě ve středu 13. května 1310 vyslýchala komise dalšího svědka, který sice prohlásil, že je ochoten hájit řád, ale třásl se strachy. Byl to padesátiletý Aimery z Villiers-le-duc, přišel oholen, bez templářského pláště. Podle zápisu „svědek, bledý a třesoucí se strachy, prohlásil pod přísahou a na zkázu své duše, vyzývá na sebe, kdyby lhal, náhlou smrt a nechť jeho duše a tělo přijdou do pekla, a bije se pěstmi do hrudi a zvedá je ruce k nebi, slavnostně prohlásil – když padl před tím na kolena, že všechny hříchy, prisuzované řádu, jsou zcela lživé, i když je mnozí v důsledku mučení přiznali...“

Jeho další slova vyvolala pohnutí v sále:

„Viděl jsem včera v podvečer na vlastní oči odvážet na voze padesát čtyři bratří tohoto řádu, aby byli upáleni, protože nechtěli přiznat řečené omyly. Slyšel jsem, že byli upáleni. Kdybych měl být upálen, příliš se bojím smrti, nesnesl bych to, ustoupil bych... přiznal bych, že jsem zabil i Boha!“

Zápis z výslechů tohoto svědka končí těmito slovy:

„Páni komisaři se rozhodli z důvodů nebezpečí, které hrozí záležitosti jim svěřené a též svědkům a dokud by trval teror a také z jiných důvodů odložit okamžitě slyšení uvedeného svědka a také dalších až do doby, kdy bude možné jednat volněji. A chtějí a přikazují, aby toto bylo námi notáři vepsáno do tohoto protokolu. Vyhотовeno v řečený den za přítomnosti nás,

Florimonta Dondieu, Hugó Nicolase, Viléma Raoula a Bernarda Imbauta a dalších písařů zde uvedených.“

Nikdo z templářů, přivezených do Paříže a Sens k obhajobě řádu, nechtěl už toto poslání splnit. Týden po upálení spolubratří to oznámili komisi. Papežská komise odložila koncem května své práce do listopadu 1310. Nové kolo výslechů provedla až v období od ledna do května 1311, ale bez valného výsledku. Nic nového se neobjevilo. Královi lidé triumfovali.

Přesto však mezi jednoznačnými výpověďmi nacházíme jednu, která opět vypovídá o teroru, kterému museli být vystaveni uvěznění rytíři v královských věznicích. 8. ledna 1311 vypovídal Jan Pollencourt: „Trvám na přiznání, které jsem učinil. Přiznal jsem, že jsem během přijímání do řádu zapřel Boha.“ Kdosi z komise ho vyzval, aby přemýšlel: „Řekněte pravdu pro blaho své duše. Nic neriskujete, když nám řeknete pravdu.“ Odpověď: „Tak dobře, ne, nepopřel jsem Boha, ani Ježíše, přiznal jsem se ve strachu před smrtí.“

Konečně opět jeden, který snad říká pravdu. Ale o čtyři dny později, 12. ledna, žádá tento vězeň své dozorce znovu o slyšení před komisí a tam se znovu vrací k původnímu přiznání. Musí znovu přísahat na evangelium, vše marné: „Uvážil jsem, že jsem se dopustil zločinu, když jsem křivě přísahal, požádal jsem strážce, aby mne před vás dovedli... přísahám, že jsem během přijímání do řádu zapřel Boha a plívl jsem na stříbrný kříž.“

Zprávy o tom, jaký teror panoval v královských věznicích, nemáme. Lze usuzovat jen z některých výpovědí templářů. Ale je bezesporu, že těmto rytířům, kteří se přece dobrovolně přihlásili k obhajobě řádu, strach svázel ruce a zamknul ústa.

Král, který původně nechtěl, aby papežská komise znovu zahájila svou činnost, vnesl do její agendy opět trochu zmatku a hlavně smutnou notu. Dal vyhledat po věznicích v nejbližších provinciích země další svědky proti řádu, zřejmě koupené a podplacené za sliby propuštění, navozil je do pařížské věznice a jednoho po druhém předkládal komisi.

Komisaři v papežské komisi brzy nahlédli, že další pokračování v této práci nemá smysl. Vršila se stále stejná a stereotypní přiznání. Hodnostáři řádu pořád odmítali vypovídat a žádali o slyšení před papežem. Klement V.,

kterému byla poslána zpráva o obratu, k jakému v celé záležitosti došlo, souhlasil, aby komise svou práci uzavřela.

5. června 1311 papežská ústřední vyšetřovací komise svou práci ukončila. Vyslechla 131 svědků, z toho větší část před 10. květnem 1310. Výsledky byly svobodné, bez hrozeb a bez mučení. Závěrečnou zprávu poslala papeži, členové komise se ještě v královském sídle v Maubuisson sešli s králem, a pak se rozjeli. Bylo už nyní na církevním koncilu, který byl svolán tentokrát najisto na říjen 1311 do malého jihofrancouzského města Vienne, a hlavně na papeži, aby bylo rozhodnuto o vině či nevině řádu, o jeho dalším osudu. Francouzský král vyhrál další kolo, ale to hlavní ještě neměl: obrovský majetek řádu.

Jakub z Molay, poslední velmistr řádu templářů

IX.

BYLA ZÁKLADNÍ OBVINĚNÍ ŘÁDU PROKÁZÁNA?

Myšlení vzdělaného člověka ve středověku, zejména pak ve 13. století pochyb a skepse, bylo plno zmatků, způsobených svárem mezi tím, co mu bylo předkládáno k víře, a tím, co svou zkušeností, svým rozumem objevoval. V klášterních školách a později na univerzitách byl vyučován ve scholastice, jež spočívala především na výkladu Písma svatého a na církevních dogmatech. Soudobí myslitelé i učení doktoři teologických fakult se snažili nanejvýš přizpůsobit základní dogmata praktickému životu, přičemž nejvyšší autoritou zůstával svatý Augustin (354–430 n.l.) se svým rozsáhlým spisem „O boží obci“. Dvě obce na tomto světě žijí v neustálém sváru, obec boží, ta spravedlivá, symbolicky založená Ábelem, a obec pozemská, již vládne ďábel, a jejímž zakladatelem je vrah Kain. Toto podobenství, zmírněné později Tomášem Akvinským (1225–1274) v tom smyslu, že i v pozemském světě je dobro, o které je ovšem třeba bojovat, měli ve svém štítu zapsáno všichni bojovníci za čistotu církve, ale i ti, kteří boje za čistotu církve využívali ke svým zcela ziskovým cílům.

Krutost církevních soudů vůči údajným kacířům byla krutostí toho, jenž se chvěje o své dogma. Učení teologové v rozpravách o templářích často citovali větu sv. Augustina: „...není zlem ani bytost ďáblová, pokud jest bytostí, nýbrž zlou ji učinila jeho zvrácenost. Proto v pravdě nevytrval, ale soudu

pravdy neušel.“ Proto i král francouzský a jeho lidé, kteří byli bezesporu věřícími lidmi, ale zároveň jejich vztah k církvi byl velice racionální, udělali vše, aby templáře předvedli veřejnosti jako bytosti posedlé ďáblem. Jak jinak lze takové trestat než mukami pekelnými? Svátý Augustin má ve svém výkladu velice rafinovanou myšlenku o tom, že viník musí pocítit bolest trestu: „Bůh... nestíhá dobro, které stvořil, ale zlo, které spáchal on (tj. ďábel). Neodnímá mu všechno, čím jeho bytost obdařil, nýbrž něco odnímá a něco ponechává, aby měl kdo cítit bolest nad tím, co bylo odňato... Tak je tomu po právu..., aby nespravedliví a bezbožní v mukách želeli ztráty přirozených darů, cítíce, že jim je odňal velespravedlivý Bůh...”

Královi právníci uměli velice dobře zacházet s církevními dogmaty a vyznali se i ve scholastice. Svou argumentací tlačili ke zdi církevní hodnostáře. Pohled'te, kolik zvráceností prováděli bratři církevního řádu templářů! Sto dvacet sedm otázek potřebovali k tomu, aby se na všechna ďáblova vnuknutí mohli rytířů ptát.

Většina otázek byla demagogické povahy, protože vlastně jenom konstatovaly, co vyplývalo ze statutu řádu. V určitém uspořádání a kontextu však vrhaly podezřelé světlo na celý řád. Například bylo známým faktem, že rytíři Templu měli své vlastní řádové kaplany a nesměli se zpovídat jinému knězi než řádovému. Proč se na to ptát? Bylo známo, že rytíři přísahali naprostou mlčenlivost ve věcech zajímavých řádu. Proč znovu zjišťovat známé věci? Bylo známo, jak těžko bylo ze řádu vystoupit, lze říci, že ze řádu se nevystupovalo dobrovolně. Vždyť to všichni věděli, tak proč klást takovou otázku?

V dotazníku byly rovněž otázky naprosto fantastické povahy, na které snad nemohli vyšetřovatelé dostat kladnou odpověď. Nicméně už tím, že otázka byla položena, vznikala legenda kolem řádu. Co mohl takový polovzdělaný rytíř odpovědět na tvrzení, že se v řádu uctívaly kočky? Mimochoodem, je zajímavé, jak ve středověku církev pronásledovala zejména černé kočky (ostatně i dnes se ještě bojíme, aby nám černá kočka nepřeběhla přes cestu), neboť prý byly vtělením ďábla, a jejich hubení dosáhlo takového vrcholu, že proti němu musel zakročit sám papež zvláštní bulou.

Podružnými otázkami se zabývat nebudeme, ale pokusíme se o rozbor čtyř či pěti základních obvinění. Znovu připomínám, že nemůžeme jinak, než vycházet z měřítek středověku, kdy myšlení člověka a právní vědomí

společnosti bylo spoutáno náboženskými představami a církevními dogmaty, která byla morálním příkazem a jejich zachovávaní i právním předpisem. V této společnosti žije a působí ďábel a ona se mu musí bránit. Pro tuto víru v boha i ďábla má své vykladače, teoretiky, má své soudce, ale má i své katy. Neboť soudce bez kata je prázdný pojem. Je tedy nesporné, že největším obviněním templářů, zvráceností, která laikům musela připadat jako výsměch a vnuknutí samého ďábla, bylo zapírání Krista během přijímacího ceremoniálu do řádu a plivání, případně močení na kříž. Byli templáři vinni? Byl vinen řád?

Když oddělíme výpovědi, které mohly být anebo byly vynuceny na mučení a vezmeme v úvahu ty, při nichž alespoň zjevně nebylo použito nátlaku a naopak, při troše statečnosti bylo možné odpovídat pravdivě, máme k dispozici několik druhů svědectví:

Jsou to první výpovědi Jakuba Molaye a dalších hodnostářů před pařížským inkvizitorem Vilémem a před shromážděním univerzitních profesorů. Všichni přiznali tento bod obvinění.

Je to výpověď týchž hodnostářů před třemi kardinály, poslanými za nimi na hrad Chinon. Zde se opět po předchozím odvolání prvních přiznání vracejí k původní výpovědi.

Jsou to pro papeže velice cenná přiznání sedmdesáti dvou templářů, které vyslechl osobně v létě 1308 v Poitiers. Bohužel, nemáme tyto protokoly, ale podstata přiznání musela být taková, že papež změnil názor v neprospěch Templu.

Je to několik málo přiznání templářů, vyslovených zcela svobodně, bez nebezpečí dalšího postihu, v Anglii a Německu, i když většina tam dotazovaných templářů obvinění popřela.

A jsou to nakonec ty nejcénnější výpovědi, získané ústřední papežskou výslechovou komisí v Sens, a to před upálením čtyřiapadesáti rytířů v květnu 1310.

Ze všech těchto svědectví, která podávali rytíři svezení z nejrůznějších templářských domů, vyplývá, že onen podivný přijímací rituál se běžně prováděl v celém řádu a nikdo nepodal spolehlivé vysvětlení, odkud se vzal a co měl znamenat. Velmistr a další hodnostáři řádu, kteří by o tom měli něco vědět, se zahalili mlčením.

Pro čtenáře nebude snad únavné projít ještě několik zvlášť výmluvných výňatků z několika protokolů, pořízených Aycelinovou ústřední komisí v Sens.

Jan ze sv. Benedikta prohlásil členu komise na smrtelné posteli: „Byl jsem přijat před čtyřiceti léty v la Rochelle bratrem P. Řekl mi během přijímání, že je třeba zapřít Našeho Pána. Nemohu si už vzpomenout, zda jmenoval Ježíše, Krista nebo Ukřižovaného, řekl mi, že je to pořád jeden. Zapřel jsem ho ústy, nikoliv srdcem.“

Jan Taillefer: „V den mého přijetí jsem na rozkaz kaplana, který mě přijímal, zapřel Krista, jenom jednou. Udělal jsem to ústy, nikoliv srdcem...“

Hugo z Bure odmítl zapřít třikrát Krista a bylo mu řečeno, „že se to musí, že takové je pravidlo v řádu Templu: jestliže to neučiním, on (tj. přijímající) že ví, co bude muset učinit... Tak jsem tedy zapřel třikrát Ježíše, jenom ústy, nikoliv srdcem, a plivl jsem vedle kříže.“

V jiném případě vyšetřovatelé naléhali: „Copak jste si nepomyslel, že to je hřích plivat na kříž? – Ano, ale udělal jsem to, protože jsem přísahal!“

Geoffroy z Thatanu z diecéze v Tours: „Bratr Jan mi dal příkaz třikrát zapřít Ježíše... Třikrát jsem to udělal slovy: zapírám Krista, zapírám Krista, zapírám Krista...“

Byly ovšem i způsoby nátlaku. Balduin ze St.-Juste z diecéze v Amiens: „Bratr Petr z Braelle, preceptor v Sommereux, mne odvedl do jiné místnosti, kde mi za zavřenými dveřmi řekl, abych zapřel Boha. Zhrozil jsem se a odmítl. Odpověděl, že musím, jinak se mi stane neštěstí...“

Jakub z Troye: „Bratr Raoul mě vyzval, abych zapřel Našeho Pána, který visel na dřevěném kříži. Zhrozil jsem se, to si můžete představit, ale bál jsem se, aby mě nezabili, protože každý měl vytažený obrovský meč...“

Podobně vypovídal Gérard z Causse: „Čtyři či pět řádových bratrů sloužících zavřeli na závoru vrata sálu, zvedli dřevěný kříž na tři lokte dlouhý. Na kříži nebyl obraz Ukřižovaného. Řekli nám: Zapřete Boha! Byli jsme ohromeni, odmítli jsme. Musíte, řekli, a vytáhli meče...“

A tak to šlo dál. Zapíralo se většinou třikrát, plivalo se, kdo nechtěl dobrovolně, tomu bylo pohroženo, vždycky se zapíral Ježíš Kristus. I když někteří na výsledku mluvili o zapření Boha, měli tím zřejmě na mysli Krista.

Jsou tu zajímavé dva momenty. Především pro každého, kdo vstupoval do řádu, byl požadavek zapření Krista neočekávaný, nebyli na něj předem

Byla základní obvinění řádu prokázána?

připravení, ačkoliv jinak se dlouho museli učit nazpaměť přijímací rituál, přesné odpovědi na přesné otázky, jak ještě uvidíme v ukázce ze statutu řádu.

A dále, smysl tohoto počínání nikdy nebyl nikomu dodatečně vysvětlen. Například bratr Renaud z templářského domu v Orléans se prý zeptal, proč musel zapřít Krista. Řekli mu: „Mlč, o statutu řádu budeš poučen jindy.“ Bratr Bosco z Masualier z diecéze v Limoges žádal prý o vysvětlení preceptora domu: „Bratr Petr mi odpověděl, abych nebyl moc zvědavý, nebo si vysloužím hněv bratří a nadřízených v řádu. Běž na polévku, mi řekl. Jde o jednoho proroka, a to by bylo moc dlouhé vysvětlování.“

Přitom z mnoha výpovědí vyplývá, že se toto zapření vyžadovalo formálně, nikdo se nesnažil o nějaké přesvědčování o správnosti tohoto aktu. To je i námitka proti tvrzení některých autorů, kteří se domnívají, že zapřením Krista přistupoval nový člen řádu i k nějakému novému kultu, že v pozadí tu byla nějaká jiná náboženská doktrína, o které nic nevíme. Přesvědčování znamenal pouze vytažený meč, i když připustíme, že i tak se rozšiřují doktríny.

Proč tedy byl tento rituál vnesen do organizace templářských rytířů? Jaký měl smysl? Bohužel, znovu musíme konstatovat, že na to nemáme spolehlivý dokument a spolehlivou odpověď. Je fakt, že ve Statutu řádu, ovšem jenom v tom, který se dochoval ve třech exemplářích, o tom nic není. Stojí za to podívat se, jak bylo přijímání do řádu oficiálně předepsáno.

Gelé přijímací řízení, které vedl některý z hodnostářů, je přesně vymezeno v člancích 657–678 Statutu řádu Templu. Musel se přesně dodržovat jak ve slovech, tak i postupu. K tomuto přijímacímu řízení se dostavil uchazeč už po rozmyšlení, na které mu byl dán čas po prvním informativním rozhovoru. Během té doby si uchazeče prověřoval i řád. Pak předstoupil před kapitolu. Článek 657. „Milí páni bratři, vidíte, že většina je pro, abychom z tohoto muže učinili bratra. Je-li mezi vámi někdo, který o něm ví něco, co zabráňuje, aby byl přijat podle statutu za bratra, nechť to řekne; neboť je lépe, když to řekne před než po jeho uvedení před nás. – A jestliže nikdo nic neřekne, je nutno pro něho poslat a přivést ho do místnosti sousedící s kapitulou...“

Pak se k němu pošlou dva, tři starší bratři...

Článek 658. „A když bude před nimi, musejí mu jasně říci: Bratře, žádáte o vstup do našeho společenství? A když řekne: Ano, musejí mu ukázat velice tvrdý život v domě... a pokud řekne, že chce rád všechno vytrpět pro Boha a chce být napříště pro všechny dny života sluha a otrok domu, musejí se ho zeptat, zda má ženu, manželku či snoubenku; zda někdy nežádal do jiného řádu nebo tam neučinil slib, zda má dluh vůči nějaké světské osobě, který nemůže splatit, a zda je zdravého těla, zda nemá skrytou nemoc a zda není něčí sluha.“

Teprve poté ho oba rytíři předvedou před kapitolu, musí pokleknout před tím, kdo předsedá, sepnout ruce a podle naučené formule požádat o přijetí. Ta formule je zajímavá, neboť opět vynechává jméno Ježíše Krista: „Sire, přišel jsem před Boha a před vás a před bratry a prosím vás a žádám vás pro Boha a pro Naši Paní, abyste mě přijali do svého společenství a dali mi podílet se na dobrodiní domu, mě, který chce být napříště sluha a otrok domu.“ (Čl. 660)

(Mimochodem, články 432–437 jsou výčtem krutých trestů vůči těm, kteří neodpoví pravdivě na otázky při přijímání do řádu.)

Podle článku 661 žadateli odpoví předsedající opět stanovenou formulí, v níž vylíčí, jaké strasti ho čekají v řádu. Používá tam formulace „neboť z našeho řádu vidíte jen slupku, která je na povrchu. Neboť slupkou je to, že vy nás vidíte, jaké máme krásné koně a krásné postroje a dobře pijeme a dobře jíme a máme krásné šaty. Ale neznáte ještě tvrdé příkazy, které jsou uvnitř: neboť je to tvrdá věc, když vy, který jste sám sobě pánem, stanete se sluhou ostatních... že když chcete být na pevnině před mořem, pošlou vás za moře, anebo když chcete být v Akkonu, pošlou vás do Tripolisu nebo do Antiochie nebo do Arménie, nebo vás pošlou do Pouille nebo na Sicílii nebo do Lombardie nebo do Francie nebo do Burgundska nebo do Anglie nebo do mnoha dalších zemí, kde máme domy a majetky...“

Pak následovaly opět otázky podle hotového již seznamu, a když přítomní shledali, že nic nemluví proti přijetí, předsedající přednese slib.

Článek 675. „Nyní, milý bratře, nyní poslouchejte dobře, co vám řekneme: slibujete Bohu a Naší Paní, že napříště, po všechny dny svého života budete poslušen velmistra Templu a kteréhokoliv velitele, který bude nad vámi? – A on musí říci: Ano, sire, je-li to Bohu milé.

Byla základní obvinění řádu prokázána?

– Slibujete ještě Bohu a svaté paní Marii, že napříště, po všechny dny svého života, budete žít v cudnosti těla? – A on musí říci: Ano, sire, je-li to Bohu milé.“

(Článek 233 předepisuje trest uzavření do želez a ztrátu templářského pláště za neuposlechnutí příkazu.)

A dále slibuje, že nebude mít vlastní majetek, že bude zachovávat mravy a dobré zvyky domu, že po celý život bude bojovat za Svatou zemi Jeruzalémskou, a že nikdy neopustí tento řád, ať pod nátlakem či ze slabosti, pokud mu k tomu nedá svolení velmistr nebo ten, kdo k tomu má zmocnění. (Způsob, jakým se projednává uvolnění z řádu, je detailně propacován v osmi člancích (428 až 653)). To všechno se slibuje bohu a „svaté paní Marii“.

V templářském Statutu je jméno Krista zásadně vynecháno, i když například o velikonocích se mu prý při bohoslužbách klaněli. Ale tak tomu bylo i ve Statutu johanitů či německých rytířů.

A článek 677 je toho ještě výmluvnějším dokladem: „A my, skrze Boha a skrze svatou Naši Paní Marii a skrze monsignora svatého Petra Římského a skrze našeho otce papeže a skrze všechny bratry Templu, my vás připouštíme ke všem dobrodiním domu, která mu byla učiněna od jeho počátku a která mu budou činěna až do konce... A rovněž vám slibujeme chléb a vodu a chudý šat doma a mnoho strastí a práce.“

A konec ceremonie stanoví článek 678: „A potom předsedající má vzít plášť a má mu ho vložit na ramena a stáhnout šňůrky. A bratr kaplan má říci žalm Ecce quam bonum a modlitbu k Duchu Svatému a každý z bratrů má odříkat Pater noster. A ten, kdo ho učinil bratrem, ho má pozvednout a políbit na ústa; a je zvykem, že bratři kaplani ho políbí rovněž.

Potom ten, kdo ho učinil bratrem, ho má posadit před sebe a říci mu: Milý bratře, Náš Pán naplnil vaše přání a zavedl vás do tak krásného společenství, jakým je rytířstvo Templu, čímž budete muset vyvinout velké úsilí, abyste se vždy vystříhal čehokoliv, pro co byste je mohl ztratit, před čímž vás ochraňuj Bůh...“

A to je jediné místo v dochovaném Statutu, kde se mluví o polibcích na ústa. V tomto případě však šlo o dávný orientální zvyk polibku na důkaz míru, na potvrzení toho, že v míru kdo přichází.

Nejsme o nic moudřejší. Ovšem jeden z bratří vypověděl, že několik dní před zatčením v říjnu 1307 velmistr stáhl od bratrů všechny exempláře textu Statutu a spálil je. Dochoval se tedy jen text takzvaně oficiální?

Vysvětlení, proč se musel zapřít Kristus, může být v poloze racionální úvahy anebo v dešifrování mýtů a legend, které se zřejmě v řádu tradovaly, zejména z doby jeho působení v Orientě.

Začneme tedy těmi legendami, které posbíráme z několika výpovědí. Podle těchto legend to měla být jedna osoba, jeden velmistr, který tento zvyk zavedl, buď jako původně vojácký žert, který se ujal, anebo z pohnutí mysli, které při způsobu života, jaký tito muži vedli, není tak vyloučené. Někteří templáři ve výpovědích uvádějí, že slyšeli zmínky o tzv. špatném velmistrovi řádu Tomáši Bérardovi (1256–1272), který byl dost dlouho v čele řádu, aby mohl nějaké změny prosadit. Ale proč? A jak naložit s další legendou?

Bratr Robert z Torteville při výslechu ji popsal takto: „Je to zvyk našeho řádu, který byl zaveden na základě slibu, který učinil špatný velmistr řádu, když byl zajatcem Sultána a svobodu získal až po přísaze, že to (tj. podivný způsob přijímání) vnutí našim bratřím.“ Může tu jít o velmistra Gérarda z Ridfortu (1184–1189), který byl zajat Saladinem a propuštěn za podezřelých okolností. I kdyby tomu tak bylo a Ridfort přísahal Saladinovi, co znamenala přísaha „nevěřícímu muslimovi“? Ta ho nemohla k ničemu zavazovat, nejbližší kněz ho mohl takové přísahy podle tehdejších zvyků zprostit.

Geoffroy ze Charnay říká, že když mu přinesl bratr Amaury kříž, aby na něj plivl, dostal vysvětlení „nevěřit na toho, jehož obraz je tam vymalován, neboť to byl špatný prorok, to nebyl Bůh“. Jinde zase bylo vysvětlení přirozenější – neplíváte na Ježíše, to je přece jen kus dřeva, nebudete se klanět dřevu.

Bakalář teologie Petr z la Palud přišel před ústřední komisi v dubnu 1311, patrně dobrovolně, neboť nebyl templář a nebyl ve vězení. Podal svůj názor na vinu templářů, ostatně zajímavý – „zdálo se mu, že je třeba spíše přikládat vinu těm, kteří popírají, než těm, kteří přiznávají“ zločiny, vyjmenované v té dlouhé řadě otázek. Ale hlavně podal vysvětlení, které jsme tu už dříve zmínili, o tom, jak ještě v Orientě dva rytíři na jednom koni bojovali, ten první poručil svůj život Ježíšovi, ten druhý se upsal dāblu, vlastně

sám byl ďábel. Ježíš nepomohl, zklamaný templář se přiklonil k ďáblu a zapřel Ježíše Krista. Tato historka se zřejmě v řádu tradovala a jí byly vysvětlovány také četné rytiny nebo pečete, nesoucí obraz dvou vousatých mužů na jednom koni. Bakalář Petr rovněž vypracoval příběh špatného velmistra, který v zajetí slíbil sultánovi, že v řádu zavede všechny ty špatné mravy, ze kterých je řád obviňován. Svědek ovšem sám dodává, že podobnou verzi prokázat nelze.

Historicky zřejmě nezjistíme, kde ten podivný přijímací rituál má své kořeny, svůj původ. Je nesporné, že většina templářů si uvědomovala nepřistojnost takového postupu z hlediska své náboženské víry. Také se mohli jít z toho vyzpovídat, ovšem ke kněžím řádu, kteří jim dali rozhřešení. Jan Žebravý říká, že se trásl strachy a plivl vedle kříže. Na to mu preceptor prostě řekl: „Pitomče, jdi se teď vyzpovídat.“

Ovšem nejpůsobivější je fakt, že se v tomto bodě templáři nepokoušeli o nějakou obranu a v podstatě se dali odsoudit právě za toto obvinění! Ani hodnostáři řádu, kteří možná věděli o pozadí tohoto rituálu více, mlčeli a nepokusili se jej ani jednou ospravedlnit.

Racionální vysvětlení je také nedostatečné.

Samozřejmě, že nejprve napadá analogie se svatým Petrem, který také třikrát zapřel Krista, ale to vysvětlení je tak jednoduché, až je nepravděpodobné. Proč by potom tak jednoduché vysvětlení nebylo uchazečům o vstup do řádu sděleno?

Určité vysvětlení dali dva templáři nižšího stupně, kteří tvrdili, že to byla vlastně zkouška pro případ, kdyby upadli do zajetí muslimů a tam byli nuceni odvolat a zapřít Boha. Snad asi, že by už byli připraveni zapřít boha pouze slovy a nikoliv srdcem? Ale proč potom si tolik templářů v Orientě raději nechalo podříznout krk, než aby zapřeli svou víru?

Autor by se mohl pokusit i o své vysvětlení. Templáři z jakéhosi důvodu neměli rádi Krista. Byl pro ně pouze jedním z proroků, a to ještě špatným, nikoliv synem božím. Ostatně, vliv Byzance a řeckokatolické věrouky, neuznávající Syna, je tu patrný. Oni uctívali boha a po něm jedinou ženu, kterou mohli otevřeně zbožňovat, svatou paní Marii. Kříž a obraz ukřižovaného byl pro ně pouze věcí, která nic neznamenal, přece nebudou uctívat „kus dřeva“. Byli více vojáky než mnichy a dovedeme si představit, jak asi po slav-

nostním přijetí vypadala oslava nového člena. Polibek na ústa byl dovolen, dokonce předepsán statutem. Ale pak poloopilí spolubratři provedli ještě parodii na přijímání, ještě ti políbím pupek, a ještě zadek, a nyní plivni na kříž, a zapři Krista, vždyť to byl jen prorok, a veselí se stupňovalo. Templáři přejížděli z jednoho domu do druhého a s nimi se šířil nový veselý zvyk přijímání nováčků. Bolí tě duše, běž se vyzpovídat, to nic nestojí. A tak dál.

A mohl přijít i nový velmistr, dobrý psycholog, který této původně vojácké zlotřilosti dal ideovou náplň. Tím, že nový příslušník templářského vojska zapřel Krista a plivl na kříž, dopustil se sám před svým svědomím těžkého hříchu. Svým dalším životem, svou bezmeznou službou v řádu bude tento hřích až do smrti vykupovat. Stále se mu bude vracet pocit viny, a to je nejlepším způsobem, jak ovládnout jeho duši i jeho tělo.

Zůstává nesporným faktem, že tento jediný přestupek templáři houfně přiznávali a za něj byli také odsouzeni.

Ústřední vyšetřovací komise v Sens, složená z vysokých prelátů, nezkoumala, bohužel, smysl tohoto obřadu, jí stačilo zjistit fakt, že se takový obřad konal. Nepátrala po genezi této úchytky, alespoň potud, pokud můžeme soudit z dochovaných výsledkových protokolů. Z druhé strany je dosti podivné, že by členové komise, jistě vzdělaní na svou dobu a zvyklí intelektuálnímu přístupu k otázkám nerozřešeným, neprojeвили zájem vědět o tom více. Odpověď mohl poskytnout velmistr řádu, ale z jeho protokolu je patrné, že ani podobný dotaz nedostal.

Můžeme tedy konstatovat, že skutečnost zapírání Krista a plivání na kříž během přijímací ceremonie do řádu byla zjištěna i objektivní cestou a že v tomto bodě řád templářů byl z hlediska středověkého církevního práva vinen.

Dalším, méně už závažným bodem obvinění templářů byly údajně tělesné smyslné styky mezi rytíři řádu, prý povolené když ne Statutem, tak alespoň představenými. V protokolech se tomu běžně říká sodomie. Ke zjištění této skutečnosti směřovaly otázky č. 40 až 45: „Říkalo se bratrům nově přijatým, že se mohou tělesně spojovat jeden s druhým“ (40), že jim to bylo dovoleno (41), že si to musí vzájemně dovolit a snášet (42), že to není hříchem (43), že tak činili oni nebo velký počet mezi nimi (44), nebo jenom někteří (45)?

Byla základní obvinění řádu prokázána?

Odpovědi udivují. Ačkoliv šlo o poměrně malé provinění, ve zdrcující většině vyslychaní templáři toto obvinění rázně odmítli. Nikdo neřekl, že by pro nově přijatého bratra bylo povinné vyhovět nějakým žádostem druhých. Při přijetí slibovali, že nebudou mít žádný poměr se ženami, dokonce se jim zakazovalo políbit matku či sestru. Zdá se, že někteří představení jim víceméně soukromě poradili, aby se obrátili k spolubratrům, přepadne-li je nezládnutelná touha. Představení o tom vypověděli: Hugo z Pairaud: „Říkal jsem jim, když pocítí nějakou přirozenou horkost, která je bude tlačit k nezdrženlivosti, že je jim dovoleno osvěžit se s jinými bratry. Říkal jsem jim to jenom slovy, nikoli srdcem: byla to praxe našeho Statutu...“

Geoffroy ze Charnay: „Preceptor z Auvergne řekl bratrům jedné kapituly, že je lepší utěšit se tělesně s bratry řádu, než mít co činit se ženami. Nikdy jsem to neudělal.“

Matyáš z Bois-Audema, mistr domu v Clichy: „Řekl mi, že když horko vyburcuje mou mužskou přirozenost, abych se vyspal s některým z bratří... Nikdy jsem to neučinil.“

Přiznával to i Petr z Boulogne a další, ale všichni popírali, že by kdy na tyto zvyky přistoupili. Gérard z Causse vyprávěl, že v dobách velmistra Tomáše Bérarda byli dokonce tři bratři, kteří se dopustili tohoto činu proti mravům, uvržení do vězení. Bylo by ovšem divné, kdyby v tomto společenství mužů k případům neběžných sexuálních vztahů nedocházelo, zvláště v podmínkách horkého klimatu v zámoří. Byly jistě i případy násilí. Bratr Guichard z Marchiaca vypověděl, jak byl v domě templářů v Toulouse přijat jeho příbuzný: „Bratři ho zavedli do mé světnice a odtud do jakési šatny: Zavřeli tam co nejpevněji dveře zvnitřku... Uzavřeli se tam s Hugem tak dlouho, že ti, co na ně čekali venku, byli zneklidnění. Pak se otevřeli dveře a přivedli mi Hugá... Byl celý bledý, pobouřen a ohromen.. Nazítří byl Hugo přiveden do mého domu v Toulouse. Vypytał jsem se ho. Odpověděl mi: nikdy už nemohu být veselý ani usmířený sám se sebou... nikdy mi nechtěl říci, co bylo příčinou jeho zmatku.“ A svědek dodal, že od té doby si dal Hugo zhotovit pečeť s nápisem „Hugo Ztracený“.

Z výpovědí, které máme k dispozici, pouze dva templáři přiznali homosexuální styk, přičemž jej nepovažovali za zločin. Vilém z Varnage a Raoul

z Tavernay. Omlouvali se: „Je to třeba tolerovat, vždyť v zámoří je tak horké podnebí.“

Nebylo tedy prokázáno, že by bratři Templu byli při přijetí zavázání slibem vyhovět sexuálníм požadavkům spolubratří. Zřejmě se tato praxe připouštěla, ale téměř žádný z vyslýchaných se k ní nepřiznal.

Dalším bodem obvinění byly tzv. neřestné polibky na různá místa přijímaného nováčka. Otázka číslo 30 zněla: „Během přijímacího obřadu se bratři... líbali často na ústa, na pupek nebo na nahé břicho, rovněž i na zadek nebo na páteř.“

Citovali jsme tu už výňatky ze Statutu, týkající se tohoto obřadu. Polibek na ústa v závěru ceremoniálu se tam dokonce předepisuje, ale je to starý zvyk, který templáři převzali zřejmě z Orientu, a znamená projev míru a bratrství. Výpovědi ale připomínají i jiný způsob líbání, na odhalenou kůži na břicho, na odhalená ramena, na zadek přes látku atd. Nováček musel políbit toho, kdo ho přijímal, někdy tomu bylo naopak.

Hugo z Pairaud: „Vzal jsem je stranou a museli mi dát polibek na konec páteře, na pupek a na ústa.“

Petr z Torteville: „Stále na jeho rozkaz jsem ho políbil na páteř, na pupek a na rty.“

Jan z Věže, poslední hlavní pokladník pařížského Templu: „Bratr Jan mě poté třikrát políbil, nejdříve dole na konci páteře, potom na pupek a nakonec na rty.“

Původní předepsaný polibek smíru na ústa se zřejmě postupem let změnil ve vojácký rituál, jímž byli nováčkové ponižováni, aniž se kdo pozastavoval nad smyslem tohoto konání. Jediný svědek se bránil. Petr ze Sivrey řekl: „Preceptor mě políbil dole pod páteří a náhle padl mrtev k zemi.“ Patrně infarkt po předklonu a za zvláštních podmínek! Jinak se to dělalo s vojáčkou přímočarostí: Mikuláš z Amiensu: „Bratr, který mě přijímal, mi bez okolků řekl: polib mi p... – To mi dřív dovozte, abych se zabil, odpověděl jsem mu.“

Guichard z Marchiaca: „Slyšel jsem o tom alespoň pětsetkrát, bylo to notoricky známé, že přijímaný líbal toho, kdo ho přijímal, na zadek...“

Tyto příklady stačí. Fakt byl nesporně zjištěn, ale jeho smysl neosvětlen. Žádný rituální význam asi tato praxe neměla, spíše to bylo podivné a nechutné žertování na úkor nováčků.

Byla základní obvinění řádu prokázána?

Dalším bodem obvinění byla tentokrát úchylka od náboženského dogmatismu, která se týkala pouze kněží řádu templářů.

Otázka č. 20 zněla: „Kněží řádu při mši vynechávali slova o posvěcení.“

Nikdo z vyslychaných rytířů si toho při mši nevšiml. Nikdo z nich ani nevěděl, oč jde. Byli vyslycháni i kněží řádu, nebylo jich mnoho, přesto ale čtyři vnesli jakési světlo do této otázky. Gautier z Bure a Etienne z Dijonu, kteří byli vyslycháni až v prosinci 1310, řekli, že byli představenými vyzváni, aby během mše vynechali čtyři slova – „Hoc est corpus meum“ (toto jest tělo mé), ale že tak nikdy neučinili. Totéž uvedl Bertrand z Villiers a Jan z Brancles. Všichni byli k tomu vyzváni svými představenými, všichni tvrdí, že tomu ale nevěnovali pozornost, a představení, jak se zdá, svá nařízení nekontrolovali nebo alespoň na nich netrvali. Ani vyšetřující komise nezjistila nic víc, ačkoliv právě v tomto bodě by se dalo mluvit o úchylnce.

Určitá deformace mše svaté byla tedy zjištěna, ale nebylo prokázáno, že by se běžně praktikovala.

Nejvíce zájmu přitahoval další bod obvinění, zbožňování idolu, modloslužebnictví v řádu templářů, kolem něhož bylo nejvíce tajemství, což také později vedlo k nejfantastičtějším úvahám. Této věci bylo věnováno plných dvacet otázek v dotazníku, od 47. do 67. Otázky se točily ponejvíce kolem toho, jakým způsobem se prováděl rituál zbožňování idolu a jak vůbec tento idol vypadal. Nejprve fakta, jak se jeví z výslechových protokolů.

Hugo z Pairaud: „Viděl jsem tuto lidskou hlavu, držel jsem ji a ohmatával během zasedání kapituly v Montpellier a uctíval jsem ji jako ostatní přítomní bratři, ale jenom slovy, nikoliv srdcem.“

Raynier z Larchant: „Viděl jsem tuto hlavu dvanáctkrát, během zasedání kapituly, zvláště v Paříži... Je to hlava s vousem. Uctívají ji, líbají a nazývají ji svým Spasitelem.“

Vilém z Herblay, který sloužil jako králův almužník: „Pokud se týče hlavy, viděl jsem ji během dvou zasedání kapituly, které držel bratr Hugo z Pairaud, inspektor Francie. Viděl jsem, že ji bratři uctívali, ale nikoliv srdcem. Myslím, že je ze dřeva, svrchu postříbřená a ozdobená... myslím, že je vousatá nebo má něco jako bílý vous.“

Hugo z Bure: „Nebyla dřevěná, ale snad stříbrná nebo zlatá nebo z mědi. Podobala se lidské hlavě s obličejem a dlouhým vousem.“

Bartoloměj Řezník: „Podobalo se to hlavě templáře s čepicí a dlouhým bílým vousem.“

Mnozí viděli vousatou hlavu, někteří o dvou tvářích, ale hodně bylo takových, kteří celou věc nazývali výmyslem, nikdy nic podobného neviděli. Nejvíce by byl asi mohl říci inspektor celé Francie Hugo z Pairaud, kterého několik svědků vidělo s podobným fetišem v rukách. Na některých kapitulách, kde byl přítomen, jej ukazoval a všichni jej uctívali. Ten však evidentně žertoval, či chtěl vyšetřovatele uvést v omyl, když uvedenou věc popsal takto: „Tato hlava měla čtyři nohy, dvě vpředu a dvě vzadu.“ Byli však i tací, kteří, jak sami vypovéděli, při pohledu na onu věc se třásli strachy, dokonce jeden prý omdléval.

Tento fetiš byl zřejmě ukazován jen při shromážděních, kapitulách, kterých se mohli zúčastnit jen bratři vyššího řádu, proto mnozí při výsleších ani nevěděli, oč jde. Z tohoto faktu, že jenom některým byla dána možnost uctívat idol, se vyvozovalo později, že asi uvnitř řádu bylo ještě nějaké užší tajné společenství, které konalo své obřady.

Raoul z Gizy popsal takové shromáždění: „Viděl jsem tuto hlavu během sedmi kapitul, které vedl bratr Hugo z Pairaud a další... Když byla ukázána, všichni padli tvář k zemi, zdvihli své kapuce a uctívali ji... její obličej je hrozný, zdálo se mi, že to byl obličej démonův, zlého ducha. Pokaždé, když jsem se na ni podíval, zmocnil se mne velký strach...“

Jakýsi idol tu tedy bezesporu byl, patrně v několika provedeních. Jeho smysl však svědkové nechápali. Hugo z Pairaud o tom mlčel.

Podle dalších svědectví se zdá, že v některých případech byla ona hlava velká jako skříňka, dutá a sloužila jako schránka pro relikvie a kolem ní se odehrával jakýsi téměř kultovní obřad. Hugo z Bure o tom řekl: „Bratr vytáhl ze skříňe hlavu a položil ji na oltář. Potom ji obtočil šňůrou, pak mi podal tuto šňůru a řekl, abych ji nosil pod opaskem.“

Šňůru kolem pasu nosili mniši na znamení cudnosti a v tomto případě šlo nesporně o jakési posvěcení šňůry silou a mocí této tajemné věci. Ostatně, templáři si své šňůry posvěcovali. Guy Dauphin vyprávěl, že se jí v Nazaretě dotkl sloupu zvěstování. Byl to zvyk, byla to pověra, ale to znamená, že i hlava byla předmětem uctíváním.

Členy komise ohromil bývalý králův almužník bratr Vilém z Herblay,

když suverénně prohlásil, že tímto idolem byla hlava jedné z jedenácti tisíc panen!

Komise v tomto případě udělala rozumný krok, když poručila provést jakousi expertízu. 11. května 1311 dostal administrátor a nucený správce templářského jmění příkaz, aby někdo tento objekt uctívání opatřil, ať už dřevěný nebo kovový. Po několika dnech přinesl administrátor před komisi stříbrnou, ozdobenou hlavu. Obličej měla ženský, byla dutá, asi 40 cm vysoká a uvnitř byly dvě zabalené lidské kosti s tímto nápisem: „Caput LVIII m“. Byl to zřejmě relikviář, skříňka na kosti, označená jakýmsi pořadovým číslem. Smysl toho se racionálně vysvětlit nepodařilo, o některých fantastických úvahách se ještě zmíníme. Svědkové tuto ženskou hlavu nepoznali, tvrdili, že oni viděli vousatou. Určitě však šlo o objekt stejné povahy.

Do výslechových materiálů se dostal i názor několika obviněných templářů, že jde o hlavu Bafometa. Jeden z templářů mluvil o tom, že byl „uctíván bafometický obraz“. Šlo zřejmě o zkomolené jméno muslimy uctívaného proroka Mohameda, jemuž se říkalo i Mahomed a zřejmě posměšně i Bafomet či Bafumet. V dochovaných písemnostech trubadúra Oliviera Templáře z roku 1265 čteme smutná slova: „Oni (tj. Turci) vědí, že každý den nás mohou srazit na kolena, neboť Bůh, který dříve bděl, nyní spí a Bafomet povstal ve své síle a dal opět zazářit egyptskému sultánovi.“

Nelze ovšem předpokládat, že by vousatá hlava byla jako idol templářů převzata od muslimů, neboť islám zakazoval vytvářet jakékoli podobizny lidské či boží. Bůh u muslimů i u židů, vedle kterých rytíři žili dvě století, nesměl přijmout lidskou podobu. Templáři začali říkat tomuto relikviáři „Bafomet“ víceméně náhodou a zřejmě se tento název pro věc tak podivnou ujal. Nicméně v seznamu otázek pro templáře už figurovalo obvinění, že tato hlava byla předkládána rytířům jako „obraz pravého boha, ve kterého se musí věřit“.

Právě v tomto bodě obvinění se vyžívali pozdější badatelé, kteří se snažili odhalit údajné tajemství templářů. A nejvíce jim posloužila chmurná legenda, kterou nezávisle na sobě vypověděli svým vyšetřovatelům dva templáři, Antonín z Verceil a Hugo z Faure. Antonín vykonával čtyřicet let služby v Sýrii jako notář řádu templářů. Na otázku, týkající se hlavy, řekl podle protokolu toto: „V Sidonu jsem slyšel vyprávět, že jeden šlechtic z toho-

to města se zamiloval do urozené Arménky, ale nikdy za jejího života ji nepoznal tělesně. Když umřela, sestoupil tajně do jejího hrobu v té noci, kdy byla pohřbena a tam ji poznal. Hned poté uslyšel hlas, který mu řekl: vrať se, až uplyne čas těhotenství. Najdeš svého potomka a bude to lidská hlava. Když uběhla lhůta, rytíř se vrátil do hrobu a našel mezi nohama dámy lidskou hlavu. Podruhé uslyšel hlas, který mu říkal: Chraň tuto hlavu, přinese ti štěstí.“

Hugo z Faure poznamenal, že tento příběh slyšel vyprávět templáře na Kypru. Zřejmě to byla legenda, která se mezi těmito vojáky tradovala.

Výkladů toho, proč někteří templáři uctívali hlavu, přičemž jednou to byla hlava ženská, jindy vousatá mužská, je celá řada, všechny však založené na spekulaci. Pro příklad jeden z nejnesmyslnějších: legendou o zneužití mrtvolý dívky prý bylo dáno poselství tomu, kdo chce rozumět, že v lůně rozbitého a zničeného řádu templářů vyrůstá nová tajná síla, nová organizace.

V každém případě bylo modloslužebnictví zařazeno mezi vážná obvinění templářů a bylo zjištěno, i když ne zcela prokazatelně.

Přehlédneme-li tedy znovu hlavní obvinění templářského řádu a přiložíme-li k nim jako měřítko právní vědomí a atmosféru přelomu 13. a 14. století, pak z toho všeho bylo možno při velké dávce fantazie a zlé vůle vyvodit, že řád templářů byl vinen, i když vina snad byla prokázána pouze jeho jednotlivým rytířům. Další osud řádu visel na vlásku, či přesněji řečeno, spočíval v rukách papežových. Pro papeže Klementa V. nastalo nelehké rozhodování.

X.

ŘÁD JE ZRUŠEN V TRAGICKÉ FRAŠGE

Papežská moc se od raného středověku vyvíjela jako čistá autokracie, spočívající na řadě ideologických dogmat, jako bylo učení o svaté Trojici, o neposkvrněném početí P. Marie, o papežské neomylnosti apod. Jakýkoli pokus oslabit tuto papežskou autokracii na ideové půdě, tj. například zpochybněním některých základních církevních dogmat, byl v křesťanské Evropě takřka vyloučený, neboť měl pranepatrnou naději na úspěch a byl po všech stránkách rizikový. Tím více je obdivuhodný způsob, jakým položil papeže Klementa V. na lopatky francouzský král Filip IV. Vystoupil proti papeži nikoliv jako kritik církve, odpůrce papežských praktik, nýbrž naopak jako bojovník za čistotu církve, proti těm, kdož v lůně církve porušují její základní dogmata. Na poli ideovém dostal papeže do úzkých a na poli mocenském ho zahnal do kouta.

Záminka, poskytnutá králi údajným či skutečným úchylným templářům, byla výhodná a způsob, jakým jí využil, byl téměř dokonalý. Obklopil papeže svými lidmi a agenty, byli všude kolem něho, ať to byli kardinálové francouzského původu (a zavázání králi), či prostí služebníci papežova dvora. Získával ho sliby, deptal výhrůžkami a neváhal zorganizovat i – řečeno moderním termínem – nátlakové skupiny. Poprvé v dějinách středověku použil rozsáhlé organizované propagační kampaně. Nic neponechával ná-

Papež Klement V. na koncilu ve Vienne

hodě. Když se dověděl o svolání koncilu na 16. října 1311 do jihofrancouzského městečka Vienne, ležícího nedaleko Lyonu na řece Rhône, začal připravovat poslední kolo tohoto utkání ani ne tak s církví katolickou, jejímž byl jistě věřícím členem, jako především s mocí papežskou. Pochopil, kolik mu ještě zbývá vykonat, aby povalil řád templářů. Již několik týdnů před zahájením koncilu přišla do Paříže zpráva, že k Lyonu se sjíždějí rytíři řádu z různých evropských zemí, táboří tam pod hradbami města a připravují se jako obhájci řádu na chystaný církevní soud.

Koncil do Vienne byl svolán především proto, aby nějak už vyřešil záležitost církevního řádu rytířů Templu. Lze si představit všechny obtíže, když se do malého města namačkali kardinálové, každý se svým doprovodem, úředníci, sloužící, a po sedm měsíců tam museli žít, bydlet, stravovat se. Jenom papežský dvůr čítal kolem tří stovek lidí, papežových příbuzných, učených doktorů teologie, kněží, úředníků, pokladníka, a k tomu jeden a půl tisíce vojáků k udržování pořádku. Z prelátů nepřijeli k papežově nelibosti všichni, nicméně se dostavilo 114 vysokých církevních hodnostářů, mezi nimi patriarcha antiochejský, Italové, Španělé, Aragonci, několik Angličanů a Němců a asi padesát Francouzů. Byli tam kardinálové, opati, mniši, kněží v počtu neznámém. Všichni hodnostáři měli své doprovody. Byli pozváni i evropští panovníci, kteří většinou poslali své vyslance. A můžeme si představit, že v tomto shluku lidí byli četní šlechtici, obchodníci, směnárníci, lichváři a jistě i prostitutky, které lákal tak velký shluk mužů.

Třebaže případ templářů nebyl formálně jediným bodem pořadu, měly se probrat i jiné otázky, hlavně příprava příštího křížového tažení do Palestiny, všichni věděli, že byl svolán především kvůli nim. Papež Klement V. si dopřával toho velkého divadla, jehož byl hlavní osobou, i když mohl rozhodnout i jinak. Řád templářů byl přece podřízen přímo jemu a jenom jemu, on s ním mohl naložit podle své vůle. Jenomže se bál rozhodnout sám. Na druhé straně však tušil, že kdyby měl před koncilem probíhat soud s templáři s novým vyšetřováním, s novou obhajobou, bez jistoty, k jakému rozhodnutí se přikloní tak velké shromáždění, mohlo by to koncil zavléci do nekonečných sporů a disputací, které by vůbec neprospěly církvi. A pak tu byl francouzský král, který papeže nenechával na pochybách, jaké rozhodnutí od koncilu očekává.

Hlavní vyšetřovací komise v Sens poslala všechny výslechové protokoly a své poznámky k nim papeži ještě před zahájením koncilu. Po slavnostním otevření koncilu a obvyklých ceremoniích papež Klement V. „vyprávěl celý proces“ s templáři, tj. podal jakousi shrnující zprávu o celém případu a doporučil, aby další projednávání probíhalo v komisích.

Tak se stalo, a komise pracovaly několik měsíců. Papež byl taktik, zaměstnal přítomné kardinály a dal jim pocit, že na jejich příštím názoru záleží. Výsledky práce jednotlivých komisí se měly soustřeďovat v hlavní komisi.

Pak se dostavili dva, potom sedm templářů a k překvapení všech se prohlásili obhájci řádu. Papež se obrátil k hlavní komisi, zda má být tato obhajoba připuštěna. Většinou hlasů byla dána odpověď kladná. To bylo pro papeže nepřijemné. Znamenalo by to, že se celá věc roztočí znovu od začátku. Ve městě se rozšířily zvěsti, že u Lyonu se již shromáždilo na dva tisíce ozbrojených templářů, kteří chtějí vytáhnout k Vienne. Nálada davu byla ostře proti templářům. Papež dal raději oněch devět příšlých uvěznit, spíše proto, aby je uchránil před násilnostmi. Pro jistotu sděluje zprávu o shromáždění templářů u Lyonu francouzskému králi.

Král jedná pohotově. Svolává do Lyonu shromáždění zástupců tří stavů, podobně jako v roce 1308 je svolal do Tours. (Nezachoval se doklad o tom, že by se stavy skutečně v Lyonu sešly.) Zpráva o svolání stavů papeže vyděsila. V půli ledna 1312 poslal král své nejschopnější vyslance k papeži do Vienne. Přijel tam Ludvík d'Evreux, Nogaret, Marigny a Plaisians. Jejich úkolem bylo projednat s papežem předem výsledek koncilu. Francouzský král chtěl vědět předem, jak koncil dopadne, respektive žádal, aby koncil dopadl podle jeho představ. Chystal se k příjezdu do Vienne, ale chtěl tam přijet teprve tehdy, až bude vše s papežem dojednáno.

Papež už byl, jak se zdá, rozhodnut. Šlo o dvě záležitosti: jak naložit s řádem templářů a jak naložit se jméním templářů. Papeži i kardinálům bylo zřejmé, že řád nezachrání v žádné podobě. Byl již příliš očerněn, pošpiněn, nenáviděn, než aby mohl v nějaké podobě přežít. Nikdo se už také do něj nehlásil. Zatímco johanité neměli problém s doplňováním svých řad, o templáře už nikdo v Evropě nestál. Templáři jako řád se stali zbyteční a obtížní. Pokud se vyskytly názory, aby byl na místě templářů vytvořen nový řád, pa-

pež je zamítl. Nemělo by to smysl. Spíše se přikláněl k řešení zrušit řád bez soudu a jeho majetek předat některému ze stávajících vojenských řádů.

Vyslanci francouzského krále neměli s papežem v tomto směru velkých potíží. Papež jim sdělil své rozhodnutí zrušit řád. Královi vyslanci pochopili, že odsouzení řádu před řádným tribunálem nedosáhnou a ani na ně už nenaléhali. Rizika takového soudu byla všem jasná. Nespokojen byl pouze Nogaret, ale ustoupil. Jednalo se však dále o tom, komu připadne ohromný majetek řádu. Tady už papež nedal jasnou odpověď. Věděl, že v tomto bodě bude muset jednat především s kardinály.

Král mohl přijet do Vienne. Učinil tak slavnostně 20. března 1312, obklopen rodinou a početným dvorem. Pro všechny případy měl s sebou i malou armádu. Pod Lyonem se totiž skutečně shromáždilo několik stovek ozbrojených templářů.

22. března 1312 svolal Klement V. k tajnému zasedání konsistoř, skládající se z kardinálů a poradní komise. Položil jim otázku, jaký je jejich názor na prosté zrušení řádu templářů. Většina z nich s tím souhlasila. Těžko se asi vyslovoval nesouhlas, když město bylo plné královských vojáků a všichni věděli, co král žádá. Jediný biskup z Valencie podal rozumnou námitku: jak je možné trestat řád jako celek pro chyby jednotlivců? Všichni však na této konsistoři připustili, že papež, který má právo zřizovat církevní řády, má právo i jeden z nich zrušit. Tak byla první otázka rozhodnuta, aniž se vyčkal na mínění celého koncilu. Právně to odpovídalo principům kanonického práva a politicky to bylo pro církev jediné možné řešení, kterým se vyhnula skandálu daleko většímu.

A hlavně, už to trvalo dlouho a papež byl příliš nemocen na to, aby s templáři ztrácel další měsíce.

Závěrečné divadlo se odehrálo na pondělí velikonoční 3. dubna 1312 na plenárním zasedání koncilu. Přítomen byl král Francie, který seděl po papežově pravici na křesle jenom o málo nižším než měl papež. Spolu s kardinály a preláty byl přítomen celý jeho dvůr.

Papež četl bulu „Vox in excelso“ nebo též „Vox clamantis“ zvanou, tj. „zvýšeným hlasem“. Sdělil v ní, že řád Templu přestal existovat a byl administrativní cestou zrušen. S velkým zadostiučiněním poslouchal jistě Filip IV. tato papežova slova:

„Berouce v úvahu špatnou pověst templářů, podezření a obvinění proti nim vznášená;

berouce v úvahu zvyk a tajemný způsob přijímání do řádu, špatné a protikřesťanské chování velkého množství jeho členů;

berouce v úvahu zejména přísahu, vyžadovanou od každého z nich, že nic neprozradí o tomto přijetí a nikdy neopustí řád;

berouce v úvahu nebezpečí, ohrožující víru a duše, jakož i strašné činy velkého počtu členů řádu...

Rušíme, nikoli bez hořkosti a osobní bolesti... jmenovaný řád templářů se všemi jeho institucemi.“

Řád byl tedy rozehnán, nikoli odsouzen, i když slova, použitá papežem v bule se rovnají odsouzení.

A majetek řádu? Byl na území Francie již od roku 1307 spravován královskými úředníky, ale král za ta léta pochopil, že církev se jej nevzdá. V dopise papeži z 2. března 1312, tedy čteném papežem několik dní před příjezdem Filipa IV. do Vienne, král navrhoval: „...vytvořit nový vojenský řád spolu s právy, poctami a posláním věnovat mu majetek řečeného řádu (templářů) ...anebo souhlasit s převedením (majetku) na jiný ze starých řádů vojenských...“

Francouzský král dával přednost spojení dosavadních vojenských řádů a vytvoření nového, do jehož čela chtěl postavit svého syna. Totéž ovšem požadoval i král aragonský, který chtěl vybudovat na svém území odnož vojenského řádu Calatrava, působícího na Iberském poloostrově.

Ale i tady měl papež svou představu, kterou prosadil. Dne 2. května 1312 při třetím plenárním zasedání koncilu přečetl své rozhodnutí, jímž všechen majetek templářů přecházel do rukou johanitů. Bylo to řešení nejjednodušší, řád johanitů tu už byl s celou svou strukturou, nebylo třeba nic nově zavádět a budovat. Jenom ve Španělsku učinil papež výjimku a tamní jmění templářů určil na obranu proti islámu a ve prospěch tamních vojenských církevních řádů.

S pomocí prostředků takto získaných se měla též připravit příští křížová výprava. Nikdy k ní nedošlo.

Koncil ve Vienne tedy skončil velkým kompromisem.

Francouzský král souhlasil s předáním jmění templářů johanitům s vý-

hradou, že tento řád bude reorganizován. Papež tuto podmínku přijal, ale nikdy nerealizoval.

Předávání templářského majetku z rukou králových správců johanitům se změnilo v handrkování, dohadování, zatajování pravého stavu, zveličováním režijních nákladů. Proto také dodnes nikdo nemůže spolehlivě vypátrat, jak skutečně velké toto jmění bylo.

Zbývalo ještě rozhodnout, co učinit s uvězněnými templáři. Papež ponechal rozhodnutí v této věci provinčním koncilům, ale zároveň vydal příkaz, aby propuštěným templářům byl z majetku řádu dán nějaký peníz, aby mohli znovu začít svůj život na svobodě. Většinou byli osvobozeni, rozběhli se a nikde se nechlubili, že byli v řádu templářů, neboť ten měl ještě na staletí špatnou pověst.

Zbýval závěrečný akt tohoto dramatu. V Paříži stále seděli v kobkách královského vězení čtyři poslední nejvyšší představitelé řádu. Rozhodnutí o jejich osudu příslušelo papeži a oni stále čekali, že budou před něho předvedeni. Bůhví, več doufali! Papež byl nemocen a neměl už zájem o templáře. Jmenoval komisi, složenou ze tří kardinálů, aby posoudila případ těchto čtyř hodnostářů. Stalo se tak dlouho po skončení koncilu, před vánoci roku 1313.

Kardinálové Mikuláš z Fréauville, Arnošt Nouvel a Arnošt d'Auch, první z nich oddaný člověk králův, přijeli do Paříže počátkem roku 1314 a nedělali nic jiného, než připravovali poslední velkou ceremonii s templáři.

Zřejmě se chystali pouze na divadlo, protože o nějakém novém slyšení uvězněného velmistra řádu Jakuba Molaye a jeho tří druhů nebyla ani řeč, natož o nějakém soudu s obžalobou, výpověďmi a obhajovacími řečmi. Nic takového, Pařížanům se mělo dostat jen a jen velkého divadla. Rozsudek už byl předem stanoven dohodou francouzského krále a pařížského arcibiskupa s papežem.

Na prostranství před chrámem Matky boží (Nôtre-Dame) dali kardinálové postavit vyvýšené podium, na které dne 18. března 1314 byli před ně předvedeni čtyři vysocí představitelé už bývalého řádu rytířů Templu. Vše kolem se tísnily davy zvědavců. Arnošt Nouvel četl pomalu rozsudek. Všichni čtyři byli odsouzeni k doživotnímu žaláři. Zřejmě to byl kompromis mezi Filipem IV. a papežem Klementem V.

V režii představení však nastal zvrat. Dva z odsouzených, bývalý inspektor Francie Hugo z Pairaud a preceptor Geoffroi z Gonneville, zachovali hrobové mlčení a přijali rozsudek beze slova. Zachovali si život, ale jaký? Oba zemřeli po létech ve vězení. Podivuhodná proměna se však stala s velmistrem řádu Jakubem Molayem, kterého následoval preceptor Normandie Geoffroi ze Charnay. Před kardinály, královskými rádci, mezi kterými bylo možno zahlédnout Viléma Nogareta, a tísnícím se davem prohlásil tehdy už sedmdesátiletý Jakub Molay, že řád byl nevinný, dokonce použil slova „svatý“, a že největším jeho zločinem jako velmistra řádu bylo, že řád zradil jenom proto, aby si zachoval život. Charnay, kterému bylo třiašedesát let, se k němu připojil s podobnými slovy.

Nikdo se nikdy nedoví, co se odehrávalo v mysli velmistra Molaye. Není pochyb o tom, že dobře věděl, co činí, a že za to může očekávat jedno jediné – smrt. Pravděpodobně si ji vybral dobrovolně. Sedm let seděl ve vězení a celých sedm let v podstatě mlčel. Nebránil řád, bránil sebe. Věřil, že papež nedá zahynout ani řádu, ani jemu. Do poslední chvíle doufal, že věci vezmou příznivý obrat. Zklamání muselo být hluboké. Ale zřejmě byl připraven i na tu horší variantu a své prohlášení měl bezesporu promyšlené a připravené. Myslel na dějiny nebo se bál dalších let ve studených kobkách středověkých věznic? V každém případě se vzmužil, až když bylo pozdě.

Kardinál, který četl rozsudek, prý po Molayově prohlášení jenom pokrčil rameny. Tohle nikdo nečekal. Komise dala všechny čtyři urychleně odvést zpět do vězení a odložila rozhodnutí v této záležitosti na druhý den. Podle tehdejšího práva oba hodnostáři tím, že popřeli původní své přiznání k hříchům, znovu propadli kacířství, což by mělo mít za následek jenom smrt upálením. Ale kardinálové se chtěli ještě poradit s papežem, a to vyžadovalo čas.

Král byl jiného mínění. Jeho rádce Nogaret jednal rychle a rozhodně. Už dost dlouho, přes deset let, vedl boj proti templářům, než aby nechal zkazit poslední jeho dějství. Svolal ihned královskou radu, která konstatovala, že Molayovo prohlášení bylo učiněno před veřejností, čili nové rozhodnutí v jeho věci lze učinit ipso facto a není třeba nového rozsudku. Rada poslala oba hodnostáře na smrt.

Ještě týž den královi vojáci urychleně postavili dvě hranice na břehu

Seiny proti královskému paláci, tam, kde je dnes náměstí Vert-Galant, aby král mohl pozorovat toto divadlo z oken. V podvečer přivezli oba odsouzení. Kronikář Geoffroi Pařížský, který tam byl někde přítomen, později napsal: „Velmistr, když viděl, že hranice je připravena, sám se bez váhání svlékl. Říkám, jak jsem viděl. Nahý se vydal na cestu... a svým katům řekl: *Alespoň mi nechte ruce sepnuty, neboť je pro to vhodný okamžik. Brzy zemřu. Bůh ví, že je to neprávem. Brzy přijde pohroma na ty, kteří nás nespravedlivě odsoudili. Umírám s tímto přesvědčením. Vás, pánové, prosím, abyste mě obrátili čelem k chrámu Matky Boží.* Bylo mu vyhověno...”

Jsou zaznamenány i jiné výroky velmistroy, ale zřejmě v nich bude více „básnické licence“ než skutečnosti. Snad o jednom výroku lze věřit, že byl skutečně pronesen: „Bůh pomstí naši smrt.“ Takové bývají poslední útěchy těch, kteří věří ve spravedlnost dějin. Nejprve zemřel Molay, po něm Charnay, oba hledíce přes věž Nôtre-Dame k Orientu.

Život sám někdy dodá podobným prohlášením patřičnou pointu. Papež Klement V., který trpěl ledvinovými kameny, zemřel při záchvatu o měsíc později, 20. dubna 1314. Lékař, který k němu spěchal, se cestou utopil. Téhož roku zemřel i Filip IV. Sličný, když na lovu divočák porazil jeho koně a král se smrtelně zranil. Bylo mu šestačtyřicet let, když ho v prosinci toho roku pochovávali.

* * * * *

Skončila historie Templu, vznikají otázky. Všechno se zdá být kolem templářů tajemné. Jak to, že tak silný řád, vládoucí vojenskou silou, se tak lehce vzdal? Kam zmizely archivy templářů, z nichž se nezachovalo kromě několika účetních knih nic? Kde zůstalo skryto jmění řádu, když královští úředníci a biřici při sekvestraci jejich majetku našli kromě nemovitostí v pokladnách jen pár drobných peněz a téměř žádné drahé kovy, žádné šperky a drahocennosti, žádné kultovní předměty? Jaký skutečný význam měl onen podivný přijímací rituál? Proč to papež a jeho lidé nechtěli vědět? Nebo to věděli a právě proto ve spisech o tom není nic dochováno?

Tento církevní rytířský řád působil po dvě století na dvou kontinentech v oblasti vojenské, duchovní a finanční. I když archivování dokumentů se zavádělo ve státním měřítku až se silící centralizací státu, ve Francii například ve 13. století, církve katolická v tom měla již staletou praxi. Je nemyslitelné, že by z činnosti templářů nevznikla řada dokumentů nejrůznější povahy, a přesto se jich dochovalo velice málo. Tři kopie oficiálního Statutu řádu, několik soupisů nemovitého majetku z několika provinčních oblastí, dvě účetní knihy pařížského domu templářů, pár darovacích listin a kupních smluv, to když templáři získali nebo odkoupili nějaký majetek, většinou v evropských státech, jinak nic. Nic nezůstalo z jejich činnosti diplomatické, žádný přímý dokument nás neseznamuje s podrobnostmi jejich života v Palestině, o vyjednávání s „nevěřícími“, nemáme k dispozici ani jediný zápis o zasedání generální kapituly.

Víme bezpečně, že řád měl ve svých kaplích a v domech drahé kultovní předměty, ostatně velmistr Molay o tom psal papeži v rozkladu, jímž zamíтал možnost sloučení templářů s johanity. Královi lidé však zajistili nepatrný počet těchto předmětů. V pařížském domě, ale i v některých dalších měli své cennosti i peníze uloženy bohaté šlechtické rodiny, templáři pro ně prováděli různé peněžní transakce a vedli účetnictví, nicméně i z tohoto svěřeného majetku se takřka nic nedostalo do rukou králových, alespoň o tom není žádný doklad. Je zajímavé, že se nedochoval ani žádný záznam o restitčním řízení, protože přece po zániku řádu se jistě ti, kteří v jeho domech měli uloženy peníze či šperky, hlásili u královských úřadů o náhradu.

Kam zmizely písemné dokumenty řádu? Kam zmizely peníze, šperky? Kam zmizelo údajné bohatství řádu?

Na rozdíl od jiných mystérií, kterými je řád templářů obestřen, je existence jeho pokladu pravděpodobná. Hodnostáři řádu byli nesporně varováni o tom, co proti nim chystá král. Řád měl přece své členy mezi laiky, zejména mezi vysokou šlechtou, a z několika náznaků je zřejmé, že varován byl.

Tak je z výpovědí známo, že několik dní před útokem proti řádu dal jeho velmistr Jakub Molay zničit téměř všechny výtisky Statutu řádu, zřejmě ty neoficiální, které obsahovaly pravidla a závazky řádových bratří, jež se neměly dostat do rukou nepovoláných. Je pravděpodobné, že dal zničit anebo ukrýt i další písemnosti řádu, zejména ty, které mohly mít kompromitující charakter. Řád se bezesporu připravoval k obraně.

Stejným způsobem postupoval velmistr i v případě peněz a drahocností. Zlata zřejmě řád neměl mnoho, neboť v té době bylo zlata vůbec málo, i když templáři mohli být výjimkou, neboť v Orientě nebylo zlato takovou vzácností jako v Evropě. Největší část pokladu templářů byla zřejmě v Paříži, kam přenesli z Kypru svůj hlavní stan. Ale mohli mít podobné pokladnice i jinde.

Záhadou zůstává, že všude přišli královi lidé k vybraným pokladnicím a skříním a dokonce i k vyprázdněným sudům vína. Svědčí to jenom o tom, že řád musel být na podobnou eventualitu připraven už dříve, že měl zřejmě vypracovaný postup záchrany majetku na daný signál, jakýsi mobilizační plán pro případ nouze. Ten signál patrně velmistr Molay stačil vydat.

Ve výslechových materiálech je výpověď templáře Jana z Châlon, který řekl, že v předvečer vpádu králových vojáků do pařížského Templu viděl po setmění vyjíždět z brány tohoto domu tři vozy naložené slamou, pod níž byly skryty bedny, obsahující trezor Velkého inspektora Francie Hugua z Pairaud. Vozy vyjely pod velením Gérarda z Villers a s nimi asi padesát jezdců na koních. Celý konvoj prý měl dosáhnout pobřeží a tam se nalodit na osmnáct lodí, patřících řádu.

Ta výpověď byla zřejmě pravdivá, i když ji Pairaud nikdy nepotvrdil. Tři vozy, o kterých mluví svědek, byly zřejmě poslední, které z pařížského Templu vyjely. Nebylo by vůbec divné, kdyby předtím opustilo Paříž ještě několik takových konvojů.

Král Filip IV. něco podobného předpokládal. Na papežovu výtku, proč

tak spěchal s úderem proti řádu, mimo jiné odpověděl, že se obával toho, aby řád neskryl důkazy, proti němu svědčící. Královi vojáci po několik dní před 13. říjnem 1307 strážili cesty, ale asi špatně.

Kde ale bylo jmění templářů ukryto? Na toto téma bylo napsáno několik prací a řada románů. Přesnou odpověď nemohl dát nikdo. Je možné, že se okované bedny s cennostmi řádu opravdu naložily na lodě a pak mohly být dopraveny buď do Anglie, nebo Španělska, kde vůči řádu tamnější panovníci nepodnikli žádné nepřátelské kroky. Mohlo být dopraveno také na Kypr, kde měl řád ještě svůj dům. Bedny mohly být skryty i někde na území Francie, zazděny ve sklepeních apod. Fantazii se tu meze nekladou a hledačů templářského pokladu se našla hezká řádka. Nejvíc pozornosti poutal rozlehlý, dodnes dobře zachovalý templářský hrad Gisors, ležící severně od Paříže. Tím směrem údajně vyjely ony tři vozy naložené slamou.

Není zřejmé vyloučena ani varianta, podle níž dal Jakub Molay dopravit poklad templářů – papeži Klementu V. do Avignonu. Bylo by to i dost logické, neboť papež byl jediným nadřízeným řádu templářů. A Klement V. peníze potřeboval, stále více peněz, pro svou politiku, pro svůj dvůr, i pro svou milenkou Brunissendu.

Ale nechme úvah a přidržme se skutečností. Je prostá – o tom, kam zmizela část jmění a archivy, nic nevíme. Příštím hledačům pokladu je stále cesta otevřena...

Řád templářů zmizel z povrchu zemského až neuvěřitelně rychle. Papežovu bulu nakonec realizovali všude v Evropě, kde řád měl své domy a statky, jenom v Portugalsku přetrval ještě pár desítek let. V Čechách jej likvidoval Jan Lucemburský, který připojil ke královské koruně několik templářských hradů a zámků. Rytíři řádu buď přestoupili do jiných církevních řádů, většinou k johanitům, anebo se znovu pokusili o štěstí v „civilním životě“.

Templáři přešli do legend a pověstí. Pomalu se na ně zapomínalo. Až teprve 17. a zejména 18. století probudilo opět o ně zájem, a to v souvislosti s nečekaným rozmachem tajného spolkaření, především svobodných zednářů. V druhé polovině 18. století už „zednařil“ kdekdo z tzv. společnosti, z Anglie se toto spolkaření přeneslo do Francie, odtud do Německa, kde známými zednáři byli Goethe, Lessing, prý i Mozart. Právě v Německu

vznikla myšlenka, že hnutí svobodných zednářů bylo založeno ve skutečnosti templáři: v něm už pokračuje tradice řádu templářů. Jistý baron Hund dokonce v roce 1756 vypracoval genezi této příbuznosti obou organizací. Podle něho prý po zrušení řádu uprchl bývalý představený řádu v Auvergne (který skutečně uprchl) spolu s několika bratry v přestrojení za zedníky z Francie do Anglie a dále do Skotska, kde shromáždili tamní bratry svého řádu a založili nový tajný řád, jenž se pak o čtyři století později vynořil jako řád svobodných zednářů.

K tomuto a jiným podobným tvrzením neexistuje jediný spolehlivý dokument. Ve 20. století se pak k templářům hlásily různé takřka fašistické organizace, templářského kříže zneužívali i nacisté. To však už s templáři nemá co dělat.

Zbylo po nich několik zřícenin jejich hradů v Orientě, řada názvů jako hrad Templštejn na Moravě, berlínská čtvrť Tempelhof, kde kdysi vystavěli kostel, v Praze v Celetné ulici býval dům zvaný Templ a po celé Evropě rozesté budovy, kostely a zámky, spojené tak či onak s templářskou minulostí.

V Praze, kde se udrželi asi 80 let, zůstala po nich nejmarkantnější stopa na Anenském náměstí na Starém městě. Tam stával kostelík, který dal v roce 927, podle ovšem nedoloženého tvrzení Kroniky české Václava Hájka z Libočan, postavit sv. Václav a zasvětil jej sv. Vavřinci. K tomuto kostelu dal v roce 1253 přistavět klášter Petr Berka z Dubé, opět podle nedoložené zprávy Václav Hájka z Libočan údajně velmistr templářů (v seznamu velmistrů se však nevyskytuje) a tento klášter prý věnoval templářům. Nazval jej Jeruzalém a byla tam templářská komenda. Po zrušení řádu a převedení majetku na johanity prodal jejich zemský převor v Čechách, na Moravě, v Polsku a v Rakousku Berthold z Hennebergu v červnu 1313 templářský dům dominikánkám, které si tam zřídily klášter sv. Anny.

Templáři v Čechách měli své majetky na různých místech, spíše však o tom mluví lidová tradice či soudobí kronikáři než archivní dokumenty. Mluví se o Vamberku, Písku, Blatné, Dobříši, Litoměřicích a dalších místech. Též o Čejkovicích a Uhříněvsi. Tato poslední dvě místa jsou doložená. Z panství Uhříněves se dochovaly dokumenty. V roce 1292 udělila majitelka Uhříněvsi (v dokumentu je tato obec nazývaná Hungari villa) Marie

z Hradecku templářům patronát nad farním kostelem ve Stodůlkách. V roce 1294 prodal Ekko, v prodejně smlouvě zvaný komtur z Čejkovic a Uhřetěvsi, pražskému biskupu Tobiášovi panství Vodochody. V souvislosti s templáři se uvádí v listinných materiálech patronát kostela v Dudíně (1279), ves Jemolice (1291), dědictví po Prothlebovi z Dobřovic (blíže nespecifikováno), ves „Rudgerschlag“ s novým dvorem (1297), hrad Tempelstein, vsi Dobřenice, Popice, Petrovice (1298), dvůr Olešnice a hrad a město Bruntál (1308). Tento Ekko vystupuje v jiné listině ze září 1302 jako komtur provincie Čechy, Morava a Rakousko.

Templáři v Čechách a na Moravě byli nevýraznou epizodou v celé historii jejich řádu. Přesto však zpráva o jejich činech, o jejich hříších i odsouzení dolehla i sem. V pověstech, například o bezhlavém Templáři na Starém městě pražském, doznívá až do našich časů.

V toku dějin zanechali „chudí rytíři Ježíše Krista a chrámu Šalamounova“, tj. templáři, dost výraznou stopu, i když s jejich činností nebyla spjata žádná převratná událost. Byli součástí doby, poznamenané křížovými výpravami a válkami se světem islámu. Tento krvavý dotek s kulturně i hospodářsky vyspělejším světem Orientu znamenal pro Evropu nové podněty pro hospodářský i duchovní vývoj.

V době, kdy templáři působili, učinila Evropa obrovský krok od náboženského fanatismu a církevního dogmatismu k období skepse a novým pokusům vědecktějšího či racionálnějšího pohledu na svět. Lze říci, že do tohoto vývoje se oproti jiným církevním řádům zařadili i templáři, především svým hospodářským pragmatismem.

Výběr z literatury

- Dessubré M. Bibliographie de l'Ordre des Templiers, Paris 1928, s. 324
- Ph. G. Mémoires historiques sur les Templiers, originál z konce 18. stol., (Philippe Grouvelle) vydání r. 1994, Paříž, s. 479
- Michelet M. Procès des Templiers, Paris, sv. I, 1841, sv. II. 1851, s. 681 a 540
- Anonyme Histoire anonyme de la Première Croisade, vydal L. Bréhier, Paris 1964, s. 258
- Bridge A. Křížové výpravy, Praha 1995, s. 225 (z angl. orig. The Crusades, London 1985)
- Lizerand G. Dossier de l'affaire des templiers, Paris 1964, s. 229
- Bordonove G. Les Templiers, Paris 1963, s. 323
- Pernoud R. Les Templiers, Paris 1974
- Melville M. La vie des Templiers, Paris 1951
- Sède G. de Les templiers sont parmi nous, Paris 1962, s. 308
- Piquet J. Les templiers. Etude de leur opérations financières, Paris 1939, s. 278
- Finke H. Papsttum u. Untergang des Templerordens, Münster 1907, 2 sv.
- Müller E. Das Konzil von Wien 1311-1312, seine Quellen u. seine Geschichte. Münster 1934

- Roman G. Le procès des templiers. Essai de critique juridique. 1943, s. 129
- Fau G. L’Affaire des templiers, Paris 1972, s. 175
- Favier J. Philippe le Bel, Paris 1978, s. 583
- Lizerand G. Clément V. et Philipe le Bel, Paris 1910, s. 511
- Rivière J. Le problème de l’Eglise et de l’Etat au temps de Philippe le Bel. Paris 1926, s. 219
- Duby G. Le temps des cathédrales. L’art et la société 980–1420. Paris 1976
- Barber M. The New Knighthood. A History of the Ordre of the Temple. Cambridge Univ. Pr. 1994, s. 441
- Millauer M. Böhmens Denkmahle der Tempelherren. Prag 1822
- Pelcl F. M. Beitragee zur Geschichte der Tempelherren in Böhmen u. Mähren. Prag 1788

OBSAH

I. Slovo úvodem	5
II. Ve znamení kříže a meče zrodili se templáři	9
III. Poslání templářů a jejich organizační struktura	29
IV. Křížem a mečem k neúspěchu	47
V. Bankovnictví – alchymie templářů	69
VI. Templáři jsou kartou ve hře francouzského krále s papežem	85
VII. Vězení je pro templáře katastrofou	111
VIII. Řád templářů má špatnou obhajobu	131
IX. Byla základní obvinění řádu templářů prokázána?	151
X. Řád je zrušen v tragické frašce	167
Výběr z literatury	181

Jaroslav Šedivý
Tajemství a hříchy rytířů
templářského řádu

Odborná redaktorka Vendula Perglerová
Obálku navrhl Jan Šavřda

Vydalo nakladatelství & vydavatelství

VOLVOX GLOBATOR

Prvního pluku 7, 186 00 Praha 8,

<http://www.volvox.cz>

jako svou 782. publikaci

Sazbu z písma Barcelona připravil Honza Šavřda

Tisk Finidr, s. r. o., Český Těšín

Vydání druhé

Praha 2008

Adresa knihkupectví:

Štítného 16, Praha 3-Žižkov